

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

BITÁNÉ BIRÓ BOGLÁRKA

Kaposvári Egyetem

Gazdaságtudományi Kar

2014

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Pénzügy és Számvitel Tanszék

Doktori Iskola vezetője:

Prof. Dr. KERÉKES SÁNDOR DSc, az MTA doktora, egyetemi tanár

Témavezető:

Prof. Dr. VARGA GYULA DSc, az MTA doktora, professor emeritus

A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERVEK HATÁSA A
MUNKAERŐKÍNÁLATRA A DÉL-DUNÁNTÚLI
RÉGIÓBAN

Készítette:

BITÁNÉ BIRÓ BOGLÁRKA

KAPOSVÁRI EGYETEM

2014

DOI: 10.17166/KE.2015.003

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	6
2. Foglalkoztatottság Magyarországon	10
2.1. A rendszerváltás utáni foglalkoztatási helyzet	10
2.1. Munkaerő-piaci viszonyok az elmúlt évtizedben	16
2.2. Az EU csatlakozás és a foglalkoztatáspolitikai megállapodások.....	24
3. Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikája.....	26
3.1. A közös foglalkoztatási politika kialakulása és főbb állomásai	26
3.2. A közösségi foglalkoztatáspolitikai eredményei.....	29
3.3. A jövő: Európai Unió 2020	36
4. Foglalkoztatási irányvonalak az I. Nemzeti Fejlesztési Tervben	38
4.1. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítése	38
4.2. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv felépítése	40
5. Foglalkoztatási irányvonalak a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben	47
6. Anyag és módszer.....	54
6.1. Az adatok forrása.....	54
6.2. A követett módszer	55
7. Eredmények.....	57
7.1. A pályázati eredmények országos összefoglalója.....	57
7.2. A Humán erőforrás Operatív Program eredményei a Dél-dunántúli régióban.....	59

7.3. Regionális Operatív Program pályázatok vizsgálata a Dél-dunántúli régióban	65
7.4. LEADER aktivitás a Dél-Dunántúlon (2004-2006)	68
7.5. Társadalmi Megújulás Operatív Program pályázati vizsgálata a Dél-dunántúli régióban (2007-2008).....	76
7.6. Foglalkoztatási stratégiák és paktumok	80
7.7. LEADER aktivitás a Dél-dunántúlon (2007-2013)	90
7.8. A munkaerőpiaci helyzetkép	91
7.8.1. Országos munkaerő-piaci helyzetkép: 2004-2008	91
7.8.2. Regionális munkaerő-piaci helyzetkép: 2004-2008	94
7.9. Kvantitatív vizsgálat	102
7.9.1. A munkanélküliségi adatok elemzésének problémái	102
7.9.2. A pályázati adatok elemzésének nehézségei	104
7.9.3. A pályázati támogatások és a munkanélküliség összefüggései	107
7.9.4. A leghátrányosabb helyzetű kistérségek foglalkoztatási helyzete.....	115
7.9.5. A Dél-dunántúli régió jellegzetes településklaszterei	119
8. Magyarország foglalkoztatási jelene és jövőképe	125
9. Következtetések, javaslatok	130
11. Új tudományos eredmények	133
12. Összefoglalás	135
13. Abstract	139
14. Szakmai önéletrajz.....	139
15. Köszönetnyilvánítás.....	145

16. Irodalomjegyzék	146
17. A disszertáció témaköréből megjelent publikációk	164
18. A disszertáció témakörén kívüli publikációk	167

1. Bevezetés

Mottó: *„És ha ugyan corrigálnám is, úgysem volna tökéletes, mert semmi sem tökéletes a Nap alatt, hiszen a húr sem adja azt a hangot, amelyet a kéz és elme akar” – Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem*

A foglalkoztatási helyzet és annak makro-, illetve mikro-ökonómiai hatásai, a társadalmi-gazdasági rendszerváltás óta eltelt több mint két évtizedben, folyamatosan jelenlévő és megoldandó problémát jelent úgy az Európai Unióban, mint hazánkban. A foglalkoztatás színvonalának emelésére számos folyamatosan változó módszert dolgoztak ki több - kevesebb sikerrel. Magyarország - és 2004 óta az Európai Unió is - több forrásból és módon támogatja, illetve próbálja elősegíteni a foglalkoztatás növekedését. A munkanélküliség, az életszínvonal csökkenése vagy növekedése és egy ország gazdasági állapotának javulása rendkívül bonyolult folyamatokra és okokra vezethető vissza, ezt számtalan tanulmány és kutatás bizonyítja. Ezért választottam én is dolgozatom témájaként a munkaerőt, annak munkaerőpiaci helyzetét, fejlődési lehetőségeit, abban a régióban ahol magam is élek.

Napjaink foglalkoztatási helyzete, akár nemzetközi, uniós vagy hazai viszonylatban vizsgáljuk, állandó megoldandó problémaként van jelen. A dolgozatomban elkezdett kutatómunka múltbéli adatok feldolgozásán alapul, melyek a jövőbeli változási igényekhez való igazodást hivatottak

feltárni. Konkrétabban megfogalmazva azt próbáltam feltárni, hogy az uniós foglalkoztatási elvárásoknak hazai viszonylatban mennyire sikerült megfelelni. Ha azt vesszük alapul, hogy az unió 2020-as foglalkoztatási stratégiájának legfőbb számszerűsített célja az, hogy a munkaképes lakosság (20-64 éves) 75 százalékának legyen munkahelye, ezzel szemben jelenleg is 23 millió munkanélküli van, akkor érthetővé válik, a múltbeli adatok, alapos elemzésének szükségszerűsége. (*Európai Bizottság, 2014*)

Tudományos felelőtlenség lenne azt kijelenteni, hogy ezt a témakört minden oldalról és minden szempont figyelembevételével tudtam megvizsgálni, mert egyrészt nem vagyok minden idevágó szakterületnek értője, másrészt lehetetlen vállalkozás lenne, egy dolgozatban ezt elérni. Ezért élek a közgazdaságtan absztrakciós lehetőségeivel és bizonyos irányvonalak mentén modellezem a Dél-dunántúli régió munkaerő-piaci, munkaerő kínálattal kapcsolatos, valamint pályázati támogatottsággal kapcsolatos helyzetét.

Az általam választott vizsgálódási irányvonal abba enged betekintést, hogy a munkaerő-piac kínálati oldalának minőségi javulását - és ezen keresztül a munkanélküliség csökkenését is - hozták-e az uniós emberi erőforrásokra címzett támogatások. A kutatásom hangsúlyozottan a Dél-dunántúli régió területére irányul, ahol a munkanélküliség problémája országos viszonylatban is súlyosnak tekinthető, ezért a pályázati úton szerezhető támogatásokra halmozottan rászorul. Dolgozatomban a 2004-2006-os I. Nemzeti Fejlesztési Terv, valamint a II. Nemzeti Fejlesztési Terv 2007-2008-as időszakát dolgoztam fel, két okból is. Az egyik az, hogy jelentős kérdésnek látszik, hogy a

humánerőforrások minőségi fejlesztését célul kitűző programok kifejtettek-e a kezdetekben is valamilyen hatást, valamint, hogy ennek az első két és fél évnek a tapasztalatai hogyan tükröződnek a következő tervezési időszak első két évében. A másik ok pedig az, hogy a 2008. év végén bekövetkező gazdasági válság miatt, az ezt követő időszakban, az összehasonlítás céljából felhasználandó munkanélküliségi adatok torz, esetlegesen hamis következtetésekhez vezethetnek. A dolgozatomban a következő hipotézisekre kerestem megerősítést:

- I. Magyarországon és ezen belül a Dél-dunántúli régióban is, a legnagyobb gazdaságpolitikai és foglalkoztatási probléma nem merül ki a magas munkanélküliségben, hanem a magas inaktivitás is jelen van.
- II. A Dél-dunántúli régióban a foglalkoztatási színvonal növekedése nem mutatható ki az I. Nemzeti Fejlesztési Terv 2004-2006-os, valamint a II. Nemzeti Fejlesztési Terv 2007-2008-as időszakában, sokkal inkább azok az ex-ante várakozások érvényesülnek, melyek szerint a csatlakozás után a munkanélküliség növekedése a jellemző.
- III. A régióban elnyert célzottan humánerőforrást fejleszteni hivatott pályázati támogatásokban nem fektetnek kellően nagy hangsúlyt a pályázók környezetében, megyéjében lévő munkanélküliség mértékére.
- IV. A dél-dunántúli leghátrányosabb helyzetű, legnagyobb munkanélküliséggel küzdő kistérségek felzárkózása a vizsgált időszakban és pályázati források esetében elmarad a várttól

- V. A vizsgált időszakban és területen azonosíthatók olyan területek, ahol alig, vagy gyakorlatilag nem is történtek foglalkoztathatóságot elősegítő illetve azzal kapcsolatos fejlesztések.

Az első hipotézisem kivételével mindegyik regionális vonatkozású, így az erre vonatkozó vizsgálataim eredményeit megyei, kistérségi és települési elemzésekkel kívánom nyomatékosítani. A régió összevetését az országos adatokkal - általános, gazdasági, munkaerő-piaci és pályázati támogatottsággal kapcsolatosan - a vonatkozó fejezetekben teszem meg, a könnyebb összevethetőség érdekében.

2. Foglalkoztatottság Magyarországon

2.1. A rendszerváltás utáni foglalkoztatási helyzet

A hazai foglalkoztatási színvonal makro-ökonómiai összefüggéseinek értelmezéséhez, illetve a vizsgált időszak megértéséhez szükségesnek éreztem, hogy nem csak a társadalmi-gazdasági rendszerváltás utáni időszakot, hanem néhány szó erejéig az azt megelőző néhány év eseményeit is feltárjam, hiszen azok szerves kapcsolatban voltak a későbbi folyamatokkal.

Az állami tervezés időszakában a munkanélküliség jelentéktelen volt, ugyanis a teljes foglalkoztatottságot úgy érték el – gyakran a hatékonyság rovására -, hogy úgy az iparban, mint a mezőgazdaságban tömegesen alkalmaztak szakképzetlen munkaerőt. Ezt nevezzük a kapun belüli munkanélküliségnek. (*Csáki-Macher, 1998*) Annak ellenére, hogy a rendszerváltás előtt hivatalosan nem létezett munkanélküliség, már van a piacgazdasági nyitás előtti néhány évből: 1987-ben 0,1; 1988-ban 0,2; 1989-ben pedig már 0,3 százalékos munkanélküliségről informáló szakirodalom. (*Gulyás, 2001*) Véleményem szerint ezek az adatok arra utalnak, hogy a piacgazdasági átalakulásnak az előjelei már fellelhetők voltak a foglalkoztatásban is.

1990-ben a választások után a privatizációs és a kárpótlási kezdeményezések a mezőgazdasági termelők tulajdonrészhez juttatását és a tőkepiac fejlesztését tűzték ki célul (*Tóth et al., 2003*). A valóság azonban azt mutatta, hogy privatizációs érdeklődés csak a biztos belföldi piaccal rendelkező, azaz az oligopol jellegű, valamint az egyszerű

gyártástechnológiájú ágazatok iránt volt *(pl. dohány-, növényolaj- és szeszipar)* (ÁPV, 1997). Így a gazdaság nagy része számára a követendő stratégia alapvető iránya a versenyképesség emelése vagy pusztán a működőképesség fenntartása felé hatott. Az iparban ez többek között azt jelentette, hogy a válságos helyzetbe került nagyvállalatok a vidéki telephelyeiket leépítették. A mezőgazdaságban a termelészövetkezetek és az állami gazdaságok zsugorodásnak indultak, majd a tulajdonviszonyok változásával nagyrészt megszűntek vagy átalakultak.

Ami a foglalkoztatottságot illeti, a társadalmi-gazdasági rendszerváltás valamint a privatizáció hatására az alkalmazotti létszám csökkenése jellemző. A piacgazdasági viszonyok között megszűnt a foglalkoztatási kötelezettség és nőtt a gépesítés színvonala, mely a termelés volumenének növekedését tette lehetővé növekvő munkatermelékenység mellett (Csáki-Macher, 1998). Az általános statisztikai adatok azt tükrözik, hogy alig három év alatt az egész gazdaságot érintő óriási ciklikus munkanélküliség alakult ki: az 1990-es regisztrált 47 ezer fő 1993-ra már 671 ezerre nőtt. Ha a korábban említett 1989-es 0,3%-os rátát vesszük alapul, akkor ez 1993-ra már több mint 12%-os munkanélküliséget jelentett. Gazdasági ágakra bontva a munkanélküliség legerősebben a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban jelentkezett (70 ezer elvesztett munkahely az 1985-ről 1997-ig terjedő időszakban), amit az egyéb könnyűipari ágazatok, az építőipar és a nehézipar követett. (KSH, 2005).

Magyarországon az iparág (jelen esetben a mezőgazdaság és az élelmiszeripar együttesekét definiálható élelmiszergazdaság) válságát azonban legbeszédesebben az agrárnépesség súlyának alakulása mutatja, ami egy hosszabb gazdasági ciklusba ágyazódik. Az agrárnépesség a teljes

foglalkoztatott állományhoz viszonyított aránya az 1950-ben jellemző 52 százalékos szintről a rendszerváltásra 12 százalékra csökkent, és az azóta is folytatódó trend eredményeképpen az Eurostat felmérése szerint az ezredfordulón 6 százalék, napjainkban pedig már csak 4 százalék körül alakul. A világ nemzetgazdaságainak jelentős részében hasonló tendencia érvényesül, ami csak az Európai Unió huszonhét tagállamában 3,7 millió teljes munkaidős állás megszűnését hozta magával a 2000 és 2009 közötti időszakban. (EU, 2010). Kijelenthető tehát, hogy az ágazat foglalkoztatási viszonyaira a rendszerváltás által kiváltott ciklikus hatások mellett az erős iparági illetve földrajzi strukturális munkanélküliség jellemző. (Samuelson- Nordhaus 1999)

A foglalkoztatási viszonyok változásának strukturális jellegét támasztja alá, hogy egyértelműen azonosítható az átrendeződés nemzetközi szinten érvényes iránya. A piacgazdasági rendszerben működő gazdaságokban a szolgáltatási szektor általában 60 – 67 százalékkal járul hozzá a GDP növekedéséhez, és a terciér szektor 2005-re már a foglalkoztatottak 61,6 százalékának adott munkát. (Berde, 2003)

Ugyanakkor a kialakult strukturális munkanélküliség kezelésében komoly gondot jelentettek azok a tulajdonságok, melyek legfőképpen az élelmiszergazdasági foglalkoztatásból kikerülőket jellemezték: nagy létszámban váltak munkanélkülivé a szakképzetlen, betanított dolgozók és a felszámolt nagyüzemek adminisztratív dolgozói; a szakképzett munkaerő a foglalkoztatottság tekintetében ellenállóbbnak bizonyult. (Varga, 2004)

A nagy létszámú szakképzetlen tömegek megjelenése előrevetített egy újabb problémát is. Ebből a tömegből sokan a mezőgazdasági kárpótlás

során csekély földtulajdonhoz jutottak, azonban mezőgazdasági kisvállalkozóként sem volt jobb a szakképzettségi szintjük, ami - a szükséges termelési méretek hiányával együtt - egyértelműen korlátozta a piaci körülmények között történő megélhetésüket. Ennek az volt az eredménye, hogy a kialakult kisgazdaságok életképtelenek, önellátóak vagy nagy arányban másodállásúak voltak. A szakirodalom 1992 és 2001 között a mezőgazdasági alkalmazotti létszám 60 ezer fős, valamint a szövetkezeti tagság közel 130 ezer fős csökkenését írja le, ezzel szemben a mezőgazdasági kisvállalkozások száma 67 ezerről mindössze 70 ezerre nőtt ugyanebben az időszakban. Ezek az adatok is azt mutatják, hogy a privatizációs és kárpótlási időszak után kialakult mezőgazdasági vállalkozások nem jelentettek alternatívát a korábbi tagi és alkalmazotti státuszuknak, és bizonyos üzemméret alatt egyszerűen nem tudtak gazdaságosan termelni piacgazdasági körülmények között. A vállalkozások életképtelenségét alátámasztja az is, hogy 2000-ben mindössze 4,7 százalék volt főfoglalkozású termelő, az összes többi kereset-kiegészítésként végezte tevékenységét; ráadásul 43 százalékuknak nem volt semmilyen mezőgazdasági végzettsége. (Varga, 2004)

A problémákat súlyosbította az is, hogy sajnálatos módon hazánkban a mezőgazdasági ágazatban jellemző alacsony szakképzettség más ágazatokhoz viszonyítva is kiemelkedően rossz arányokat mutat: 1980-ban 73,4 százalék, 1996-ban 42,4 százalék, 2003-ban 40 százalék csak általános iskolai végzettséggel rendelkezett. Ezek az értékek a 21 százalékos országos átlag tükrében is nagyon jelentősek. Mára a szakképzettség színvonala némileg javult: 8 százalék felsőfokú, 58 százalék középfokú és 36 százalék alacsony fokú végzettségű, de itt meg kell jegyezni, hogy az

ágazatban dolgozók száma az 1980-as évekhez képest mostanra alig egyötödére csökkent. Tehát ebből sem vonható le hosszú távú következtetés, mert valószínűleg az ágazatból szakképzetlen munkanélküliként kikerültek nagy része mára teljesen kirekesztődött a munkaerőpiacról. (*Berde, 2003*)

Az 1990-es évek jellemzője tehát az átalakulással járó válság eredményeképpen kialakult drasztikus munkanélküliség, illetve egy, a fejlett gazdaságokra jellemző jelenség: a gazdaságilag inaktívak számának emelkedése. 2000-ben a munkavállalási korúak több mint harmada maradt távol a munkaerőpiactól, és a gazdaságilag aktívak aránya még a fejlettebb közép-kelet európai országok viszonylatában is kiemelkedően alacsony. A gazdaságilag inaktívak egy része valószínűleg szívesen visszatért volna a munkaerőpiacra, de képzettségük, gyakorlatuk vagy munkakultúrájuk nem felelt meg a piaczgazdasági elvárásoknak. Ezeken kívül az aktivitás növekedését akadályozta – és akadályozza ma is – a foglalkoztatást terhelő adók és járulékok kiemelkedően magas szintje. (*Kopasz et al., 2003*)

A magas munkaerőköltség – jelen esetben az a költség, amibe a tőketulajdonosnak kerül egy munkavállalót alkalmazni – problémájára utal a nemzetközi összehasonlítás is: hazánk azonos szintű terheket rótt a munkáltatókra, mint például Belgium, Németország, Olaszország vagy Svédország. (*Gács et al., 2001*)

A szakirodalom szerint a foglalkoztatási terhek, a jövedelmi különbségek és az inaktivitás mellett a regionális különbségek is jellemezték – és jellemzik ma is – a munkanélküliséget. Fazekas (2000) szerint a nagyfokú földrajzi strukturális munkanélküliséget nem csak az állami nagyvállalatok

és az ipari központok összeomlása okozta, hanem ennél is erősebben az alacsony színvonalú infrastrukturális ellátottság, a lakosság alacsony szintű iskolázottsága és a szolgáltatások valamint a kereskedelem fejletlensége. A lemaradó vidékekkel szemben Budapest környéke valamint Nyugat-Magyarország rendelkezett azokkal a gazdasági, társadalmi és infrastrukturális tényezőkkel, amely a külföldi tőke áramlását ide vonzotta, fokozva ezzel a többi régió gazdasági lemaradását. (*Fazekas, 2000*)

A fejlett országokban a szakképzett munkaerő iránti igény már a 1980-as években megnőtt, akiknek kezelniük kellett a munkanélküliek és főképp az inaktívak nagy részét kitevő szakképzetlen tömegeket jelentő problémát. Ezzel szemben a szakképzetlenség problémája hazánkban csak a rendszerváltás után jelent meg, viszont a képzett munkavállalók iránti igény már az Európai Unióhoz való csatlakozásunk előtt a fejlett országokhoz hasonló tendenciát mutatott. (*Gottschalk - Smeeding, 1997*)

A hazai foglalkoztatási helyzet kialakulásához számos tényező járult hozzá, melyek egyrészt a hazai viszonyok között ismeretlen piacgazdasági folyamatoknak, másrészt a kevésbé átgondolt gazdasági és szociális döntéseknek köszönhetőek.

1.1. Munkaerő-piaci viszonyok az elmúlt évtizedben

Nemzetközi tanulmányok alapján a Magyarországra jellemző foglalkoztatási arány az utóbbi évtizedben az egyik legalacsonyabb volt a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezete (OECD) tagországai között. Ez az egyik fő oka a hazai gazdasági problémáknak, amelyeket tetézett a gazdasági növekedés lassulása, a 2008-as gazdasági válság, valamint az Európai Unió országaihoz - sőt az EU új tagállamaihoz - viszonyított fejlődési lemaradás is.

Véleményem szerint az alacsony foglalkoztatottság azért jelent problémát, mert így az állami feladatok, a szociális-, egészségügyi- és oktatási rendszer finanszírozására használt adókat és járulékokat a népességnek jóval kisebb része állítja elő az egész társadalom számára. Ezért az előbbi csoport számára igazságtalanul elosztott és növekvő adóterhelést jelent. Ezt a helyzetet tovább súlyosbítja, az öregedő társadalom problémája mellett, hogy az estelegesen helytelen gazdaságpolitika következményeit is az adózók viselik, miközben a társadalom igen jelentős hányada nem adózik.

A 20-64 éves népességre vetített magyar foglalkoztatási arány az OECD adatai szerint 1992-től 65 százalékról 1997-re 60 százalék alá zuhant, a következő évtől lassan növekedni kezdett, de még 2007-ben is alig haladta meg a 60 százalékot. Ez az arány a 2000 és 2007 közötti időtartamban a 70 százalék körüli OECD-átlag alatt maradt úgy, hogy Fazekas (n.d.) szerint 2000 és 2005 között mindössze 45 ezer fővel (1,2 százalékkal) növekedett a foglalkoztatottak száma az országban. A foglalkoztatottság színvonala

elmaradt tehát az átlagnál magasabb cseh rátától, de még az átlag alatti szlovák és lengyel mutatótól is, annak ellenére, hogy e két utóbbi ország munkanélküliségi rátája korábban a magyarnál jóval magasabb volt. 2006-ban a magyar elmaradás az OECD-átlagtól 7-8 százalékpont volt. Különösen nagy az eltérés a húszas éveik elején járó fiatal munkavállalók, illetve a 60 év fölötti korosztály esetében.

Az *OECD (2008)* tanulmánya szerint a magas magyar adóterhelés csökkent a munkaerő iránti keresletet, adóelkerülésre és be nem jelentett foglalkoztatásra ösztönzi a gazdasági szereplőket. Miközben az OECD-országokban 2000 óta a minimálbér csak lassan emelkedett és követte az átlagbérek fluktuációját, addig ez Magyarországon meredeken növekedett és csökkent a távolsága az átlagbértől. A tb-járadékokat is tartalmazó minimum munkaerőköltség az átlagos munkaerőköltség 35-40 százaléka körül mozgott, ami OECD-viszonylatban is magas ráta.

A magas minimálbér az előbbieket mellett vonzóvá teszi a bejelentett munkavállalást a képzettséggel rendelkezők számára, a képzetlen munkaerő elhelyezkedési problémáit azonban súlyosbítja. (*OECD, 2011*)

Az alacsony foglalkoztatottság oka az is, hogy a szociális és jóléti ellátások rendszere nem ösztönzi a bejelentett munkavállalást, hanem éppen ellenkezőleg: passzivitást vált ki. Ez a probléma részben az 1990-es évek elejére vezethető vissza, amikor a gazdasági átmenet munkanélküliek tömegét produkálta. Ennek orvoslására lehetőséget nyitottak a rokkantnyugdíjba és a korai nyugdíjba vonulásra és ezzel nagyon sokan éltek az aktív korú magyarok közül. (*Monostori, 2007*)

Az OECD az akut problémák közé sorolta a rokkantnyugdíjasok magas arányát a 45 és 60 év közöttiek korosztályában. A különösen érintett 55 és 59 év közti korosztályban például a rokkantnyugdíjasok aránya 2006-ban csaknem elérte a korosztályba tartozók egynegyedét és meghaladta a nem foglalkoztatottak felét. Ez azt is jelenti, hogy egy széles társadalmi szegmensben a munkanélküli segély és a rendszeres szociális segélyek szerepe másodlagossá vált a rokkantnyugdíjakhoz képest, és a nyugdíjkorhatár alatt egészségkárosodás alapján rokkantnyugdíjat kapók száma 2007-re elérte a munkavállalási korúak 13%-át, ami az OECD országok között a legmagasabb arányt jelentette. (*OECD, 2009*)

Nemzetközi összehasonlításban a családtámogatások rendszere is kiemelkedően nagylelkű a teljes munkaidőben végzett gyermeknevelés esetében. Emiatt a nők foglalkoztatottsága jóval alacsonyabb, mint a többi közép-európai országban. A legalább egy, három éven aluli gyermeket nevelő háztartásokban a nők több mint 80%-a nem dolgozik. A gyermeknevelési támogatások mértéke a 2003-as adatok alapján magasabb volt, mint Norvégiában vagy Svédországban, ez azonban mégsem látszott meg a születő gyermekek számának növekedésében. Az OECD megállapításai szerint túl kedvezményesek a betegállomány szabályai is, mert feltűnő, hogy a betegállományban lévők száma átlagosan 20-30 ezer fővel meghaladja a munkanélküli segélyben részesülők számát. (*OECD, 2011*)

A 21. század első évtizedének közepétől a magyar szociológusok, társadalomkutatók és közgazdászok közt is konszenzus alakult ki arról, hogy a magyar gazdaság egyik legnagyobb problémája az alacsony

foglalkoztatottság, a megoldás módjaiban azonban nincs egyetértés és a kormány sem dolgozott ki koherens politikát a probléma érdemi kezelésére.

Kopasz (2003) szerint az 1990-es évek munkanélkülisége és a foglalkoztatottak számának drasztikus csökkenése a gazdasági átalakulással járó válság eredménye volt, melynek párhuzamosan megjelenő negatívuma, hogy a fejlett gazdaságokra nem jellemző inaktivitás is rendkívüli méreteket öltött. Az inaktivitás problémája végigkísérte a rendszerváltástól a csatlakozásig eltelt időszakot. 2000-ben például már a munkavállalási korúak egyharmada szorult ki a munkaerőpiactól. Ez azt jelentette, hogy a gazdaságilag aktívak aránya még középkelet európai viszonylatban is kiemelkedően alacsony.

Az EU csatlakozás időpontjában még mindig érvényes foglalkoztatáspolitikai koncepció eszköztárába tartozott a korai nyugdíjazás, a rokkantnyugdíj és a fokozatos nyugdíjba vonulás elősegítése (ez utóbbi az ún. Prémium évek program a közigazgatási létszámleépítés után), mely az idősebb korosztályra kiemelkedően jellemző inaktivitási mutatókat tovább növelte. Ez a csoport – amely a 15-64 évesek között amúgy is a legnagyobb arányban mutat alacsony aktivitást – egy másik közgazdasági tényező miatt is nagyobb valószínűséggel volt kitéve az elbocsátás veszélyének. Vizsgálatok ugyanis kimutatták, hogy a munkaerő kereslet bér rugalmassága éppen az idős (és a fiatal) képzett korosztályban igen alacsony értéket mutat. (Cseres - Scharle, 2005).

A szakirodalom szerint ez a probléma nem kizárólag foglalkoztatáspolitikai, hanem számos más okra vezethető vissza. Egyrészt

feltételezhető, hogy az inaktívak egy része szívesen visszatérne a munkaerő-piacra, de képzettségük, gyakorlatuk, munkakultúrájuk elavult és nem felel meg a piaci igényeknek, tehát itt képzettségi, oktatásszerkezeti okok állnak a háttérben. (Sági, 2003) Ezzel a véleménnyel összhangban, Fazekas (n.d.) is az alacsony iskolai végzettségűek alacsony álláskeresési aktivitására teszi a hangsúlyt – ami magyar jellegzetességgként erősebben járul hozzá a foglalkoztatottsági deficithez, mint maga a munkanélküliség. Különösen súlyosnak tartja, hogy demográfiai és földrajzi szempontból jól azonosíthatóak a jellemzően inaktív csoportok: a 25 – 54 éves, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező férfiak, valamint a dolgozatom központi érdeklődését jelentő városhiányos, perifériális térségek lakói. Az ilyen koncentráció az újratermelődés veszélyét hordozza magában, és ebből a szempontból különösen aggasztó a 15 – 24 éves korosztályhoz tartozók körében felfedhető mintázat: a korcsoport felsőfokú végzettséggel rendelkező tagjai között az alkalmazotti státusz aránya 70 százalék felett van, míg az alapfokú végzettségűek esetén ez a mutató 7,2 százalék.

Másrészről a foglalkoztatás mértékének növekedését akadályozta a foglalkoztatást terhelő adók és járulékok nagyon magas szintje. A magas munkaerőköltség problematikája hazánkban erősíti az inaktivitást a jóléti ellátórendszeren keresztül is, ugyanis a rendkívül magas implicit adókulcson kívül a szegénységi csapda megjelenésével is fenyeget. A hazai implicit adókulcs számításakor figyelembe vették az adórendszer kedvezményeit és a társadalombiztosítási járulékokat, így a munkajövedelemre kivetett adók és járulékok illetve a munkajövedelem hányadosaként kapott eredmény a francia adórendszer szintjének felelt meg. (Scharle, 2005)

Ehhez a magas adókulcshoz viszonyítva azonban igen magas a bérszínvonalbeli mintegy 70 százalékos elmaradás, és az, hogy Magyarország GDP-je 2001-ben még körülbelül csak a 48 százalékát tette ki az EU tagországok átlagának. (*Gács et al, 2001*)

A szegénységi csapdát is kimutatták a marginális adókulcs segítségével az inaktív háztartástípusokra, a következő képlet alapján:

$$\text{Marginális adókulcs} = 1 - \frac{\text{Nettó jövedelem változása}}{\text{Bruttó jövedelem változása}}$$

Ez alapján egyes háztartásokban gyakorlatilag nem érdemes munkába állni, mert a bérük után fizetendő adók és járulékok révén a család tagjai kevesebbet keresnének, mintha megmaradnának a jóléti ellátásoknál. Így igazolódni látszik az is, hogy a csatlakozás időpontjában érvényes jóléti ellátások nem ösztönözték a munkavállalást. (*Scharle, 2005*)

Harmadsorban a mezőgazdaságot érintő drasztikus létszámzsugorodás megállíthatatlanul folytatódott, ami – tekintettel arra, hogy a mezőgazdaság szívta fel eddig ezeket a munkavállalókat – az alacsony képzettségűek elhelyezkedését gyakorlatilag lehetetlenné tette. Artner (2009) úgy fogalmaz, hogy a korábbi termelési viszonyok átalakulásával a termelőeszközök egymástól elszigetelt vállalkozásokra aprózódtak, amik nem átfogóan közelítik meg a kérdést, hanem saját hatékonyságuk növelése érdekében a magas költségekkel járó munkaerő maximális kihasználására törekednek, korlátozva ezáltal a munkahelyek számát. (*Artner, 2009*)

A csatlakozás hatásainak ex-ante értékelésekor felmerült egy további megoldandó probléma: az intézményrendszer ugyanis képtelen a munkaerő-piacról kirekedt emberekkel hatékonyan foglalkozni. Ezt nagyon jól jelzi az a sajátos helyzet, hogy az alacsony munkanélküliség magas inaktivitással párosul, ezért kijelenthető, hogy a nem foglalkoztatott emberek nagy része nem is keres aktívan állást. Ezt a helyzetet a meglévő intézményrendszer nem tudta kezelni, mert a munkanélküli ellátást kimerítők átkerültek a települési önkormányzatok segélyezési hatáskörébe, így a kapcsolat elveszett velük. Az adatok azt mutatják, hogy a jövedelempótló támogatásban és a rendszeres szociális segélyben részesülők száma a centrumokból (Budapest és a nagyvárosok) a perifériák (főként a Dél-Dunántúl és Észak-Magyarország) felé haladva nőtt, ezért azt is el lehet mondani, hogy az ellátórendszer az aprófalvas településeken már gyakorlatilag elérhetetlen volt a leginkább rászorulóknak számára. Ez utóbbi területi és intézményi hátrányok magukban hordozzák a társadalmi és szociális kirekesztődés veszélyét, amely már túlmutat az inaktivitás problémáján, ugyanis generációkon átívelő devianciává, helyi közösségi normává válhat. (Sziklai, 2005)

A fenti problémák leküzdésére a szakértők kizárólag csak összefogott oktatási, foglalkoztatási és szociális akciók révén látnak kiutat. De az összehangolt politikák révén is az EU csatlakozással kapcsolatos várakozások azt prognosztizálták, hogy rövidtávon növelni fogja a munkanélküliséget és a bérszínvonalhoz való felzárkózásra nagyon eltérő elképzelések születtek. Nem prognosztizálták viszont a roma népesség helyzetének javulását. (Medgyesi, 2003)

Pozitív változást vártak a szolgáltató szektor bővülésében – mivel ebben Magyarország eleve jó mutató-számokkal rendelkezett – és a munkaerőpiac flexibilitásának növekedésében is. A regionális egyenlőtlenségek kezelésére – mivel az EU többi tagországában sem sikerült – a Strukturális Alapokból származó támogatásoktól inkább csak az elmaradott területek jövedelmi pozíciójának javulását várták, a külföldi működő tőke megjelenését továbbra is a fővárosban és Nyugat-Magyarországon valószínűsítették. *(Fazekas, 2000)*

A néhány bekezdéssel korábban feldolgozott 2009-es és 2011-es OECD jelentések is alátámasztják a bérek, a termelékenység, a munkanélküliség az inaktivitás, valamint a szociális ellátások komplex problematikáját érintő hazai szakmai véleményeket. Ennek ellenére szinte minden szakember csak bizonyos szakterületen keresi a megoldást. A probléma komplexitásával viszont sem a szakma sem a kormányzati intézkedések nem birkózhattak meg, amit általában is nehezített a piaci változások tempójának lekövetése, mert egyrészt nem álltak rendelkezésre sem ideális munkaerő-piaci konstrukció (korban, képzettségben, elérhetőségben stb.), sem a megfelelő infrastruktúra (pl. autópályák, oktatási, egészségügyi), sem pedig a gazdasági követelmények.

1.2. Az EU csatlakozás és a foglalkoztatáspolitikai megállapodások

Magyarország csatlakozási szándéka az 1988-ban aláírt kereskedelmi együttműködési megállapodással vált nyilvánvalóvá, melyet az Európai Unió egy évvel később a PHARE program elindításáról szóló döntésével nyugtázott. Az 1990 és 2003 közötti időszakban 1,48 milliárd eurónyi támogatással az Unió segítette felkészülni az országnak arra, hogy ennél nagyságrendekkel nagyobb forrásokat legyen képes elnyerni. *(VÁTI, 2011)*

Az 1989-ben és 1990-ben lezajlott közép-kelet európai politikai rendszerváltások pedig lehetővé tették a társulási megállapodás 1991-es aláírását. *(Terényi, 2009)*

A társulási megállapodás aláírásával elindult a csatlakozási folyamat első fázisa, az úgynevezett „ellenőrzési és felülvizsgálati eljárás”. A csatlakozni kívánó tagállamoknak - köztük Magyarországnak - bizonyos gazdasági és politikai feltételeknek kellett megfelelniük, melyek a koppenhágai kritériumokként váltak ismertté. A csatlakozási folyamat második fázisaként – „ratifikációs folyamat és csatlakozás” - minden tagállam és az Európai Parlament is jóváhagyta a csatlakozási kérelmet. *(EU, 2013)*

Az 1993-as koppenhágai hármas kritériumnak (a) demokratikus berendezkedés, jogállam, emberi jogok garantálása; (b) a működőképes piacgazdaság megléte, és (c) az *acquis communautaire* elfogadása és átvétele] való megfelelés hosszú folyamata után 1998-ban kezdődtek meg és 2002-ben zárultak a csatlakozási tárgyalások. *(Sey, 2006)*

A 2003 áprilisában, Athénban aláírt csatlakozási szerződést a 31 fejezetben összefoglalt joganyag közel 4 évnyi tárgyalása előzte meg. A tárgyalások eredménye teljeskörű integrációval végződött, mely több átmeneti mentességet is biztosított Magyarország számára. A két kritikus terület az agrárszektor és a regionális politika volt. Mivel erősen kérdéses volt a hazai mezőgazdaság versenyképessége, az agrárium esetében a piaci támogatásokat azonnal, a jövedelemtámogatásokat fokozatosan kívánták bevezetni. A regionális fejlesztési támogatások esetében a nettó befizetők és a nettó haszonélvezők közötti ellentétek okoztak feszültséget.

A csatlakozási tárgyalások harmadik kiemelt területe a munkaerő szabad áramlása volt. A régi tagállamok számára a megállapodás legfeljebb hét éves derogációt tett lehetővé a magyar munkavállalókkal szemben, aminek lejártával a magyar munkavállalóknak előnyöket biztosítani kötelesek a harmadik országbeli jelentkezőkkel szemben. A derogáció lehetőségével a tagok többsége élt, még ha ez azzal a feltétellel is járt, hogy Magyarország hasonló korlátozásokat léptethetett életbe az ilyen országokból befelé irányuló munkavállalókkal szemben. Az újonnan csatlakozó országokkal az a megállapodás született, hogy korlátozást csak akkor vezetnek be, ha az veszélyezteti a saját munkaerő-piacot. Az EU által kért átmenet összefoglalva annyit jelentett, hogy a régi tagországok maximum hét évig eldönthették, hogy munkavállalási engedéllyel vagy anélkül engedik be a magyar munkavállalókat. (*Németh, 2003*)

Magyarország vállalta, hogy az átmeneti időszak alatt javítja az állampolgárok hazai munkavállalási lehetőségeit, valamint a derogációs időszak lejártával kötelező érvénnyel adaptálja az EU foglalkoztatást érintő irányelveit, melyeket dolgozatom következő fejezete tárgyal.

3. Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikája

A hazai foglalkoztatási viszonyok változását és fejlődését nagyban befolyásolta az Európai Unióhoz való csatlakozásunk és az irányvonalak adaptálása, valamint a sokmilliárd forintnyi támogatás felhasználása, melyet uniós pénzből finanszíroznak. Dolgozatomnak ebben a fejezetében az Unió elveit és foglalkoztatáspolitikai eljárás módját, valamint múltját, jelenét, jövőjét dolgoztam fel.

3.1. A közös foglalkoztatási politika kialakulása és főbb állomásai

Az uniós foglalkoztatáspolitikai fejlődésének első nagy fordulópontját a „luxemburgi folyamat”, vagyis az éves foglalkoztatási irányelvek megfogalmazásának előzményei jelentették. Az Európai Unió tagországaiban 1973-tól 1996-ig terjedő huszonhárom évből tizenhétben emelkedett, hatban csökkent a foglalkoztatás színvonala. Ebben az időszakban 16 millió új munkahely jött létre és kb. 8 millió szűnt meg. Ugyanakkor az aktív korú népesség 28 millió fővel nőtt, azaz a munkahelyek száma lassabban bővült, mint az aktív korú népesség száma. Ebből egyértelműen az következett, hogy 1996-ra 18,1 millió fős, 10,3 százalékos munkanélküliséggel kellett szembenézni. (ETD, 2008). Másik szempontból megközelítve a kérdést, Frey megállapítja, hogy az 1990-es évek közepén az EU tagállamokban a munkaképes korú népesség foglalkoztatási rátája nemzetközi összehasonlításban is nagyon alacsony

volt: 15 százalékkal kevesebb, mint az Egyesült Államokban és Japánban.
(Frey, 2005)

Az első, közösségi szintű Foglalkoztatási Csúcsértekezlet megtartására Amsterdamban került sor 1997-ben, amikor a foglalkoztatási gondok olyan mértéket öltöttek, hogy az Unió bővítési terveit veszélyeztették. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az Európai Unió ne foglalkozott volna már korábban is közösségi szinten ezzel a témával; már a kilencvenes évek elejétől prioritásként fogalmazódott meg a foglalkoztatás javítása, és születtek különféle kezdeményezések is, például a Szociális Chartában, a Fehér Könyvben és a Zöld Könyvben. (Juhász, 2008). Amsterdamban a tagállamok összehangolt foglalkoztatáspolitikai kialakítása mellett döntöttek és ennek eredményeképpen az amszterdami szerződésbe egy új, Foglalkoztatás című fejezet került be. E fejezet szerint a cél egy összehangolt foglalkoztatási stratégia, melynek elkészítéséhez minden tagállamnak hozzá kell járulni (Amszterdami Szerződés, 1997). Ezt követően az eljárási rendnek megfelelően a Bizottság luxemburgi ülésén az Európai Tanács elé terjesztette a foglalkoztatási irányvonalak tervezetét, ami elfogadásra került. A tagállamok számára ez azt jelentette, hogy a nemzeti foglalkoztatási akcióterveikbe az elfogadott irányleveket integrálniuk kellett és éves jelentésben beszámolni az előrehaladásról.
(Nagy, 2003)

A luxemburgi ülésen az Európai Tanács négy fő prioritást fogalmazott:

- a foglalkoztatottság javítása
- a vállalkozások fejlesztése
- a munkavállalók alkalmazkodóképességének növelése
- az egyenlő esélyek politikájának erősítése. (*Larson, 1998*)

A célok teljesülését a következő intézkedésekkel igyekszik az Unió elősegíteni: újabb forrásokat rendelnek a foglalkoztatás bővítésére, gazdaságpolitikai koordinációt vezetnek be és kidolgozzák a közösségi szintű foglalkoztatási irányelveket és a nemzeti akcióterveket. A későbbi fejlődés kiemelkedően fontos előzményeként megjelent a döntések között az is, hogy az aktív munkaerő-piaci eszközöket kell támogatni a passzívak helyett. (*Európai Tanács, 1997*)

A luxemburgi csúcs által meghatározott irányelvekre épült az 1998-ban megfogalmazódott Európai Foglalkoztatási Stratégia, amit a Tanács 2002-ben felülvizsgált, értékelt és 2003-2005-re új irányvonalakat fogadott el. 2000-ben elindult a Lisszaboni Folyamat, mely a számszerű foglalkoztatási elvárásokat a 2000-től 2010-ig terjedő tíz éves időszakra fogalmazta meg. Ennek a félidőszakban történő felülvizsgálata után elkészültek a 2005-2008-as integratív irányelvek. Az integrációs törekvéseknek megfelelően 2005-től a tagállamok Nemzeti Foglalkoztatási Akcióprogramjukat a nemzeti stratégia részeként dolgozzák ki. (*Gács, 2005*)

3.2. A közösségi foglalkoztatáspolitikai eredményei

A foglalkoztatáspolitikai törekvéseket és a Foglalkoztatási Stratégia megvalósulását az Unió folyamatosan felülvizsgálta és megállapította, hogy az első öt év pozitív egyenleget hozott a munkaerőpiacon. Az 1. táblázat tanúsága szerint 1997-hez viszonyítva 2002-ben a férfiak foglalkoztatottsága 2,4 százalékkal, a nők 4,9 százalékkal nőtt, a munkanélküliségi ráta pedig 10-ről 7,8 százalékra csökkent az EU15 átlagában.

A pozitív eredmények vezettek a 2000-es lisszaboni csúcson azon

1. táblázat: Foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták, EU15

Foglalkoztatási ráták, EURÓPAI UNIÓ15								
Férfiak			Nők			Együtt		
1997	2000	2002	1997	2000	2002	1997	2000	2002
70,4	72,5	72,8	50,7	54	55,6	60,7	63,4	64,3
Munkanélküliségi ráták EURÓPAI UNIÓ15								
Férfiak			Nők			Együtt		
1997	2000	2002	1997	2000	2002	1997	2000	2002
9,3	7	6,9	12,3	9,7	8,7	10	7,8	7,7

Forrás: EC (2003), 209–226. o.

optimista célok megfogalmazásához, hogy 2010-re a 15-64 éves népesség foglalkoztatási rátája az EU15 átlagában el kell, hogy érje a 70 százalékot, a nők pedig a 60 százalékot. Ezeken kívül számos résszel újjult meg az Európai Foglalkoztatási Stratégia: célul tűzték ki a munkahelyek minőségének javítását és a nyugdíjkorhatár 5 évvel való kitolását. (Frey, 2005)

Az Európai Foglalkoztatási Stratégia ötéves értékelésében a látványos munkaerő-piaci fejlődés mellett azonban rávilágítottak a továbbra is fennálló strukturális problémákra: a tartós munkanélküliek száma még mindig magas és a regionális különbségek továbbra is fennállnak. Ezek mellett néhány ágazatban munkaerőhiány is fellépett, azaz szembesültek a hiányszakmák megjelenésével. (CEC, 2002)

Ezt követően az Európai Tanács 2003-ban új generációs, három évre szóló foglalkoztatási irányvonalat fogadott el Brüsszelben. A 2003-2006-os időszak irányvonalai szerint:

1. a teljes foglalkoztatás érdekében a demográfiai csoportok viszonylatában a következő mérhető célkitűzéseket tették:
 - ❖ a 15–64 éves népesség 2005-re a 67 százalékos, 2010-re pedig a 70 százalékos foglalkoztatási rátája;
 - ❖ a nők 2005-re az 57 százalékos, 2010-re 60 százalékos foglalkoztatási rátája;
 - ❖ az 55–64 évesek esetében 2010-re a 50 százalékos foglalkoztatási rátája
2. a munka minőségének és termelékenységének javítása;
3. a társadalmi összetartozás erősítése. (Weninger, 2005)

Ugyanekkor az aggályok megalapozottságának vizsgálatára a Tanács Wim Kok volt holland miniszterelnök vezetésével egy Foglalkoztatási Munkacsoportot állított fel. Ez a munkacsoport különleges jogosítványokkal rendelkezett és ajánlásokat fogalmazhatott meg a tagállamok számára. A vizsgálat eredménye a 2003 októberében az Európai Bizottsághoz benyújtott ún. Wim Kok jelentés. A jelentésben elismerik,

hogy a lisszaboni célkitűzések ambiciózusak, lassan valósulnak meg, de a tagállamoknak továbbra is erőfeszítéseket kell tenniük a megvalósulás érdekében és négy fontos teendőjük van:

1. A munkavállalók, vállalkozások alkalmazkodóképességének javítása.
2. A munkaerőpiac szélesítése a potenciális munkaerőszegmensek bevonásával.
3. Humánerőforrás-fejlesztést célzó beruházások erősítése.
4. Jobb irányítás és hatékony reformok megvalósítása. (*Wim Kok, 2003*)

A Tanács kiállt a Wim Kok jelentés mellett, elfogadta a tagállamokra vonatkozó ajánlásait és a Bizottság új foglalkoztatási csomagjának (*COM, 2004*) részeként kiterjesztette azokat az új tagállamokra, köztük Magyarországra is.

A második Wim Kok - jelentés felülvizsgálta a lisszaboni stratégiát és megállapította, hogy a 2000. évi stratégia végrehajtásának kudarcá mögött a politikai és a cselekvési elszántság hiánya áll. (*Facing the challenge, 2004*)

A 2003-ban, azt követően pedig a 2004-ben tett megállapítások egyrészt alátámasztják a hazánk esetében is fennálló problémát, mely szerint az ambiciózusnak tekinthető elképzelések lassú megvalósulásának oka a kiindulási feltételekben keresendő. Alapvetően megállapítja, hogy a munkanélküliség/foglalkoztatottság javítása komplex intézkedéscsomaggal és alaposabb vizsgálatokkal váltható csak

kézzelfogható eredményekre. A jelentéssel összhangban – és talán annak hatásaként – a Bizottság félidős értékelése során három új cselekvési irány fogalmazódott meg (*EB, 2005*):

- Az Európai Unió legyen vonzó hely a beruházók és a munkavállalók számára.
- A tudás és az innováció álljon a növekedés szolgálatába.
- Több és jobb munkahelyet kell teremteni.

Az Európai Foglalkoztatási Stratégia további folyamatos és kritikus felülvizsgálata vezetett el végül annak a dokumentumnak az elkészültéhez, mely első ízben kezeli szoros összefüggésben a gazdasági növekedést és a munkahelyteremtést, és komplex útmutatást ad a nemzeti reformprogramok kidolgozásához. Ez a dokumentum a 2005-2008 közötti időszakra vonatkozó irányvonalakat fogalmazza meg, és a tagállamok 2005 őszére a következő szerkezetben integrálták a saját nemzeti reformprogramjaikba:

1. rész: átfogó gazdasági irányvonalak

A. fejezet: makrogazdasági politika

B. fejezet: hogyan válik vonzóbbá a tagállam a beruházók és munkavállalók számára

2. Foglalkoztatási irányvonalak a Wim Kok - jelentésnek megfelelően.
(*CEC, 2005*)

A fenti időszak alatt a foglalkoztatás problematikája továbbra is központi kérdés maradt az Unióban. 2007-ben elkészült egy újabb átfogó értékelés az „Európai Foglalkoztatási Stratégia tíz éve” címmel. A kiadvány összefoglalja az amszterdami szerződéssel kezdődött és a lisszaboni folyamaton át 2007-ig eltelt tíz évet, és számos eredményről számol be. Azon kívül, hogy az átlagos foglalkoztatottság 60,7 százalékról 64,3 százalékra, a nők foglalkoztatottsága 51,8 százalékról 57,1 százalékra, az 55-64 éves korosztály foglalkoztatottsága pedig 35,7 százalékról 43,5 százalékra nőtt, sok nehezen számszerűsíthető eredmény is született. Ilyenek például a „peer review” (vagyis az egymástól tanulás), az elmélyült információcsere és a helyes gyakorlatok átadása a Foglalkoztatási Bizottság és 2004-től az erre a célra rendelt pénzügyi eszközök segítségével. Fokozatosan javult a szociális partnerek részvétele a folyamatban, ami lehetővé tette a területi foglalkoztatási politikák és cselekvési tervek kialakítását az úgynevezett paktumokon keresztül (angolul TEP = Territorial Employment Pact).

További eredmény, hogy 2000-ben az Európai Szociális Alap prioritásait összekapcsolták az Európai Foglalkoztatási Stratégiával, így a helyi és regionális szervek a foglalkoztatási politikák végrehajtását segíteni tudták az Európai Szociális Alap igénybevételével. Megélénkült az együttműködés a Bizottság és a Tanács, valamint a szakpolitikai szervek (Foglalkoztatási Bizottság, Gazdaságpolitikai Bizottság, Szociális Védelemmel Foglalkozó Bizottság) között, ami által a stratégia állandó fejlődése és megújulása is lehetővé vált.

A kiadványban rávilágítanak azonban arra is, hogy az európai munkaerő mobilitása igen alacsony, pedig a mobilitás a gazdaság és a munkaerő-kihasználtság növelésében is előnyös lehet. Sajnálatos módon az Európai Unióban a mobilitás szintje alacsony maradt, mindössze az uniós polgárok 2 százaléka él másik tagállamban.

Ezekén kívül az értékelés nyilvánvalóvá tette, hogy azok a tagállamok profitáltak a legtöbbet az Európai Foglalkoztatási Stratégia tíz évében, amelyek a legkorábban vezették be, tehát az új tagországokban még kiforratlan a stratégia működtetése. (*Europäische Kommission, 2007*)

Ez az összefoglaló értékelés számomra nyilvánvalóvá tette, hogy az újonnan csatlakozott tagországok – közöttük Magyarország – még igen hosszú utat kell, hogy megtegyenek ahhoz, hogy a régebbi tagországokban már bevált stratégiákat megfelelően működtethessék. Ez a tény teljesen racionálisan mutat rá arra, hogy a rövid idő alatt végbemenő gazdasági-társadalmi változásoktól „szenvedő” 2004-ben csatlakozott tagországoktól nem is lehet elvárni hasonló előrelépést, legalábbis nem ilyen rövid idő alatt és nem a kiindulási feltételek alapos ismerete nélkül.

Az Európai Foglalkoztatási Stratégiához kapcsolódóan az Európai Szociális Alap jelentőségét ki kell emelni, mert ez hazánkban is nagyon sokoldalú támogatási forrás: az Alap 2007-ben az 50. jubileumi évébe lépett és jelentősége semmivel sem lett kisebb, mint 1957-ben. A 2007-2013-as időszakban a Foglalkoztatási Stratégiában és a Wim Kok jelentésben megfogalmazott prioritásokat ebből az alapból finanszírozzák. Az 50 éves múltról összefoglalóan elmondható, hogy együtt nőtt a

jelentősége az Európai Unió bővülésével; mára éves szinten több mint 10 milliárd euró felett diszponál, amelyből képzést, foglalkoztatást, kutatást és vállalkozásalapítást támogat. Ez tehát az az eszköz, amellyel az Európai Unió hatékony fejlődést hozhat a foglalkoztatás, a szociális integráció és az esélyegyenlőség területén. (*Social Agenda, 2007*)

A közösségi foglalkoztatáspolitikai következő dokumentumában, az Európai Tanács 2008. július 15-i határozatában a 2005 - 2008 közötti időszak foglalkoztatási irányvonalai majdnem változatlanul jelennek meg a 2008-tól 2010-ig tartó periódusra is. Az iránymutatásoknak a korábbi 3 éves ciklusra vonatkozóan elfogadott három prioritás és a számszerű célkitűzések megtartásával a teljes foglalkoztatottság eléréséhez, a munkahelyek minőségének és termelékenységének javításához, illetve a társadalmi és területi kohézió megerősítéséhez kell hozzájárulniuk.

Azonban az Európai Uniónak és a tagállamoknak is közelíteniük kell a politikáikat és a végrehajtás eszközeit a gyorsan változó társadalmi és gazdasági folyamatokhoz. Ez nemcsak a korábban már tárgyalt demográfiai változásokra, mobilitásra, aktív életkor meghosszabbodására vonatkozik, hanem az Európai Tanács 2009-es ajánlásában megállapított nemzetközi pénzügyi és gazdasági lassulásra is. A tagállamoknak ezek alapján kellett módosítaniuk a foglalkoztatáspolitikáikat, és a nyílt koordinációs módszernek megfelelően intézkedéseikről éves jelentésekben kell számot adniuk.

3.3. A jövő: Európai Unió 2020

A jövőkép kialakításakor az Unió igen nehéz helyzettel állt szemben. Az új tagállamok teljesítménye az egész Unió foglalkoztatási mutatóit lerontják, de ezen túl a szerteágazó és tagállamonként nagyon eltérő problémák miatt a régi tagállamok is veszítettek előnyükből. Természetesen ennek számos korábban tárgyalt oka van, de a legnagyobb visszavető ereje a 2008-as pénzügyi válságnak volt, mely a foglalkoztatási és gazdaságpolitikai problémák komplex kezelését rendkívüli módon megnehezítette. Ezek után 2010-re már világossá vált, hogy a foglalkoztatási és aktivitási ráta nem fogja elérni a kitűzött célértékeket és kiderült az is, hogy változtatásokra van szükség.

Az „Európai Unió 2020” nevű új stratégiát a Tanács a Bizottsággal egyetértésben fogadta el. A megfogalmazott tíz irányvonal a fenntartható fejlődéshez és a versenyképességhez szükséges teendőket határozza meg. Az Európai Unió ezúttal rendkívül nagy hangsúlyt fektetett a 2008-as válság miatt kialakult gazdasági és foglalkoztatási mélypont kezelésére. Felismerték azt is, hogy a makro-ökonómiai és a foglalkoztatáspolitikai helyzet elválaszthatatlanok egymástól. Tehát a tíz irányvonal elsődleges teendői között a gazdasági egyensúly visszaállítását, valamint a tudásalapú innovatív fejlesztési reformok elindítását határozták meg.

1. irányvonal: A közfinanszírozás fenntarthatóságának és minőségének biztosítása.
2. irányvonal: A makro-ökonómiai egyensúlytalanságok kiigazítása.

3. irányvonal: Az egyensúlytalanságok csökkentése az Európai Unió zónái között.
4. irányvonal: A K+F és innováció támogatásának optimalizálása.
5. irányvonal: Az erőforrások felhasználásának hatékonyabbá tétele és a környezetkárosító gázok kibocsátás csökkentése.
6. irányvonal: Az üzleti, gazdasági és fogyasztói környezet fejlesztése, az ipari alapok modernizálása.
7. irányvonal: A munkaerőpiaci részvétel növelése és a strukturális munkanélküliség csökkentése.
8. irányvonal: A piaci igényeknek megfelelő szakképzett munkaerő-fejlesztés minőségi munkahelyek kialakításával és az életen át tartó tanulás lehetőségének elősegítésével.
9. irányvonal: Az oktatás fejlesztése minden szinten és a felsőoktatásban való részvétel növelése.
10. irányvonal: A társadalmi befogadás támogatása és a szegénység elleni küzdelem.

A foglalkoztatáspolitikai célok az utolsó négy irányvonalban fogalmazódtak meg, hiszen a gazdaságpolitikai egyensúlytalanságok megszűnésével válik egyáltalán lehetővé ez utóbbiak megvalósítása. Konkrét célként 2020-ra a munkavállalási korúak (20-64 év közöttiek) 75 százalékos aktivitási rátájának elérését tűzték ki. Az irányvonalak 2014-ig érvényesek, de a korábban már bevált módszer szerint minden évben vizsgálják az eredményeket a tagállami beszámolók alapján. (COM, 2010)

4. Foglalkoztatási irányvonalak az I. Nemzeti Fejlesztési Tervben

4.1. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítése

A foglalkoztatási helyzet javítására és a humán erőforrás minőségi fejlesztésére szánt elemek felderítéséhez ebben a fejezetben az uniós alapelveket alkalmazó terveket kívánom megvizsgálni. Az első ilyen az I. Nemzeti Fejlesztési Terv, mely kidolgozásának háttérében a szociális és gazdasági kohézió érdekében a *Strukturális Alapot szabályozó 1260/1999(EK) Tanácsi Rendelet* áll.

E rendelet szerint az 1. célkitűzés hatálya alá tartozó régiókkal (azaz ahol a GDP nem éri el a közösségi átlag 75 százalékát) rendelkező tagállamoknak Nemzeti Fejlesztési Tervet kell készíteniük. Magyarország is egy ilyen terv elkészítésére kötelezett, melynek elkészítéséhez több előzetes lépés vezetett. Az Európai Unió rendkívül fontosnak tartotta a társadalmi konzultációt a terv kialakítása előtt és alatt, és hangsúlyozta a fogadtatás előkészítésének szükségességét a Strukturális Alapok rendeleteiben (*1260/1999 sz. Tanácsi Rendelet 8. cikke*) is.

A tervezés kezdete hazánkban 2001 februárjára tehető. 2002 májusára elég jelentős késéssel a Helyzetértékelés fejezet, majd júliusra a Regionális politika fejezet készült el, és a kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy ugyanazon év nyarán kidolgozásra kerül a stratégia, valamint hogy 2002 végéig elkészül a jóváhagyott Nemzeti Fejlesztési Terv. (*NFÜ (1), 2010*)

2002 októberére elkészültek – az első olvasatban jóváhagyott – Operatív Programok, de ezek társadalmi egyeztetését a munkaadók a rövid határidő

és a sietős kidolgozás miatt nem tartották elégségesnek (*Munkaadók Lapja, 2002*). Az előírások szerint a társadalmi párbeszéd és a kidolgozást követően a tervet be kellett nyújtani a Bizottsághoz, mely terv a Közösségi Támogatási Keret alapját képezte a tárgyalások után. Ebben, az Unió támogatásokat rögzítik alaponként, programonként és régióként.

2002 decemberében a kormány elfogadta és a 2003 márciusában megszületett brüsszeli ex-ante értékelés figyelembevételével illetve az OÉT, az OTT és az OKT valamint a regionális partnerekkel egyeztetve átdolgozták és április végén benyújtották a Nemzeti Fejlesztési Tervet, szeptemberben pedig a Program-kiegészítő Dokumentumokat is. Ez a terv igazodik az Európai Bizottság 2000-2006-os irányelveihez az 1260/1999 EK rendelethez valamint a „Magyarország középtávú gazdasági programja (2001-2004)” programhoz is. Összhangban van az Európai Parlament és a Tanács Alapokra vonatkozó következő rendeleteivel is:

- *ERFA – 1783/1999*
- *ESZA – 1784/1999*
- *EMOGA – 1257/1999*
- *HOPE – 1263/1999*
- *Kohéziós Alap - 1264/1999 és 1265/1999.*

4.2. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv felépítése

Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (vagy I. NFT) az uniós csatlakozás időpontjától 2006 végéig terjedő időszakra szóló, a Strukturális Alapok igénybevételehez szükséges fejlesztési célkitűzések és prioritások összessége. A dokumentumban megfogalmazott hosszú távú célkitűzés az életminőség javítása, az általános és konkrét cél viszont az egy főre jutó jövedelem felzárkóztatása, közelítése az uniós szinthez.

A tervdokumentumban részletesen megfogalmaztak három specifikus célt:

- a. versenyképesebb gazdaság;
- b. a humán erőforrások jobb kihasználása;
- c. a környezet minőségének javítása és a kiegyensúlyozott regionális fejlődés elősegítése.

A specifikus célokat a következő négy prioritáson keresztül kívánták fejleszteni:

- termelőszektor versenyképességének javítása;
- foglalkoztathatóság növelése és az emberi erőforrás fejlesztése;
- jobb infrastruktúra és tisztább környezet kialakítása;
- regionális és helyi potenciál erősítése és a technikai segítségnyújtás.

A foglalkoztathatóság és a humán erőforrás minőségének jelentősége a fejlesztési prioritásokban és a végrehajtáshoz létrehozott operatív programokban is kidomborodik. Az öt operatív program a következő:

- Gazdasági Versenyképesség Operatív Program – a gazdasági versenyképesség fellendítésére;

- Humán-erőforrás Fejlesztés Operatív Program – a foglalkoztathatósági szint emelésére és az emberi erőforrás fejlesztésére;
- Környezetvédelmi és Infrastruktúra Operatív Program – az élhetőbb környezetért és a jobb infrastruktúráért;
- Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program – a mezőgazdaság modernizációjáért és a vidék felzárkóztatásáért;
- Regionális Fejlesztési Operatív Program – a regionális térségek felzárkóztatásáért. (NFÜ(2), 2004)

Az I. Nemzeti Fejlesztési Tervnek a humán-erőforrás fejlesztését támogató programjait elsősorban a Humán-erőforrás Fejlesztés Operatív Programban (a továbbiakban HEFOP) foglalmazták meg. Alapvetően három fő célkitűzés alakult ki: a foglalkoztathatóság bővítése, minőségi versenyképes munkaerő fejlesztése valamint a társadalmi beilleszkedés elősegítése. A célkitűzéseket pedig négy prioritásra osztották:

- aktív munkaerő-piaci politikák támogatása;
- a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem a munkaerőpiacra való belépés segítségével;
- az egész életen át tartó tanulás támogatása és az alkalmazkodóképesség javítása;
- az oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése.

A prioritások társadalmi-szociális jellegéből következően a HEFOP intézkedéseire a forrásokat a Strukturális Alapok, azon belül is az Európai Szociális Alap és az Európai Regionális Fejlesztési Alap biztosították.

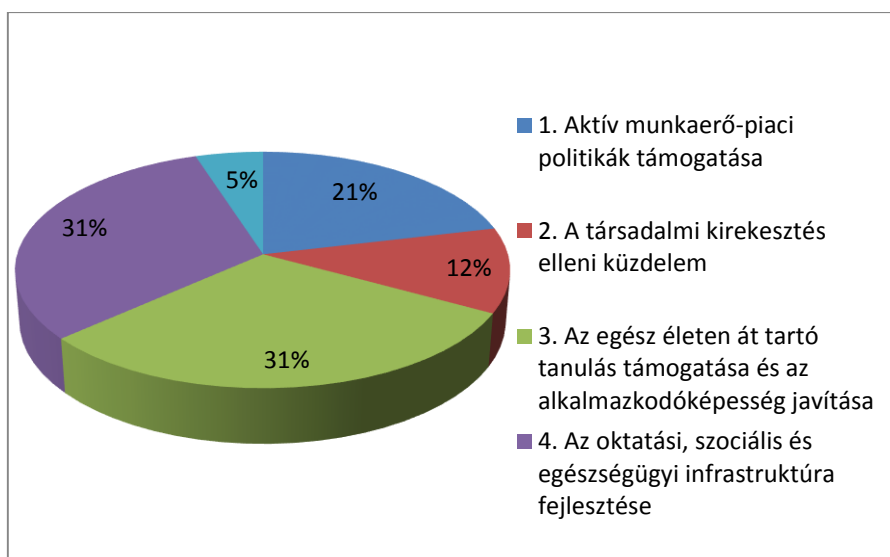
A HEFOP teljes költségvetése 750 millió euró (~ 183 milliárd forint), melyből 562 millió euró közösségi támogatás és 187 millió pedig hazai forrás. A HEFOP prioritásait és költségvetését a 2. táblázatban foglaltam össze alaponként és millió euróban.

2. táblázat: HEFOP prioritások költségvetése

Prioritás/intézkedés	ERFA	ESZA	Nemzeti	Összes
1. Aktív munkaerő-piaci politikák támogatása	0,0	120,0	40,0	160,0
2. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem	0,0	65,2	21,8	87,0
3. Az egész életen át tartó tanulás támogatása és az alkalmazkodóképesség javítása	0,0	171,9	57,3	229,2
4. Az oktatási, szociális és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése	177,4	0,0	59,1	236,5
Technikai segítségnyújtás (kiegészítő prioritás)	0,0	28,2	9,4	37,6

Forrás: *HEFOP, 2004*

Az 1. ábrán a későbbiek során a vizsgálataim középpontjában álló, azaz a 2. és a 3. prioritások arányára hívom fel a figyelmet. A két terület együttesen az összes támogatás 43 százalékát teszi ki, így érthető, hogy vizsgálataimat is a hangsúlyosan támogatott és az országosan – nem csak kijelölt szervezetek számára – elérhető pályázati támogatások alapján végeztem.

1. ábra – Prioritások támogatásának arányai

Forrás: HEFOP, 2004

A HEFOP prioritások azt tükrözik ugyan, hogy hangsúlyosan a munkaerő kínálat minőségi fejlesztését tekintik célnak, azonban a pályázatok elnyerését olyan indikátorokhoz is kötik, melyek konkrét létszámemelkedésben nyilvánulnak meg. 2006-os elemzések szerint sok

esetben az indikátorok menetközbeni pontosítására és értelmezésbeli egyeztetésére volt szükség, de akkor már úgy tűnt, hogy a megvalósulás véghezvihető. (*EX ANTE Tanácsadó Iroda, 2006*) Ugyan ezekről az indikátorokról az Állami Számvevőszék jelentése alapján az derült ki, hogy országos viszonylatban a számszerűsített értékek látszólag túlteljesítésre kerültek, ugyanis 100 491 fő jutott munkához a programok eredményeként. Azonban az összesített értékekről a következőket állapítja meg: „*A képzés eredményeként foglalkoztatásba bevont vagy egyéb előnyt szerzett személyek száma mutatóra a KTK 91400 főt tervezett. A Zárójelentés 3 db prioritásra (az 1., a 2. és a 3.) összesített adatának tervezett értéke megegyezik a KTK-ban szereplő tervezett 91400 fővel, azonban ha intézkedésenként összeadva nézzük a tervadata 118683 fő volt. A teljesítési értékek összesítése a különböző szinteken hasonló eltérést mutatott.*” (*Állami Számvevőszék, 2011*)

Az fent említett elemzések alapján egyértelmű, hogy célszerű számszerűen konkretizálni a Dél-dunántúli régióban elnyert HEFOP programokat és összevetni az aktuális munkaerő-piaci kínálattal.

A HEFOP prioritásain kívül az emberi tőke fejlesztésére irányuló intézkedések helyet kaptak a Regionális Operatív Programban (a továbbiakban ROP) is. Az elsődleges cél a hazai régiók fenntartható fejlődésének elősegítése az adott régióra jellemző erőforrások és adottságok figyelembevételével. Ennek az operatív programnak a különlegessége, hogy a helyi döntési kompetenciára és az együttműködésre támaszkodva a kisebb térségi fejlesztésekre koncentrálnak.

A ROP három középtávú célja a következő:

- a természeti, kulturális értékekben gazdag térségek belső erőforrásokra építő fenntartható fejlesztése;
- a vonzó települési környezet kialakítása és a gazdasági potenciál fejlesztése, tekintettel a hátrányos helyzetű kistérségekre;
- a helyi szereplők alkalmazkodó képességének és együttműködésének fejlesztése.

A középtávú célokhoz négy prioritást és tizenegy intézkedést rendeltek:

- A turisztikai potenciál erősítése;
- a térségi infrastruktúra és települési környezet fejlesztése;
- a humán erőforrás-fejlesztés regionális dimenziójának erősítése;
- szakértői segítségnyújtás. (*Lunk, 2003*)

A harmadik, a humán erőforrásra vonatkozó prioritás, mely egyben a legfontosabb az értekezés foglalkoztatási témájának szempontjából, négy intézkedést tartalmaz.

Az emberi tőkével kapcsolatos intézkedések végrehajtására az ESZA biztosítja a forrást, amit kiegészítenek a hazai hozzájárulások. A 3. táblázat bemutatja az intézkedéseket és a hozzájuk kapcsolódó forrásokat.

3. táblázat: A ROP 3. prioritásának intézkedései és forrásai, millió euro

Prioritás/intézkedés	ESZA	Nemzeti	Összesen
3. A humán erőforrás regionális dimenziójának erősítése	53,7	14,8	68,5
3.1 A helyi közigazgatás és a civil szervezetek kapacitásépítése	21,5	5,4	26,9
3.2 Helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása	15,2	3,8	19
3.3 Felsőoktatási intézmények és a helyi szereplők együttműködésének erősítése	8,4	2,8	11,2
3.4 Régió-specifikus szakmai képzések támogatása	8,4	2,8	11,2

Forrás: *ROP, 2004*

Összesen tehát az I. Nemzeti Fejlesztési Terv két és fél évében megközelítőleg 550 millió eurónyi forrás állt rendelkezésre az Európai Szociális Alapból a foglalkoztatás támogatására.

A HEFOP 2. és 3. prioritása mellett, tehát a ROP-ból a 3. prioritásból származó pályázati támogatások elemzése vált relevánssá a dolgozatom szempontjából.

5. Foglalkoztatási irányvonalak a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben

A II. Nemzeti Fejlesztési Terv (a továbbiakban II. NFT) az előző időszak terveihez viszonyítva alaposabban megtervezett dokumentum. Észrevehető – és a dokumentum előszavában explicit módon is megjelenik –, hogy a tervek készítői felhasználták a korábbi tapasztalatokat és felismerték az alapos előtanulmányok fontosságát.

Az Állami Számvevőszék értékelése szerint az NFT tanulságai úgy foglalhatóak össze, hogy a minden tekintetben szorosabban záró kialakításra kell törekedni – igaz ez a szakmai-tartalmi kapcsolatokra, az időtávokra, a pénzügyi és a reálfolyamatokra egyaránt. A feladat része, hogy hatékonyabban működő és centralizált intézményi struktúra felügyelje elsősorban a tervezési folyamatokat, egységes jogszabályi környezetet alakítsanak ki, a szakpolitika és az információ rendszer erősítése az irányításban, valamint szakmai együttműködés keretében egységes módszertant kell kialakítani. *(ÁSZ, 2010)*

A terv végleges szakmai, tartalmi és pénzügyi formája az Európai Bizottsággal folytatott tárgyalásoktól is függött, melyek eredményeként a főbb tételekre jutó finanszírozás az előző kiíráshoz képest következőképpen alakult:

- Gazdaságfejlesztés: +16 milliárd forint;
- Humán-erőforrás fejlesztés: +32 milliárd forint;
- Környezetfejlesztés: +86 milliárd forint;
- Közlekedésfejlesztés: +18 milliárd forint;

- Közép-magyarországi régió fejlesztésére: -11,3 milliárd forint.

Ezek a többletek az eredetileg teljesítménytartalékként tervezett összegek felosztásából, illetve az átcsoportosításokból származnak. Nagyon fontos tényezőként említhető, hogy a humánerőforrás fejlesztések arányát 2 százalékkal növelték meg az infrastrukturális beruházások rovására. A második, 2007-2013 időszakra vonatkozó tervezés fontos új eleme az is, hogy a mezőgazdasági és vidékfejlesztési programokat egy különálló tervdokumentumban foglalták össze. A II. NFT tehát egy Új Magyarország Fejlesztési Tervből (ÚMFT) és egy Új Magyarország Vidékfejlesztési Programból (ÚMVP) tevődik össze. Ez azt is jelenti egyben, hogy a közel 26,3 milliárd eurós (azaz közel 8000 milliárd forint) keretből az ÚMFT 22,4 milliárd euróval támogatott, a fennmaradó összeget pedig az ÚMPV keretein belül lehetett felhasználni.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv, vagy másképpen Magyarország Nemzeti Stratégiai Referenciakerete messzemenően tükrözi az Európai Unió emberi erőforrással kapcsolatos törekvéseit. A terv alcíme is („Foglalkoztatás és növekedés”) utal az átfogó célok fontossági sorrendjének változására. Első helyre került a foglalkoztathatóság bővítése, míg másodikként nevesítették a tartós növekedés érdekében teendő lépéseket. A célok megvalósítása érdekében 6 prioritást fogalmaztak meg:

- gazdaságfejlesztés;
- közlekedésfejlesztés;
- társadalom megújulása;
- környezeti és energetikai fejlesztés;
- területfejlesztés;

➤ államreform.

A prioritások végrehajtására kilenc operatív programot határoztak meg. Ezeken belül a Regionális Operatív Program természetesen hazánk hét statisztikai régiójának fejlettségétől függően oszlik meg. A 4. táblázatban az összes, azaz 15 operatív program közötti forrásmegosztás látható 2004-es forint árakon (265 Ft/Euro) számolva, mely tartalmazza a 15 százalék nemzeti hozzájárulást is. (NFÜ (3), 2007)

4. táblázat: Operatív programok és támogatottságuk

Operatív program	Rövidítés	Milliárd forint
Gazdaságfejlesztés	GOP	690
Közlekedés	KIOP	1703,2
Társadalmi megújulás	TÁMOP	966
Társadalmi infrastruktúra	TIOP	538,9
Környezet és energetika	KEOP	1140
Nyugat-dunántúli	NYDOP	128,3
Közép-dunántúli	KDOP	140,5
Dél-dunántúli	DDOP	195
Dél-alföldi	DAOP	207,1
Észak-alföldi	ÉAOP	269,6
Észak-magyarországi	ÉMOP	249,9
Közép-magyarországi	KMOP	419
Államreform	AROP	40,9
Elektronikus közigazgatás	EKOP	99,8
Végrehajtás	VOP	87,2
Összesen	ÚMFT	6875,4

Forrás: NFÜ (3), 2007

Az operatív programok közül a Társadalmi Megújulás Operatív Program irányul kifejezetten a humánerőforrás-fejlesztésre és tulajdonképpen az I. Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás Fejlesztés Operatív Program folytatásának tekinthető. Alapvető különbség a HEFOP és a TÁMOP között az, hogy a humánerőforrással kapcsolatos infrastrukturális fejlesztéseket a TÁMOP nem tartalmazza, azok külön programban kaptak helyet Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) néven. A HEFOP infrastrukturális beruházásait a 4. prioritásába sorolták, de elkülönítése a 2007-2013 időszakban logikus lépés volt, hiszen az infrastrukturális fejlesztéseket az Európai Regionális Fejlesztési Alapból, míg a humánerőforrás fejlesztést az Európai Szociális Alapból finanszírozták. Az értekezésem szempontjából szintén előnyös az elkülönítés, mert a tervek hatékonyságát közvetlenül a humánerőforrás fejlesztésbe investált összegeken keresztül akarom felmérni, így a HEFOP első három prioritását és a TÁMOP teljes egészét fogom összehasonlítani.

A TÁMOP prioritásait és a hozzájuk tartozó támogatási összegeket az 5. táblázatban foglaltam össze.

5. táblázat: TÁMOP prioritások – tervezett összköltség

TÁMOP Prioritások (2007-2008)	Tervezett összköltsége, millió €, (milliárd Ft)
1. A foglalkoztathatóság fejlesztése, a munkaerő-piacra való belépés segítése és ösztönzése	375,7 (101,6)
2. Alkalmazkodóképesség javítása	259,0 (70,2)
3. A minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek	387,6 (105,0)
4. A felsőoktatás tartalmi és szervezeti fejlesztése a tudásalapú gazdaság kiépítése érdekében	126,8 (34,3)
5. Társadalmi befogadás, részvétel erősítése	146,6 (39,7)
6. Egészségmegőrzés és egészségügyi humán erőforrás- fejlesztés	64,1 (17,4)
7. Technikai segítségnyújtás - regionális versenyképesség célkitűzésbe tartozó régiók	31,2 (8,5)
8. Technikai segítségnyújtás - konvergencia célkitűzés alá tartozó régiók	4,6 (1,2)
Összesen	1395,6 (378,2)

Forrás: NFÜ (4): TÁMOP prioritások, 2007

Az 5. táblázatból jól látható, hogy a 2007-2013 időszakra tervezett összesen 966 milliárd forintból, már az első két évben közel 378 milliárdot (azaz a teljes összeg több mint egyharmadát) készültek megpályáztatni.

Azonban ha a kifizetések ütemezését vesszük alapul, akkor ezek az összegek sokkal kisebbek, mert a legtöbb prioritás esetében 2015-ben

zárulnak az elszámolási időszakok. A 6. táblázatban láthatjuk a prioritásokhoz kapcsolódóan a 2007-2008 évek kifizetési adatait.

6. táblázat: TÁMOP prioritások – tervezett kifizetések

TÁMOP Prioritások (2007-2008)	Kifizetések millió €, (mrd Ft)
1. A foglalkoztathatóság fejlesztése, a munkaerő-piacra való belépés segítése és ösztönzése	113,4 (30,7)
2. Alkalmazkodóképesség javítása	110,7 (30,0)
3. A minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek	164,7 (44,6)
4. A felsőoktatás tartalmi és szervezeti fejlesztése a tudásalapú gazdaság kiépítése érdekében	68,3 (18,5)
5. Társadalmi befogadás, részvétel erősítése	146,6 (39,7)
6. Egészségmegőrzés és egészségügyi humánerőforrás-fejlesztés	53,0 (14,4)
7. Technikai segítségnyújtás - regionális versenyképesség célkitűzésbe tartozó régiók	24,0 (6,5)
8. Technikai segítségnyújtás – konv. régiók	3,7 (1,0)
Összesen	648,449 (185,486)

Forrás: NFÜ (4): TÁMOP prioritások, 2007

Az 5. és az 6. táblázat *Összesen* sorait összevetve azt láthatjuk, hogy a tervezett támogatásoknak, tehát a II. NFT kezdeti hatásaiban ez utóbbi összeg mutatkozhat meg. A prioritásokat megvizsgálva kiderül továbbá, hogy a 7. és a 8. a közreműködő szervezetek finanszírozását szolgálja, tehát ezek nem tekinthetők konkrét foglalkoztathatóságot fejlesztő forrásnak.

A II Nemzeti Fejlesztési Terv regionális programjában, egészen pontosan a Dél-dunántúli Regionális Operatív Programon (DDOP) belül öt prioritást véglegesítettek 2007. június 29-én:

- a városi térségek fejlesztésére alapozott versenyképes gazdaság megteremtése;
- a turisztikai potenciál erősítése;
- humán közszolgáltatások fejlesztése;
- integrált városfejlesztési akciók támogatása;
- elérhetőség javítása és környezetfejlesztés;

A korábbi Regionális Operatív Programhoz hasonlítva az új DDOP nem tartalmaz kifejezetten a humánerőforrás-fejlesztésre prioritást. Természetesen az egyes prioritások akciótervében szerepelnek munkahely teremtési célértékek, de ezek elenyésző számszerűsített munkahelyet jelentenek. Jó példa erre az 1. prioritás 1.1-es konstrukciójában az egész Dél-Dunántúlra vonatkozó 7+2 éves kumulált célérték, mely 240 főállású új munkahely létrejöttét tervezi 2015-re. Ez 2007-2008-ban mindössze 10 új munkahelyet jelent, azaz a II. NFT kezdeti gyakorlatában elenyésző foglalkoztatási hatású, tehát a DDOP hatásvizsgálata az értekezés szempontjából nem releváns. A prioritások sokkal inkább a régió gazdasági hiányosságainak leküzdését támogatják, míg a szociális és foglalkoztathatóságot támogató projektek a TÁMOP-ban szerepelnek nagyobb súllyal.

6. Anyag és módszer

6.1. Az adatok forrása

A vizsgálataim alapját szekunder adatok képezik, melyek több adatbázisban lelhetők fel. Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv pályázati adatait a 2007-ben a még közvetlenül elérhető EMIR adatbázis segítségével kezdtem el feldolgozni. (*EMIR, 2007*)

Az Egységes Monitoring Információs Rendszer (EMIR) adatbázisa a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség működtetésében nyomon követi a finanszírozott projektek lefolyását a befogadástól a kifizetésig. A végrehajtó intézmények által feltöltött adatok alapján statisztikákat készít az I. Nemzeti Fejlesztési Tervre, valamint külön az Új Magyarország Fejlesztési Tervre vonatkozóan. Itt lehetőség van az operatív programok székhely, projekthelyszín szerinti lekérdezésére is.

A dolgozat szempontjából releváns HEFOP és a Dél-Dunántúlon megvalósított ROP pályázatok 2004 és 2006 közötti, valamint a TÁMOP nyertes pályázatok 2007 és 2008 közötti adatait az online elérhető Térképtér elnevezésű adatbázisból kérdeztem le. (*NFÜ (5), 2011*)

A foglalkoztatási és munkanélküliségi adatokat, a korábban Állami, ma már Nemzeti Foglalkoztatási Szolgáltként ismert szervezet honlapjáról töltöttem le és a Statisztikák menü településsoros adatait használtam fel. (*NFSZ, 2011*)

6.2. A követett módszer

A dolgozatom készítése során követett módszertan kiindulópontjaként a rendelkezésre álló szakirodalom feldolgozása szolgált. Ennek segítségével megközelítő képet szintetizálhattam a foglalkoztatási viszonyok változásáról az abszolút értékben és a dolgozatom szempontjából is igen jelentős társadalmi / gazdasági változások folyamányaként; az egyik ilyen átalakulás az 1989 – 1990-ben lezajlott rendszerváltozás, a másik pedig hazánk 2004-es csatlakozása az Európai Unióhoz. A meglévő ismeretanyag feldolgozása során különös figyelmet szenteltem a munkaerőpiac kínálati oldalán élő szereplőket érintő politikai és gazdasági fejlesztési törekvések feltárására és értékelésére, ami alapul szolgált a rendelkezésre álló adatsorok közötti szelektálásra.

Adatforrásként az NFÜ nyertes pályázatának adatbázisát és a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat településsoros adatait használtam, amit a 240/2006. (XI.30.) Kormányrendelet előírásaiban meghatározott település fejlettségi kategóriák egészítettek ki. A források között olyan adatbáziselemeket és adatsorokat kerestem, amelyek a dolgozatom számára relevanciával bíró Dél-dunántúli régióra vonatkoznak. Ezek közül egyesek nyers adatbázis formában használhatónak bizonyultak, másokat kézi adatbevitellel alakítottam elemezhető formába.

A kiválogatott adatokat Microsoft Windows környezetben a Microsoft Excel 2013 táblázatkezelő, valamint az IBM SPSS Statistics 19 segítségével dolgoztam fel. Az Excel funkcióit vettem igénybe az adatok tisztítására, az alapvető elemzésekre és a dolgozatomban található

diagramok elkészítésére. Az SPSS programját használtam a leíró statisztikai, kétváltozós lineáris regresszió és klaszter elemzésére.

7. Eredmények

7.1. A pályázati eredmények országos összefoglalója

A TÁRKI Zrt., a KOPINT-TÁRKI Zrt. és a PPH Értékelő Kft közös erőfeszítéssel értékelte rendkívül megbízhatónak ítéltető (APEH-EMIR és IRM-EMIR adatbázisok) információira támaszkodva a 2004 és 2008 között lezajlott NFÜ által kezelt pályázatok eredményeit, különös tekintettel a foglalkoztatást érintő eredményekre.

Földrajzi bontásban vizsgálva Magyarország régióit, feltűnően kiegyensúlyozott képpel találkozunk. A legtöbb (Dél-Alföld: 19,2 százalék) és a legkevesebb (Dél-dunántúl: 16,6 százalék) nyertes pályázatot magáénak tudható régió között 3 százaléknál is kisebb eltérést tapasztalunk. A pályázatokon elnyert támogatás átlagos összege már differenciáltabb képet mutat, de a dolgozatom fókuszában álló HEFOP és ROP operatív programok szempontjából a Dél-dunántúl átlag feletti átlagos támogatási összegeket tudhatott magáénak a vizsgált időszakban.

A támogatások foglalkoztatottsággal való összefüggéseit az elemző konzorcium nagy mélységben végezte el. Az analízis eredménye a következő pontokban foglalható össze:

- A nagyobb bérköltség-aránnyal működő vállalkozások valamivel több árbevétel-arányos támogatást kaptak, de a támogatás összege nem állt összefüggésben a bérköltség-aránnyal.
- A vállalat székhelyére jellemző foglalkoztatási ráta színvonalának alacsony volta enyhén emelte az elnyert támogatás összegét, különösen az ilyen térségekben prosperáló vállalkozások között.

- A támogatott vállalatok között a becslések szerint 10 – 17 százalékos munkaerő-bővülés következett be a támogatást nem kérő vállalatokhoz képest. Így 250 milliárd forint támogatással 20200 új munkahely keletkezett, ami kevesebb, mint a kormányzati elvárás, de megfelel az EU által prognosztizált, nemzetközi viszonylatban tapasztalt szintnek.
- A foglalkoztatásra gyakorolt hatását tekintve, a dolgozatom fókuszában álló programok közül a HEFOP hatékonyabbnak bizonyult, mint a ROP; utóbbi esetében nem érzékelhető érdemi bővülés. A HEFOP is jellemzően többnyire a foglalkoztathatóságot növelte (tehát kvalitatív humánerőforrás eredményeket ért el), ami közvetetten hatott a foglalkoztatottság színvonalára.
- Szektoronként vizsgálva a támogatások foglalkoztatottsági helyzetre gyakorolt hatását, legjobb eredményeket az oktatás szegmensben ért el a támogatási rendszer, míg a mezőgazdaságban, az energiaiparban és feldolgozóiparban a hatás negatív volt.
- Térségi szinten vizsgálva a programok foglalkoztatottságot érintő hatását, jelentős bővülést csak a Közép-magyarországi régióban tapasztaltak az elemzők, míg a többi térségben az ilyen hatás elenyésző volt. A kistérségek fejlettségi szintjét megfigyelve megállapítható, hogy a leghátrányosabb (LHH) körzetekben volt a legkisebb foglalkoztatottsági hatása a programoknak.

7.2. A Humán erőforrás Operatív Program eredményei a Dél-dunántúli régióban

A Humán erőforrás Operatív Program prioritásai közül három bír dolgozatom számára relevanciával:

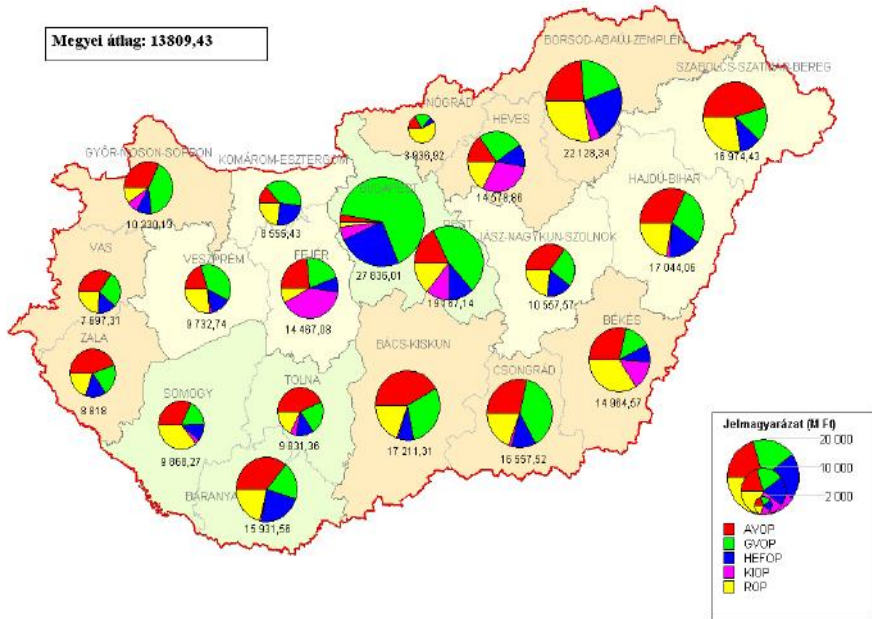
- Aktív munkaerő-piaci politikák;
- a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem;
- az élethosszig tartó tanulás és az alkalmazkodó-képesség támogatása.

A dolgozatom figyelmen kívül hagyja a munkanélküliség megelőzésére és kezelésére tett intézkedések adatait (HEFOP 1.1.1.), mert a munkaügyi szervezetek hatékonysága nem áll dolgozatom fókuszában.

Mint az az 1. térképen látható, a kék körszelettel jelölt HEFOP támogatási források aránya jelentősnek mondható az operatív programok között úgy országos szinten, mint a Dél-dunántúli régió számára.

Az EMIR 2007-es adatai szerint a 2004 – 2006 időszakra elkülönített 185,5 milliárd forintos forrásból 97,5 milliárd forintot fizettek ki összesen 1466 projekt finanszírozására, amiben nem szerepelnek a 2007 után lezárult projektek részteljesítései. A 2011-es lekérdezés szerint a források kihasználtsága már elérte a 84,6 százalékot.

Kifizetések megyei megoszlása Operatív Programok szerint (millió Ft)

1. térkép – Forrás: NFÜ(6), 2007

A számadatok alapján a régió, úgy a támogatott pályázatok számában (348 db), mint a támogatási összegben (7,8 milliárd) az országos átlag alatt nyert. Ez azt jelenti, hogy ebből az operatív programból országosan kifizetett HEFOP támogatási összeg mindössze 4,9%-a jutott el a Dél-dunántúlra.

A Dél-dunántúli régió 348 sikeres HEFOP projektet hajtott végre összesen 7,8 milliárd forint értékben, aminek a túlnyomó többsége (több mint 96 százaléka) a dolgozatom szempontjából lényeges HEFOP prioritáshoz tartozott (7. táblázat).

7. táblázat: HEFOP támogatások a Dél-dunántúli régióban

HEFOP prioritás	Megye	Pályázatok száma, db	Igényelt összeg, Millió Ft
1. Aktív munkaerő-piaci politikák	Somogy	5	108,4
	Tolna	8	179
	Baranya	11	246,9
2. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem	Somogy	46	977,5
	Tolna	30	988,3
	Baranya	68	1894,8
3. Az élethosszig tartó tanulás és az alkalmazkodó-képesség támogatása	Somogy	58	1158,5
	Tolna	55	944,5
	Baranya	53	1315,1

Forrás: Saját számítás EMIR, Térképtér alapján. 2011.07.27

Ez az eredmény sem az elnyert projektek számában, sem azok értékében nem éri el a megyék országos szinten összesített átlagát.

Megyénként vizsgálva a támogatásokat, Baranya az első helyezett a régióban mind a támogatási összeg, mind a projektek számának tekintetében, amit Somogy, majd Tolna követ. Az átlagosan egy projektre jutó legnagyobb támogatási összeget is Baranyában érték el (26 millió forint), ami viszonylag jelentősen meghaladja Somogy és Tolna átlagosan 20 – 22 millió értékű projektjeit.

Mélyebben, a 311/2007 (XI.17) Kormányrendelet kategóriái (8. táblázat) szerint kistérségi szinten megvizsgálva az adatokat árnyaltabb képbontakozik ki.

8. táblázat: Kistérségi minősítések

Elnevezés	Jelölés
Komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű	LHHK
Leghátrányosabb helyzetű	LHH
Hátrányos helyzetű	HH
Átmenetileg kedvezményezett	ÁTM
Nem hátrányos helyzetű	NHH

Forrás: *Saját szerkesztés 311/2007 (XI.17) Kormányrendelet alapján, 2011*

A 9. táblázat mutatja, hogy míg a Baranyában és Tolnában futtatott projektek túlnyomó része a nem hátrányos kistérségekben koncentrálódott, addig Somogy megyében kiegyensúlyozottabban részesültek a hátrányos helyzetű területek a HEFOP támogatásokból. Baranyában a projektek a megyeközpont Pécsi kistérségében voltak a legjelentősebbek, míg az LHHK kategóriájú pécsváradi egyáltalán nem is pályázott. Tolna megyében, bár a projektek 75 százaléka nem hátrányos területen zajlott, a leghátrányosabb helyzetben lévő Tamási és környéke viszonylag sikeresnek mondhatóan 8 pályázaton összesen 180 millió forint HEFOP támogatást használt fel, és a HH minősítésű Dombóvári kistérség is 15 projektre 334 millió forintot kapott.

9. táblázat: Pályázatok kistérségi megoszlása

	LHHK / LHH		HH / ÁTM		NHH	
	Projekt (db)	Érték (millió forint)	Projekt (db)	Érték (millió forint)	Projekt (db)	Érték (millió forint)
Baranya	5%	7%	6%	9%	89%	84%
Somogy	20%	18%	66%	70%	14%	12%
Tolna	9%	9%	16%	16%	75%	76%

Forrás: Saját szerkesztés, 311/2007 Kormányrend. alapján, 2011.

A Térképtér online adatbázisát és a 240/2006. (XI.30) Kormányrendelet infrastrukturálisan elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékének információit felhasználva, a települések szintjén is megfigyelhető a nyertes pályázatok alakulása.

A 10. táblázat további információval támasztja alá, hogy a pályázatokon való részvétel teljesen eltérő képet mutat a három megye esetében.

10. táblázat: HEFOP nyertes települések minősítése

Megye	Baranya		Somogy		Tolna	
Települések száma a megyében	301		245		109	
HEFOP- nyertes települések száma / %	28	9.3%	31	12.7%	23	21.1%
Elmaradott települések száma / %	201	67%	161	66%	59	54%
Nyertes társadalmilag és gazdaságilag elmaradott települések, db / %	6	3.0%	5	3.1%	6	10.2%
Nyertes, az országos átlagot min. 1,75-szörösen meghaladó munkanélküliséggel küzdő település, db / %	9	4.5%	10	6.2%	9	15.3%

Forrás: Saját számítás, Térképtér, 240/2006. Kormányrend. alapján, 2011

A táblázat második sorában található adat mutatja, hogy Baranyában mindössze 28 település nyert (az összes települések alig 9,3 százaléka), pedig a települések 67 százaléka szerepel a fenti kormányrendelet jegyzékében. Utóbbiak közül mindössze 6 olyan nyert HEFOP pályázaton, amely az elmaradott kategóriába tartozik és pusztán 9, ami az országos átlagot többszörösen meghaladó munkanélküliséggel küzd.

Bár Somogyban a kormányrendelet szerint a települések hasonló arányban (65 százalékbán) minősülnek elmaradottnak, mint Baranyában, itt a települések nagyobb (12,7) százaléka szerepel a HEFOP pályázatok nyertesei között, és a kiemelten munkanélküliséggel sújtott települések közül is nagyobb rész (6,2 százalék) nyert pályázaton.

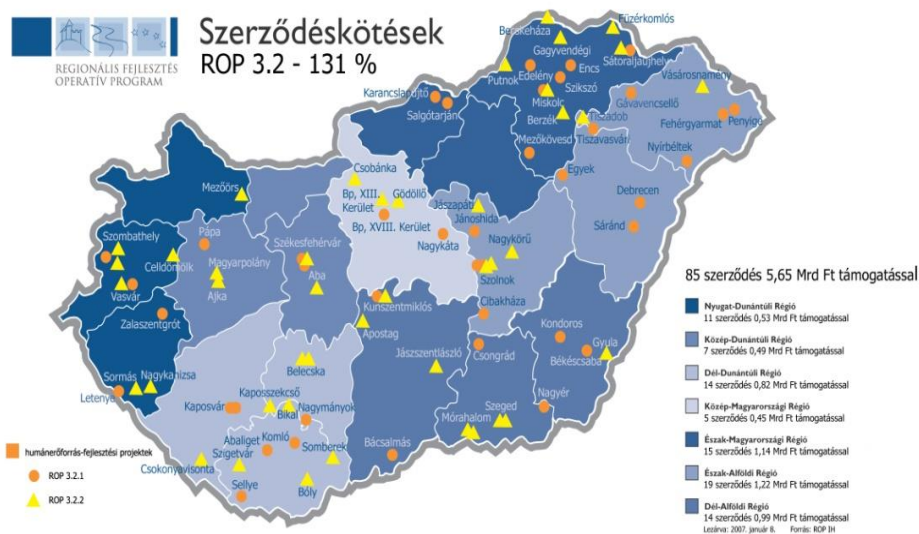
A helyzet Tolna megyében a legkedvezőbb. Itt a települések több mint ötöde szerepelt a HEFOP nyertesei között, és bár az elmaradott települések részaránya az összes megyei település közül a régióban itt a legalacsonyabb („mindössze” 54 százalék), több mint kétszer akkora részük nyert HEFOP pályázaton, mint Somogy megyében, és több mint háromszor nagyobb százalékuk, mint Baranyában.

7.3. Regionális Operatív Program pályázatok vizsgálata a Dél-dunántúli régióban

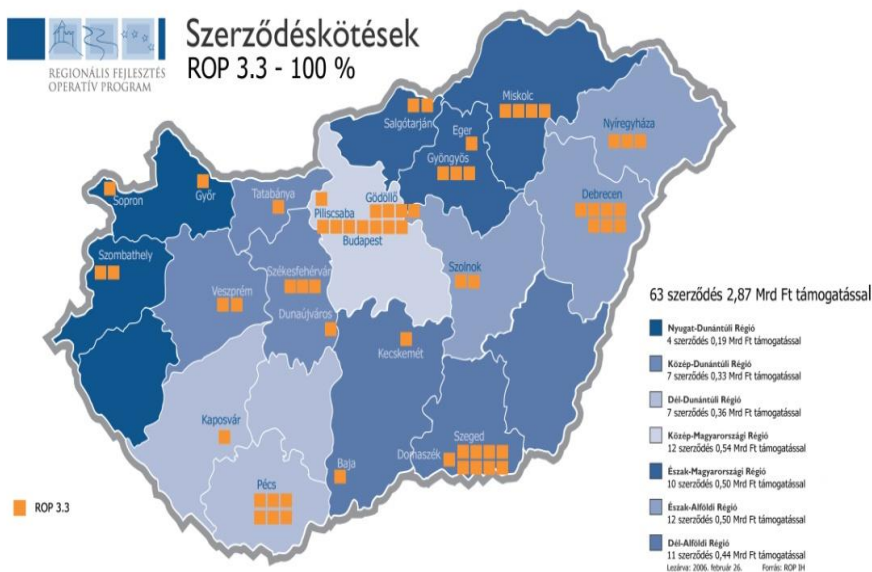
A 2004 – 2006 között érvényben lévő Regionális Operatív Program harmadik prioritásának van releváns és közvetlen kötődése a foglalkoztatáshoz, amely:

- A humán erőforrás fejlesztés regionális dimenziójának erősítése.

A 2. és a 3. térképek tanúsága szerint a ROP keretében országos szinten 148 foglalkoztatási és képzési projektet támogattak összesen 8,52 milliárd forinttal. Az országos összehasonlításban a Dél-dunántúli régió a súlyának megfelelően szerepelt a 21 projekttel és az elnyert 1,18 milliárd forint támogatással.

2. térkép - Forrás: NFÜ (7), 2007.

3. térkép – Forrás: NFÜ (7), 2007.

A régió kistérségeinek részvétele a ROP projektekben kedvezőtlen eloszlásúnak nevezhető. A komplex programmal segített, leghátrányosabb kistérségek közül egy sem szerepelt a ROP projekt nyertesei között és a hátrányos besorolásúak közül is mindössze hat: Baranya megyében a Sellyei, a Szigetvári és a Sásdi kistérségben egy-egy; Somogy megyében a Barcsi kistérségben egy; és Tolna megyében Tamási környezetében kettő. Ugyanakkor a megyeszékhelyeken Pécs és Kaposváron hat, illetve három ROP projekt is futott.

A DDRFÜ Nonprofit Kft értékelése szerint a ROP nem volt képes érdemben megváltoztatni a vizsgált időszakban a régió kedvezőtlenül változó és az országos átlag alatt elhelyezkedő munkaerő-piaci folyamatait,

de lévén elsődleges feladata a humánerőforrás fejlesztése (az alkalmazhatóság minőségi emelése), célként ez nem is várható el tőle.

Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a TÁRKI elemzése kritikus hangot üt meg az operatív programok több célkitűzésével kapcsolatban, mivel nem tartja hatékonynak a közvetlen és szűk (földrajzi, önkormányzati vagy vállalati) érintettséggel bíró ROP-ok keretein belül megfogalmazott célokat, mert a nemzetközi tapasztalatok szerint ezek a faktorok több esetben a foglalkoztatási színvonalat negatívan érintették, más esetben marginális hatásúak maradtak. Ugyanakkor a foglalkoztathatóság emelése, az alkalmazotti alapkompétenciák erősítése és az alkalmazotti rugalmasság ROP-ban megfogalmazott (bár nehezen mérhető) célját üdvöztőnek tartja. (TÁRKI, 2007)

7.4. LEADER aktivitás a Dél-Dunántúlon (2004-2006)

Jelen fejezetben a LEADER első pályázati időszakának tapasztalatait összefoglaló jelleggel értékelem a Dél-dunántúli régióban. A dolgozatomnak azért szerves része, mert e program legfőbb céljai között a vidéki népesség megtartása, a vidék élhetőségének megőrzése szerepelt, ezért, a foglalkoztatás, önfoglalkoztatás, a foglalkoztathatóság fejlesztését kívántam tetten érni benne.

Amikor az Európai Unió útjára indította az akkoriban teljesen új felfogáson alapuló LEADER (Liasion Entre Actions pour le Development de Economie Rurale – akciók közötti kapcsolat a vidék gazdasági fejlesztése érdekében) programját, sokan szkeptikusok voltak a helyi fejlesztéseken alapuló kezdeményezéssel szemben. Azóta a program az unióban „beérett”, és az Európai Unióhoz való csatlakozás után Magyarország számára is megnyílt a lehetőség az ilyen típusú projektek megvalósítására.

Az Európai Unióban a mezőgazdasági politikája révén (Közös Agrárpolitika, KAP) 1957 óta folyamatosan fejlődik az aktuális kihívásokra való reakcióként, az 1990-es évek óta érvényben lévő irányvonalak szerint pedig a helyi közösségek bevonásával is. (*Fazekas et. al, 2005*).

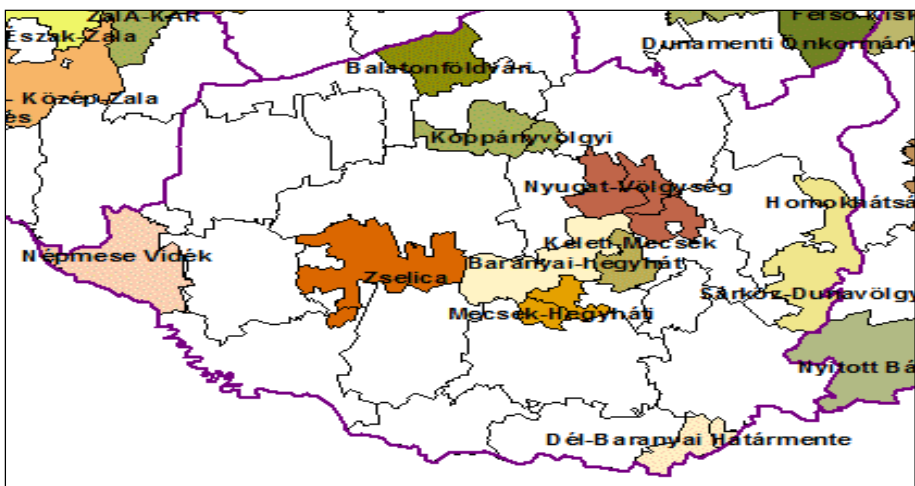
Helyi szinten az önkormányzatok, vállalkozók, civil és más non-profit szervezetek részvételével úgynevezett akciócsoportokon keresztül kapcsolódnak be a LEADER program munkájába, és tevékeny szerepet vállalnak a stratégia készítésében és a pályáztatás és finanszírozás lokális irányításában. (*FVM(1), 2008*)

Magyarország az EU-hoz való csatlakozása óta vesz részt a vizsgált programban. Hazánkban a LEADER+ Községi Kezdeményezés az I. Nemzeti Fejlesztési Tervben az Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program (AVOP) keretein belül jelent meg összesen 25 millió euro költségvetéssel, melyből 18,75 millió eurót az Unió biztosított (*FVM(2), 2004*). A program a „vidéki térségek fejlesztése” prioritás 3.5 intézkedéseként szerepelt, és az intézkedés négy, az Európai Unió által támogatott akciót nevesített.

1. Készségek elsajátítása
2. Kísérleti jellegű integrált vidékfejlesztési stratégiák
3. Térségek egymás közötti és nemzetközi együttműködési támogatása
4. Kommunikációs hálózatépítés európai, nemzeti és regionális szinten

A vizsgált Dél-dunántúli régióban tíz helyi akciócsoportot támogattak LEADER forrásból (4. térkép):

1. Balatonföldvári Kistérségi Akciócsoport
2. Baranyai Hegyhát Helyi Vidékfejlesztési Akciócsoport
3. Dél-baranyai Határmenti Települések Akciócsoport
4. Keleti-Mecsek Akciócsoport
5. Koppányvölgyi Akciócsoport
6. Mecsek-Hegyháti Akciócsoport
7. Népmese Vidék
8. Nyugat Völgység
9. Sárköz-Dunavölgye Akciócsoport
10. Zselica (*FVM, 2006*)

4. térkép - Az akciócsoportok földrajzi elhelyezkedése

Forrás: Saját szerkesztés, European Commission, (2007)

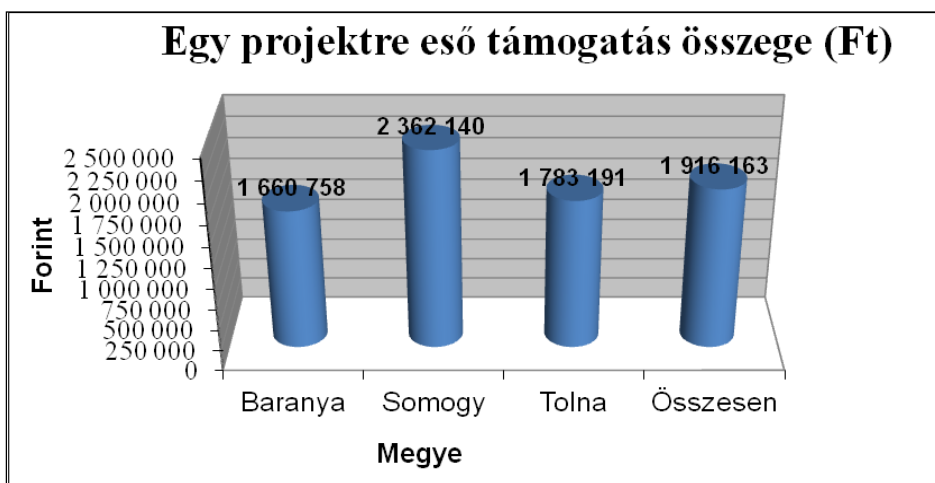
A Dél-dunántúli régióban összesen 562 LEADER projektre érkezett pályázat és 70 százalékuk támogatást is nyert a program keretén belül. A projektek megoszlása a megyék között a 11. táblázatban összefoglaltaknak megfelelően alakult.

11. táblázat: LEADER támogatások a régióban

Megye	Projektek száma (db)	Teljes támogatási összeg, (M Ft)	Népesség (ezer fő)	1000 főre jutó projektek száma (db)	1000 főre jutó támogatási összeg (M Ft)
Baranya	181,00	300,59	407,40	0,44	0,74
Somogy	129,00	304,71	335,20	0,38	0,91
Tolna	85,00	151,57	249,70	0,34	0,61
Összesen	395,00	756,87	992,30	0,40	0,76

Forrás: KSH, 2004 alapján saját számítás, 2008

A támogatások egy projektre eső nagyságát az egyes megyékben a 2. ábra szemlélteti. Az egy projektre jutó átlagos támogatás a régióban átlagosan 1,9 millió forint. Ha külön vizsgáljuk a megyéket, akkor megállapíthatjuk, hogy ez az összeg Somogyban a legmagasabb, közel 2,4 millió forint.

2. ábra – Egy projektre jutó támogatás összege (Ft)

Forrás: *saját számítás, 2008*

Az előbbi számokból és mutatókból kiviláglik, hogy a LEADER program pályázati hatékonysága több szempontból is megkérdőjelezhető. Az összes pályázati típusra jellemző a lebonyolítás lassúsága, és kérdéses az is, hogy a megítélt támogatási összeg (pl. 1000 fő viszonylatában átlagosan 740 000 forint Baranyában) elegendő-e a vidéki élet fellendítésére, még ha a támogatott pályázatok kétségtelenül olyan hasznos célokat szolgáltak is, mint az infrastruktúra fejlesztése, a turizmus, a kulturális és hagyományőrző tevékenységek. Sajnálatos módon ugyanis a LEADER kapcsán, a foglalkoztatással szerves kapcsolatban álló támogatásra nem találtam.

Felmértem azonban azt, hogy a beruházási projektek milyen súllyal szerepelnek a támogatott pályázatokban, tekintettel arra, hogy ezek a régió/térség jövedelemtermelő képességére és ezen keresztül a munkaerőpiaci helyzetére is hatással lehetnek.

A 12. táblázatban egymás mellé állítottam a beruházási projekteket olyan területi mutatókkal, mint a népesség, a munkanélküliség.

A megyei összehasonlításban jól látható különbségek észlelhetők népességben, azonban ez nem mondható el egyértelműen az álláskeresőkről valamint a beruházási projektek számáról, illetve a támogatási összegekről.

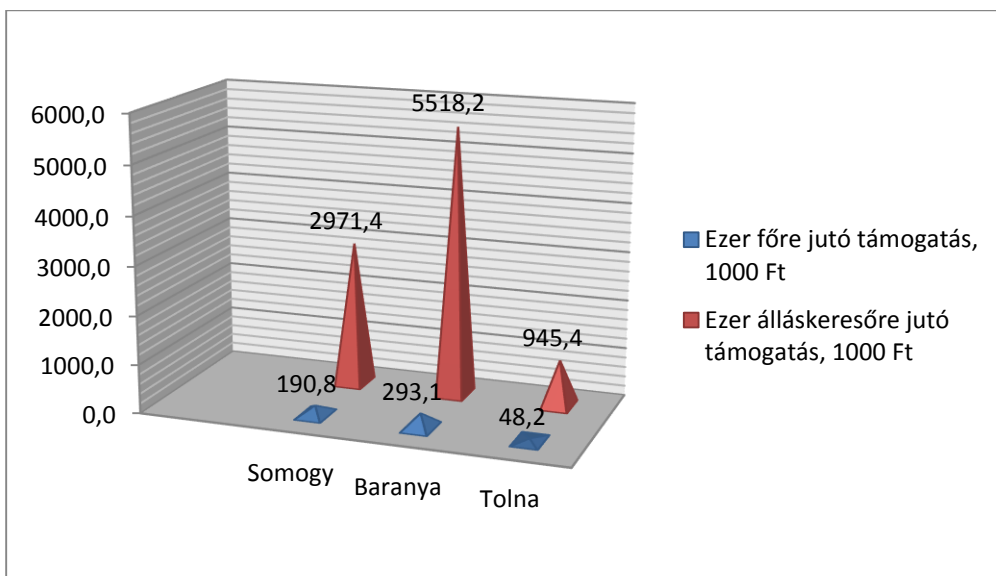
12. táblázat: Támogatottsági és népességi adatok megyénként

Megye	Somogy	Baranya	Tolna	Összesen
Beruházási pályázatok száma (db)	20	40	5	65
Támogatási összeg, 1000 Ft	63290,4	116433,2	11817	191540,6
Átlagos támogatottság (%)	63,5	57,6	83	61,7
Projektenkénti támogatási összeg, 1000 Ft	3,2	2,9	2,4	2,9
Népesség, 1000 fő	331,7	397,3	245,1	977,2
Álláskeresők száma, 1000 fő	21,3	21,1	12,5	55

Forrás: saját számítás, ÁFSZ statisztikák alapján, 2008

Tolna területileg a legkisebb, a legalacsonyabb munkanélküliséggel rendelkezik és a legkevesebb projektre pályázott. Baranya és Somogy megye közel azonos mutatókkal rendelkezik a népesség és a foglalkoztatottság területén, ennek ellenére a támogatott pályázatok számában éppúgy, mint a támogatási összegben igen nagy eltérés mutatkozik: Baranya közel a dupláját nyerte, mint Somogy.

Ahhoz, hogy a fentebb vázolt adatokat más szemszögből is láthassuk, olyan statisztikai viszonyszámokat képeztem melyek a népesség és az álláskereső figyelembevételével adják meg a támogatások arányát. Ezeknek a viszonyszámoknak az eredményeit a 3. ábrán láthatjuk.

3. ábra - Népességhez és álláskeresőkhöz viszonyított támogatási arány

Forrás: saját számítás, 2008

A 12. táblázattal összehasonlítva, a 3. ábra eredményei némileg árnyaltabb képet adnak a pályázati támogatottságról. Tolna megye több szempontból az utolsó helyre szorul, de az utóbbi eredmények alapján ez indokolható a kisebb területtel és népességgel, valamint a relatíve – a régió átlagában – alacsony munkanélküliséggel is. Baranya megye nyerte el a legtöbb támogatási összeget, amely a népessége alapján indokolt, azonban az álláskeresőkhöz viszonyítva ez elég kevés. Somogy megye magasabb népességgel rendelkezik, mint Tolna, magasabb munkanélküliséggel küzd, mint Baranya, azonban nem a társadalmi-gazdasági helyzetének megfelelően jutott a támogatásokhoz. Az egy pályázatra jutó támogatási összeg szempontjából jeleskedik, de ha ezt a népességéhez és az álláskeresők számához viszonyítjuk, akkor a beáramló támogatási összegek igen alacsonyak.

Összefoglalóan elmondható, hogy a Dél-dunántúli régió LEADER pályázati aktivitása az országos átlagnak megfelelő, azonban ezt szükséges a kisebb földrajzi területek társadalmi-gazdasági helyzete alapján is vizsgálni. Az elnyert pályázatok száma a területek támogatási igényére mutat rá, viszont a foglalkoztatási színvonal jelzi a helyi társadalmi-gazdasági hiányokat és erőforrásigényeket is. Az összes LEADER pályázat esetében jellemző a lassúság és a kiforratlanság. A régióban vizsgált beruházási – tehát elvártan jövedelemtermelő és munkahelyteremtő / megőrző – projektek azon kívül, hogy mennyiségileg alulreprezentáltak az összes pályázat között, rendkívül elaprózottak és az 50 – 65 százalékos támogatási szabály miatt alacsony 1000 főre jutó támogatást jelentenek. Mindez arra enged következtetni, hogy a LEADER program önmagában és

rövid távon nem valószínű, hogy beváltja a hozzá fűzött reményeket és a vidék élhetőségét más módon is elő kell segíteni.

7.5. Társadalmi Megújulás Operatív Program pályázati vizsgálata a Dél-dunántúli régióban (2007-2008)

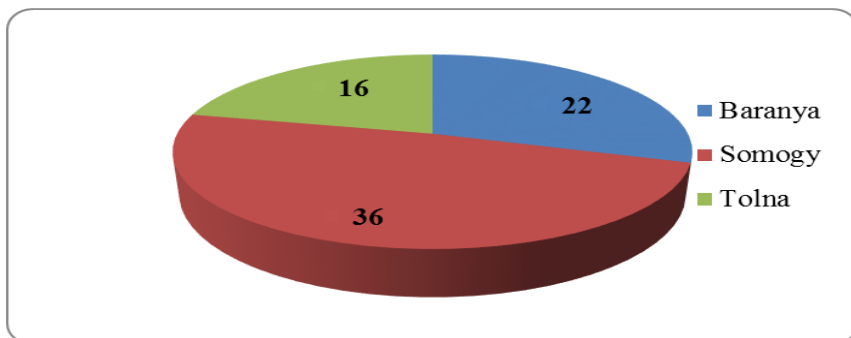
A II. Nemzeti Fejlesztési Terv humánerőforrással kapcsolatos intézkedései és foglalkoztatáspolitikai lépései már nem aprózódnak több programra, hanem jól határoltan a Társadalmi Megújulás Operatív Programban jelennek meg. Az előző időszakhoz képest előrelépést jelent az is, hogy az infrastrukturális fejlesztésekre szánt támogatásokat külön kezelik. Azt tudni kell azonban, hogy bizonyos TIOP-ból származó támogatásokat csak sikeres TÁMOP pályázat esetén lehet igénybe venni. Hogy ez mennyiben pozitív vagy negatív hatású intézkedése a II. Nemzeti Fejlesztési Tervnek, valószínűleg csak a 2007-2013-as időszak ex-post értékeléséből fog kiderülni. Véleményem szerint ez abból a szempontból előnyös változás, hogy az újonnan létrehozott, de már a TÁMOP segítségével működő tevékenység infrastruktúráját támasztja alá, a pályázót az irányító hatóság ismeri, illetve gyakorlottabban bonyolít le egy újabb projektet. Ugyanakkor a régóta és jól működő tevékenységek esetén a program gazdája nem fog infrastrukturális forráshoz jutni, ami bizonyos esetekben „bebetonozhatja” vagy lehetetlenné teheti a működést. Ilyen lehet például az oktatási tevékenység, mely nem fog tudni például e-learning irányban fejlődni, mert nem tudják kitermelni belőle a fejlesztéshez szükséges infrastruktúra árát. A TIOP-ból pedig annak ellenére nem juthat forráshoz, hogy az Unió kifejezetten támogatná az elavult struktúra felszámolását. Ráadásul, ez a helyzet konkrét munkahelyek létrehozásának is gátja lehet, ha nem lesz lehetőség infrastrukturális fejlesztésre nem TÁMOP-ból működő – de mégis kiemelten jól működő – projektek esetében.

A Dél-dunántúli régió foglalkoztatási helyzete teljes mértékben indokolná, hogy az emberi erőforrásra szánt támogatásokat hathatós fejlesztésekre fordítsák. A TÁMOP-ból országosan felosztható támogatások összértéke 966 milliárd forintot tesz ki, melyből 2007-2008-ra 378 milliárdot terveztek kifizetni.

A 966 milliárd forintnyi támogatásból statisztikai átlagot számolva, egy régióra átlagosan 138 milliárd forint jut a 2007-2013-as tervezési időszakban. Ez éves szinten 19,7 milliárd forintnyi támogatást jelentene.

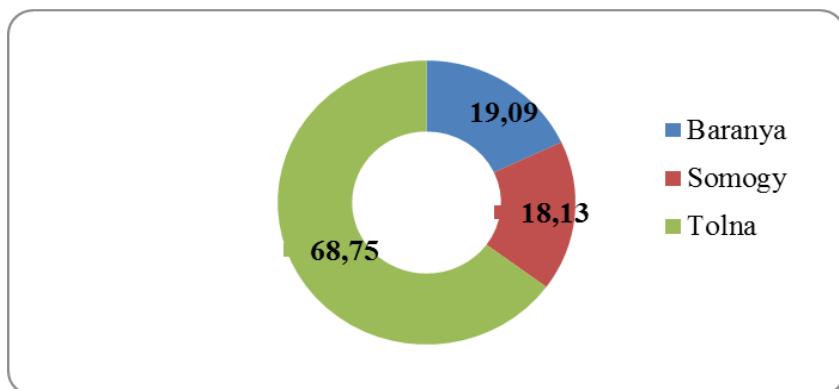
Az előző adatokhoz viszonyítva: Dél-Dunántúl a 2007-2008-as időszakban 73 kedvezően elbírált projektet futtatott, melyek összes támogatása alig volt több mint 2,1 milliárd forint. Ez annál is inkább lehangoló adat, mert a megítélt legnagyobb (hetvennegyedik) 2,8 milliárd forint költségvetésű projekt nem valósult meg, így ezzel az egy projekttel a régió az elnyerhető támogatások több mint felétől esett el. *(NFÜ, 2011.07.13)*

A 4. ábrán látható megyei bontásban Somogy szerepelt a legjobban, a 74 projektből 36-ot itt támogattak; Baranyában a 22-ből csak 21 projekt valósult meg; Tolna pedig a látszólag súlyának megfelelően 16 pályázattal vette ki a részét. A darabszám szerinti rangsor azonnal elveszítette a jelentőségét, amint elvégeztem a vizsgálatot a megítélt támogatások összege alapján.

4. ábra - A megítélt TÁMOP pályázatok száma a Dél-Dunántúlon, 2007-2008, db Forrás: NFÜ, Térképtér adatai alapján saját számítás, 2011

Ugyanis míg Tolna 1 milliárd forint fölötti összeget nyert, addig Somogy 0,653 milliárdot, Baranya pedig alig 0,420 milliárdot. Az 5. ábrán a zöld körszelet mutatja, hogy az egy projektre eső támogatási összegek szempontjából Tolna messze maga mögött hagyta a másik két megyét.

5. ábra - Egy projektre jutó támogatás, TÁMOP 2007-2008, millió Ft Forrás: NFÜ, Térképtér adatai alapján saját számítás, 2011

A TÁMOP támogatások kistérségi szintű vizsgálatához a már korábban hivatkozott 311/270 (XI.30) Kormányrendelet kategorizálását használtam. Az eredmények még sokatmondóbbak, mint a megyei szinten végzett számítások. A 74 projektből ugyanis a kiemelten hátrányos helyzetű

térségekre csupán 11 jutott és ebből mindössze 3 kistelepülés, a többi város. A „hátrányos” minősítésű kistérségekben 35 projektet valósítottak meg, de ebben a kategóriában is érvényesült a város túlsúlya, hiszen a 35 közül 24 Kaposváron futott. Ugyanez a tendencia folytatódik a nem hátrányos helyzetű kistérségekben végrehajtott projektek esetében: két eset (Nagydorog és Bonyhád) kivételével kizárólag megyeszékhelyen és nagyobb városokban (Pécs, Szekszárd, Paks) pályáztak.

A rendelkezésre álló adatok alapján azt lehet megállapítani, hogy a II. Nemzeti Fejlesztési Terv a Dél-dunántúli régióban a TÁMOP humánerőforrás-fejlesztési céljai szempontjából nehézkesen indult be. Az első két évben nem sikerült lehívni a támogatásokat sem összegben, sem megfelelő területi elosztásban. A vizsgálatokat javasolt kis- és mikrotérségenként, vagy akár településenként végezni, mert az összesítő régiós adatok sokszor félrevezető eredményt hoznak.

7.6. Foglalkoztatási stratégiák és paktumok

A foglalkoztatási stratégiák területi bontásban történő kidolgozása most is folyik hazánkban. Ugyan nincs olyan régi hagyománya, mint az Európai Unió régi tagországaiban, de szervesen kapcsolódik az uniós foglalkoztatási irányvonalakhoz, és ezáltal a dolgozatomhoz is.

Az Európai Foglalkoztatási Stratégia először 1994-ben ez esseni csúcson került megfogalmazásra, mint közösségi stratégia annak érdekében, hogy az időszakra jellemző magas munkanélküliséget leküzdhessék.

Az esseni egyezség nem hozott érdemi előrelépést, ezért 1997-ben az Amszterdami Szerződésben egy összehangolt foglalkoztatási stratégiát alkottak, amely révén a foglalkoztatáspolitikát a közösségi politika szintjére emelték. Ugyanezen évben a luxemburgi foglalkoztatási csúcsértekezleten megalkották az Európai Foglalkoztatási Stratégiát 19 irányvonalával és a következő 4 pillérével:

1. pillér: a foglalkoztathatóság növelése
2. pillér: a vállalkozókészség erősítése
3. pillér: az alkalmazkodóképesség fejlesztése
4. pillér: a nők és férfiak esélyegyenlőségének biztosítása.

2000-ben a lisszaboni csúcson meghatározták a foglalkoztatási stratégia megvalósulásának három szintjét is, ami alapját az elképzelések szerint a végrehajtás közösségi, nemzeti / regionális, illetve helyi szinten valósul meg. (Kovács, 2003)

A megvalósulás elvei a partnerségen és a közös fellépésen alapulnak, és gazdaság és foglalkoztatási területeket érintenek. Az 1999-ben Kölnben létrehozott Európai Foglalkoztatási Paktumot már megelőzte néhány jól működő pilot projekt Írorszában, Finnországban és Ausztriába, amit újabbak követtek Görögországban, Portugáliában és Spanyolországban. Az egyes paktumok hagyományosan a munkanélküliség leküzdésére jöttek létre, de működésük és területi kiterjedésük a helyi lehetőségekhez és a jogszabályi környezethez alkalmazkodva teljesen eltérő (régió, megye, kistérség, tartomány stb.), ami dinamizmus a megközelítés legnagyobb előnyének tekinthető. (*Europäische Parlament, 2000*)

Magyarországon az első foglalkoztatási paktum Kemenesalja kistérségben jött létre 2002-ben, amit mára számos helyi térségi együttműködési megállapodás követett. A Dél-dunántúli régióban a következő térségek készítettek helyi stratégiát vagy akciótervet paktumok formájában:

- Baranya Paktum
- Somogy megyei Foglalkoztatási Paktum
- Tolna megyei Foglalkoztatási Paktum
- Kistérségi paktumok:
 - Pécsi Kistérség Foglalkoztatási Paktuma
 - „Cselekvő Paktum" a Kaposvári kistérségben
 - Foglalkoztatási stratégia és a helyi munkavállalás növelésének elősegítése a Sellyei kistérségben
 - 2009 - 2010 folyamán újak jöttek létre: Csurgó, Siklós, Barcs és Szigetvár / Szentlőrinci kistérségekben

A három megyei valamint a Pécsi, a Sellyei és a Kaposvári kistérségi paktum az I. Nemzeti Fejlesztési Terv, a Regionális Operatív Program 3.2.1, 2005-2006-os pályázati lehetőségeit kihasználva kezdte el működését, és az Országos Foglalkoztatási Alapítvány (OFA) által jutott támogatáshoz az átlagosan 2 éves projektidőszak után.

Működésüket (illetve egészen pontosan az országos felmérést) az OFA által felkért egy, a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának fiatal kutatóiból álló csoport, egy 2010-ben végzett kutatás alapján elemezte és értékelte.

A tanulmány egyik legfontosabb hipotézise a következő volt: *„Abból indultunk ki, hogy a TEP az EU foglalkoztatáspolitikájának legjobb eszközei közé tartozik. Viszonylag gyors hazai elterjedése, kezdő éveitől viszont szükség van a tapasztalatok összegzésére. Úgy gondoljuk, hogy a kutatás eredményeként össze kell és lehet is gyűjteni előremutató tapasztalatokat és ajánlásokat.”* (László, 2010)

Az átfogó értékelés eredménye feltárta a hazai paktumok méretbeli, szerkezeti, strukturális, finanszírozási kudarcait és eredményeit. A paktumok által kialakított laza összefogások egy része példaértékű „best practice” minősítést kapott, de többségükben a kutatás komoly hiányosságokat tárt fel: néhányuk csak papíron működik, egy egyenesen megszűnt létezni, de még a működők között is gond a rendszertelenség.

Így a hipotézis beigazolódott, a tanulmány készítői elismerték, hogy a paktumok, minden kudarc ellenére is a hazai foglalkoztatáspolitikai sikeres eszközei közé tartozhatnak, de működésük alapfeltétele a jó összefogás és nem a pályázati vagy egyéb támogatás megléte. A Dél-dunántúli régió hat

paktuma e tanulmányban jó eredményeket tudott felmutatni, mindegyik ma is működik, sőt a TÁMOP 1.4.4-08/1 keretein belül 2009 és 2010 során négy újabb kistérségi összefogás jött létre.

A megfelelő összefogást Somogy megye példáján mutatom be, tekintettel arra, hogy saját magam két évig voltam a menedzsment tagja és a végrehajtásban is aktívan részt vettem.

2006-ban aláírták a Somogy Megyei Foglalkoztatási Paktum megállapodását és elkészült a megyei szintű foglalkoztatási stratégia. Alapvető célként a szinte természetesnek tekinthető munkanélküliség elleni küzdelmet és a humánerőforrás-fejlesztést tűzték ki, melyek az aláíró és a csatlakozó partnerek együttműködésével valósulnak meg. A Somogy Megyei Foglalkoztatási Paktumot és annak működését vizsgálva azonban olyan tényezők kerültek napvilágra, melyek a kedvezőtlen foglalkoztatási helyzet, valamint a feketemunka leküzdésére is módot adhatnak. Az együttműködési megállapodás aláíróinak és támogató partnereinek száma 72, mely körhöz a munkaügyi szervezeteken és önkormányzatokon kívül vállalkozások, iskolák, a kamara és civilek tartoznak. Az operatív szervezet egy három fős menedzsmentből tevődik össze, ami a projektek végrehajtását és koordinálását végzi egy rendszeresen ülésező tizenkét fős döntéshozó szerv irányítása alatt; utóbbi feladata a munka értékelése és a végrehajtandó projektekről való döntéshozatal.

A Paktum nagy projektjei közül hármat emelek ki, amelyeknek jótékony hatása lehet a rejtett gazdaság leküzdésében is. (*Somogy Megye Foglalkoztatási Stratégiája, 2006*)

Az egyik egy regionális klaszter, amely összefogja az azonos gazdasági ágazatban működő vállalkozásokat és együttműködésre készíti őket. A klasztereknek elsősorban a vállalkozói együttműködési készség fejlesztésére, a foglalkoztatási kultúra minőségi változására lehet hatása, illetve gazdaságélénkítő szerepe is lehet. A klaszterek kialakításában nagy szerepet játszik az együttműködési megállapodás szabályainak betartása, a partnerek / versenytársak megismerése és ebből következően az egészséges piaci verseny fenntartása. A jól működő klaszterekben figyelnek a foglalkoztatás jogi és etikai tisztaságára, sőt olyan megállapodások is léteznek, amik tiltják a munkaerő egymástól való elcsábítását. Mindezekből kiindulva a klaszterek kialakítása kiemelkedően fontos lenne olyan ágazatokban, ahol a feketemunka komoly probléma: az építőiparban, a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban. Somogyban egy élelmiszeripari klaszter csírái a paktum segítségével kezdtek kibontakozni, míg végül támogatást nyertek az önálló klaszter működtetésére. A Kaposvári Egyetem innovációs irodája koordinálta a pályázat elkészítését és 2011 augusztusában DDOP 1.1.3-11 vállalati együttműködés és klaszterek támogatása program keretében nyerték meg az alapításhoz és indításhoz szükséges támogatást. A Dél-dunántúli Regionális Élelmiszeripari és Innovációs Klaszter nyilvános bemutatására az I4Food INTERREG IVC projekt pécsi nyitókonferenciáján került sor 2012 május 5-én. Működésének eredményeiről nyilvánvalóan nem lehet még számszerű eredményt felmutatni, de a szakemberek szerint a paktumok feladata pontosan az ilyen projektek generálása, az együttgondolkodás, melyek eredménye hosszú távon jelentkezik.

Egy másik projektben a Somogy Megyei Paktum egy területi pályaválasztási és koordinációs grémium létrehozását valósította meg annak érdekében, hogy az oktatási struktúra a partnerek összefogásával olyan irányba változzon, hogy az adott terület gazdasági igényeinek megfelelő szakképzett munkaerő álljon rendelkezésre. A partnerek számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a jelenlegi oktatási struktúra nagyon nagy létszámnak „divatszakmákat” oktat. A megyei munkaügyi hivatalban nyilvántartott álláskeresők adatai jól mutatják, hogy, mely oktatóintézmény bocsát ki legnagyobb számban pályakezdő munkanélkülieket, azaz potenciális feketemunkásokat, akik jól fizető szakma híján, bejelentetlenül is hajlandóak bármilyen munkát elvállalni. Ezen felül a partnerek rendelkeznek minden olyan felméréssel, adattal, amely alapján megállapíthatók a fölösleges szakok, illetve megfelelő kompetenciával is bírnak ahhoz, hogy döntéseket hozzanak a témában. A pályaválasztási grémium feladata az adatok elemzése és a jelenlegi és a várható hiányszakmák azonosítása a vállalkozói igények alapján; azaz a döntés-előkészítés a paktum partnerei számára. Egy ilyen jellegű munka az országban mindenhol megmutathatja előnyeit; folyamatos működése elősegíti a gyors és rugalmas oktatási rendszer kialakítását és ezen keresztül megakadályozza a feketemunkások és munkanélküliek reprodukcióját. Az ötlet magvalósítására a paktum megalakulása után nem sokkal került sor. A pályaválasztási grémium több alkalommal is ülésezett; megállapította a helyi sajátosságokat, azonosította a hiányszakmákat, továbbá a megyei munkaügyi hivatalon keresztül a rendelkezésére álló oktatási támogatásokkal segítette a hiányszakmákat oktató intézmények munkáját. Sajnálatos módon a projekt nem tudott kiteljesedni, mert a munkaügyi alap

szabadon rendelkezésre álló kereteinek kezelése – a munkaügyi/foglalkoztatási hivatalok átszervezésével – kikerült a megyei munkaügy hatásköréből, majd nem sokra rá a Somogy Megyei Munkaügyi Hivatal megszűnt.

A harmadik projekt közel ezer roma képzését tűzte ki célul. Az egész megyére kiterjedő kezdeményezést addig példa nélkül álló érdeklődés kísérte a célcsoport részéről. Ez azért is különleges projekt, mert köztudott, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű romák közül nagyon nagy számban kerülnek ki tartós munkanélküliek és feketemunkások, tehát erre a csoportra kiemelkedően nagy figyelmet kell fordítani. A projekt eddigi tapasztalatai szerint a jól megválasztott képzés (jelen esetben például a fakitermelés és motorfűrész kezelése) és a megfelelő tapasztalatokkal rendelkező képzőintézmény a munkaügyi szervezetekkel és a kisebbségi önkormányzatokkal közösen igen jó eredményeket érhet el. Az oktatók közvetlen értesülései és a tanulók saját bevallása szerint a programban részt vevők jelentős része a tanfolyam alatt is feketén dolgozott, ahonnan a munkáltatók szívesen elengedték őket a sikeres vizsga érdekében. A projekt eredményeképpen több mint kilencszáz hátrányos helyzetű potenciális munkavállalót sikerült meggyőzni a képzés hasznáról. A programban résztvevők közül 526-an OKJ képzésben részesültek, akik közül 155-en alkalmazást is találtak; 400 fő agrármenedzser képzésen vett részt, mely a vállalkozói ismeretektől az erdei melléktermékek gyűjtésének szabályaiig sokoldalú ismereteket tett hozzáférhetővé a résztvevőknek. *(Szendrő, 2010)*

A fenti három projekt csak szelete a 2006-ban megkezdett munkának. Bemutatásukat azért tartom fontosnak, hogy máshol is felhasználható

ötletté váljanak. Természetesen figyelembe kell venni és igazodni kell az adott terület sajátosságaihoz, gyengeségeihez és erősségeihez, mégis úgy gondolom, hogy útmutatóul szolgálhatnak egyéb projektek megvalósításához.

A sikeres programokra több szempontból is óriási szükség van. Óvatos, de több forrás által is megerősített becslések szerint ugyanis a feketemunka-szürkemunka részesedése hazánkban 30 - 35 százalék körülire tehető. Ez csaknem egymillió fő szabálytalanul vagy bejelentés nélkül foglalkoztatott dolgozót jelent, akik a gazdaságilag aktívak vagy az inaktívak csoportjából kerülnek ki. (*Kun, 2006*)

A hazai gazdasági inaktivitást – vagyis az aktívan dolgozó népesség rendkívül alacsony arányát a teljes népességen belül – nem indokolja kizárólag az, hogy az inaktívak csoportjában nagy a nyugdíjazottak, iskoláskorúak és az ellátásban részesülők aránya. A gazdasági inaktivitás azoknak a számával lenne csökkenthető, akik nem fizetnek adót, nem dolgoznak és nem eltartottak, hanem valószínűleg nagy arányban a feketefoglalkoztatottak közé tartoznak. Az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőség ellenőrzéseinek adatai alapján lehangoló foglalkoztatási kultúra minősíti a hazai munkaadókat. Ezeknek az adatoknak a megváltoztatására nemcsak a munkáltatók által lépten-nyomon hangoztatott és elvárt adó- és járulékterhek csökkentésével van mód, hanem egy olyan partnerségi rendszerrel is, amely az OMMF kezdeményezésével igyekeztek kialakítani Magyarországon. (*OMMF, 2006*)

Egy ilyen partnerségi együttműködési rendszer helyi szinten érvényesül a legjobban, melyre bizonyíték a már több éves múlttal rendelkező ír, finn, vagy éppen az osztrák példa. Sajnos idehaza egyelőre nincs kézzelfogható nyoma a foglalkoztatási kultúra javulásának, de éppen ezért a fent említett jó gyakorlatok példáját a helyi igényekhez és a jogszabályi környezethez igazítva meg kell teremteni az ilyen típusú együttműködések.

Összefoglalva a korábban részletezetteket és a Somogy Megyei Foglalkoztatási Paktum fenti néhány projektjének tanulságait:

- a foglalkoztatási kultúra megváltozására a legjobb módszer az együttműködés; ennek bizonyítéka az is, hogy az OMMF felismerte a módszer előnyeit és felvette eszköztárába. (*Tremmer, 2006*)
- ki kell aknázni a helyi sajátosságokat a munkanélküliség és a feketemunka leküzdésére úgy, hogy az adott térség domináns ágazatában törekedni kell valamilyen szorosabb együttműködési formára (például klaszterekre);
- az oktatási rendszernek és a tananyag összetételének hatalmas befolyása lehet a munkanélküliek és a potenciális feketemunkások reprodukciójának megállítására;
- a foglalkoztatási paktumok kimagaslóan alkalmasak a partnerségi kapcsolatrendszer működtetésére; a megfelelő tagi létszám és összetétel garancia a döntési kompetencia kialakítására, és akár a helyi érdekeken is túlmutató eredményekre;

A fenti módszerek igen jó hatásfokkal járulhatnak hozzá a feketemunka leküzdéséhez, érdemes népszerűsíteni annak ellenére, hogy el kell ismerni,

nehéz felmérni hasznukat, illetve csak hosszú távon jelentkeznek az eredmények.

Véleményem szerint a paktumok munkáját a jelenlegi személyi jövedelemadó (továbbiakban SZJA) szabályok is támogathatják. Az utóbbi évek SZJA változásai, valamint a munkaadók terheinek a csökkentése is motiválhatja a feketemunka visszaszorulását. *(Benczúr, 2007)*

A saját tapasztalataim szerint a kezdetekben a partnerek a megpályázható támogatás miatt vállalták magukra a somogyi paktum létrehozását. A menedzsment tagjaként közel három évig közvetlenül a projekteken közvetlenül és azt láttam, hogy nagyon nehéz a partnerek figyelmét az előnyökre irányítani, mert – a hazai mentalitásra jellemzően – először a problémákat és akadályokat látják meg.

Nagyon nehéz a vállalkozói szférát meggyőzni arról, hogy vegyenek részt a projekteken, társuljanak más szervezetekkel és járuljanak hozzá anyagilag is a tervek megvalósításához. Csak az első sikerek és a sajtó figyelme tette a partnerek számára végül is presztízskérdéssé a paktumban való részvételt.

Az első időszakra rányomta a bélyegét a tervek kiforratlansága és az, hogy a túl sok döntéshozót egyenrangú félként kellett kezelni, de a pályázati támogatás miatt mégis inkább a projekt nyertese volt vezető pozícióban. A támogatási időszak végére kialakult egyfajta együttműködés, de ezt nehezítette a további finanszírozás bizonytalansága, illetve az, hogy a munkaügyi hivatalok rövid idő alatt gyökeres átalakultak.

Idővel a paktum is az új támogatói elvárásoknak megfelelő szerkezeti átalakuláson ment át és szerényebb körülmények között folytatta működését, de a tagok és az új menedzsment a mai napig igyekeznek az eredeti elképzeléseknek megfelelően végezni feladatukat. A kérdés az, hogy ez így hosszú távon beváltja-e a hozzá fűzött reményeket és tényleg hatással lesz-e a megye gazdasági életére.

7.7. LEADER aktivitás a Dél-dunántúlon (2007-2013)

A II. Nemzeti Fejlesztési Terv időszakában a LEADER programot az Új Magyarország Vidékfejlesztési Terv IV. tengelyeként definiálták. A program lassú megvalósíthatósága ellenére az Uniós vidékfejlesztési törekvéseknek megfelelően egyre nagyobb jelentőségűvé nőtte ki magát. Ez abból is látható, hogy ebben a tervezési időszakban a korábbihoz viszonyítva közel tízszer akkora, mintegy 70 milliárd forintos támogatással számolhattak a nyertes akciócsoportok. *(A LEADER története, 2011)*

Azonban az intézkedések végrehajtása 2007-ben még nem kezdődött el és pénzügyi kifizetés sem történt. 2008 november 1 és november 30 között lehetett támogatási kérelmet benyújtani az Akciócsoportok támogatására, de az év végéig mindössze 21 igényt dolgoztak fel. Támogatási határozat vagy kifizetés 2008. évben sem volt, így a vizsgált időszakban nem keletkezett elemezhető adat az aktuális LEADER programban. *(ÚMVP jelentés, 2007 és 2008)*. A fejlemények és hatások dolgozatom írásakor tehát még részleteiben nem ismertek, ezért a LEADER új iterációját pusztán a teljesség igénye miatt, említés szintjén foglaltam munkámba.

7.8. A munkaerőpiaci helyzetkép

7.8.1. Országos munkaerő-piaci helyzetkép: 2004-2008

A magyar munkaerőpiac legfontosabb jellemzője az uniós csatlakozás után továbbra is az alacsony munkaerőpiaci részvétel volt. Nagyobb problémát jelent, hogy az alacsony foglalkoztatottság érdekes módon alacsony munkanélküliséggel, de magas és nehezen magyarázható inaktivitással párosult. A foglalkoztatáspolitikai intézkedések konkretizálása, valamint az Európai Unió irányvonalainak való megfelelés érdekében Magyarország 2004 szeptemberében első alkalommal elkészítette a Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervét, amelyben megfogalmazta a prioritásokat.

A kormány a foglalkoztatási ráta növelését tekintette a foglalkoztatáspolitikai legfontosabb prioritásának. Az uniós norma szerinti teljes foglalkoztatáshoz való közeledés érdekében évente átlagosan 0,8 százalékos foglalkoztatás-növekedést kívántak elérni. A munkahelyteremtés elősegítését a munkaerőköltségek fokozatos csökkentésével, a KKV szektor foglalkoztatási potenciáljának megerősítésével, valamint rugalmas foglalkoztatási formák támogatásával kívánták elősegíteni. További intézkedéseket foglalmaztak meg a munkanélküliek munkaerőpiacra való visszatérésének és az inaktív népesség foglalkoztathatóságának javítására. Ennek érdekében kiemelt fontosságúnak ítélték az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ, ma NFSZ azaz Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat) modernizációjára irányuló fejlesztéseket, az aktivitást elősegítő eszközök hatékonyságának javítását és a munkaerő-piaci politikák reformját. A fentiekén kívül a feketemunka

csökkentését, az oktatási rendszer átalakítását, a tudásalapú társadalom megteremtését és a hátrányos helyzetű népcsoportok (romák, időskorú munkavállalók, fogyatékkal élők) helyzetének javítását tűzték ki célul.

Az akciótervben megfogalmazottak erős koherenciát mutattak az uniós törekvésekkel és a 2005-2008-as integrált foglalkoztatási irányvonalakkal.

(Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv, 2004)

A foglalkoztatáspolitikai változások lekövethetők az 1991. évi IV, a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló törvényben foglaltak alapján. A törvény megalkotásakor kialakították az intézményrendszert és meghatározták a finanszírozást, az érdekvédelmet valamint az ellátási formákat. Az első időszakban az aktív ellátási formák bértámogatást, képzést, átképzést és közhasznú munkát jelentettek. A passzív ellátáshoz tartozott a munkanélküli járadék és a jövedelempótló támogatás, melynek 25, majd később az 50 százalékát az önkormányzatok állták. Az 1993-as munkanélküliségi csúcs után a *Szociális törvény (1993. évi III. tv.)* a jövedelempótló támogatást teljes egészében, korlátlan időszakra az önkormányzatra terheli. Az ellátások olyan méreteket öltöttek, hogy sem az önkormányzatok, sem a munkaerőpiaci alap nem bírta el. Ezt valamelyest kezelte az 1996-os Bokros csomag (amely a jogosultsági bázis csökkentése érdekében az ellátásokat 180 napnyi igazolt munkaidő meglétéhez köti), majd az 1997-ben bevezetett rendszeres szociális segély. A munkanélküliségi problémákat ebben az időszakban egyrészt a korai nyugdíjazással próbálták kezelni, ami elősegítette a későbbi magas inaktivitási ráta kialakulását, másrészt pedig 1997-re felismerték, hogy a hagyományos piaci mechanizmusok nem képesek kezelni a nehezen elhelyezkedők (képzetlenek, elavult szakmával rendelkezők, nem piac-

kompatibilis diplomások stb.) problémáját, így nekik átfogó integrációs programra van szükségük. (Frey, 1997)

A foglalkoztatási törvény megalkotása óta folyamatosan változott az aktuális munkapiaci igényeknek megfelelően, de legjelentősebb módosítására az uniós csatlakozást követően került sor a 2005. évi LXX. törvény keretében. A jelentős mértékű változtatás mögött az uniós elvárásoknak való megfelelésen kívül az a felismerés áll, hogy a korábbi ellátórendszer nem tartalmazott olyan elemeket, melyek a mielőbbi elhelyezkedésre készítenék a munkanélkülieket. A változás lényege tehát az ellátórendszer átalakítása volt, melynek hangsúlyos eleme lett a munkanélküliek intenzív álláskeresésre való ösztönzése: a korábbi munkanélküli járadék helyett álláskeresői járadékot folyósítottak, de két szakaszban és csökkenő összegben.

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat statisztikái szerint 2004-től enyhén emelkedett az országos munkanélküliségi ráta, 2008-ban már elérte a 10 százalékot. A nemek szerinti bontásban az arányok a vizsgált időszakban gyakorlatilag változatlanok: a férfiak 51,1 és 51,6 százalékhatarok között változó, a nők pedig 48,4 és 48,9 százalék között ingadozó arányban voltak az álláskeresők között. A korcsoportokat vizsgálva a 25-34 éves csoportban található a legtöbb álláskereső és az 55 év fölöttiek munkaerő-piaci helyzete évről-évre látványosan romlott. Míg 2004-ben az utóbbi korosztály 7,4 százalékban volt regisztrált munkanélküli, addig ez az arány 2008-ra 8,2 százalékra nőtt. Az iskolai végzettség alapján továbbra is a maximum általános iskolát végzettek voltak a legnagyobb munkaerő-piaci hátrányban (42-43 százalék körül mozgott az arányuk minden évben), azonban a középiskolai és felsőfokú végzettségűek körében is romlottak a

munkanélküliségi mutatók; csak a szakiskolát vagy szakmunkásképzőt végzettek körében látható 1-2 százalékos javulás.

Az országos adatok tulajdonképpen egy enyhén emelkedő tendenciájú munkanélküliség összképét sugallják. Ez a tendencia azokat az ex-ante várakozásokat támasztja alá, amelyek az európai uniós csatlakozás előtt születtek és a csatlakozás utáni időszakban növekvő munkanélküliséget jósoltak, illetve előre látták a képzetlen és az idősebb korcsoportok helyzetének súlyosbodását.

7.8.2. Regionális munkaerő-piaci helyzetkép: 2004-2008

A Dél-dunántúli régió foglalkoztatási helyzetének alakulásához néhány szóban jellemezni szükséges az általános gazdasági, társadalmi és népességi helyzetet. A KSH adatai szerint a régió az EU csatlakozás éve és 2008 között az egy főre jutó GDP alapján, a negyedik helyen áll az ország hét régiója közötti rangsorban. Az egy lakosra jutó bruttó hazai termék az országos átlag 71 százalékát tette ki 2004-ben, ami arány minden évben kis mértékben csökkent, végül 2008-ban már csak 68,5 százalékot tett ki. Ez azt jelzi, hogy bizonyos fokú növekedés ellenére – az egy főre jutó GDP (folyó áron mért) összege ugyanis nőtt az évek során – az országos viszonyokhoz képest mégis a lassú erózió volt jellemző a helyi gazdaságra. A régión belül a megyék között nincs nagy különbség e mutató esetében, de a vizsgált öt évben Baranya volt a legjobb helyzetben, ezt követi Tolna, míg Somogy rendszeresen a legrosszabb értékeket produkálja. *(KSH, 2001-2011 és KSH, 1995-2009)*

A régió GDP-hez viszonyított mutatóiban tükröződő gazdasági helyzetét tovább nehezíti az elaprózott településszerkezet. A 2008-as KSH adatok szerint a régióban található települések számát (655) csak a Nyugat-dunántúli régió múlja felül a maga 714 településével; ugyanakkor utóbbi régióban a városok száma nagyobb (88), míg a Dél-Dunántúlon a városok száma mindössze 36. A tények azt mutatják, hogy a népsűrűség országosan is itt a legalacsonyabb, sőt csökkenő tendenciát mutat: 2004-ben 69, 2008-ban 68, 2011-ben pedig már csak 66 fő jut egy négyzetkilométerre. A tapasztalatok szerint a falvakba aprózódott lakosság helyzete mind infrastrukturális, gazdasági, mind foglalkoztatási szempontból nehézséget jelent, továbbá elvándorlási késztetéssel jár. (KSH, 2001-2011)

A régió gazdaságában a mai napig jelentősebb szerepet tölt be a mezőgazdaság, mint az ipar. Egyedül a tercier szektor súlya kellően nagy ahhoz, hogy ezzel az aránnyal a Dél-Dunántúl másodikként szerepeljen a régiók közötti rangsorban.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a főfoglalkozású agrárnépesség országos átlaga 2001-ben 5,5 százalék volt, ami 2005-re 4,9 százalékra apadt; ugyanakkor a Dél-Dunántúlon a mezőgazdaság foglalkoztatói szerepe magasan efölött állt: 2001-ben 8,2 százalék és még 2005-ben is 6,6 százalék. Ezt a szintet csak a Dél-alföldi régió haladja meg.

A régió megyéinek összehasonlítása megmutatja, hogy az agrárnépesség arányát tekintve a Dél-Dunántúl nem homogén.

Somogy megyében ugyan az országos átlagnál magasabb szerepet játszik az agrárszektor a foglalkoztatásban, de a tendencia csökkenő (2001: 8,6

százalék; 2005: 6,4 százalék). Ez azzal magyarázható, hogy a rendszerváltás után ugyan mind a primer, mind a szekunder szektorok jelentősége csökkent, de balatoni idegenforgalomnak köszönhetően a tercier szféra gyorsan kiemelkedő jelentőségre tett szert (65,4 százalék).

Baranyában a rendszerváltás előtt a primer (Bóly és a kapcsolódó mezőgazdasági nagyüzemek) és a szekunder (bányászat, bőripar és tejipar) szektor volt a domináns. A megye aprófalvas településszerkezete ellenére az agrárgazdaság mára főleg a villányi borvidékből, lovas farmokból és néhány nagyobb mezőgazdasági vállalkozásból tevődik össze. A kisebb mezőgazdasági vállalkozások is a harmadik szektor felé nyitottak: inkább idegenforgalmi vagy egyéb szolgáltatást nyújtanak. Így a 2001-ben még 7,0 százalékot elérő agrárfoglalkoztatottság 2005-re az országos átlaghoz közelítve, 5,2 százalékra apadt.

Tolna megyében hagyományosan magas a mezőgazdasági foglalkoztatottság, ami elsősorban a mezőgazdaság számára kiváló adottságú területeknek köszönhető. Nem csoda, hogy a megyében az agrárium, mint foglalkoztató ma is 9 százalék feletti súllyal van jelen (igaz 2001-ben ez az arány még 9,8 százalék volt), amit tovább erősít, hogy a szolgáltatási szektor a régióban itt a legalacsonyabb (kevesebb, mint 60 százalék) (KSH, 2005)

A mezőgazdaság által foglalkoztatottak arányának mindhárom megyében tapasztalható eróziója a makro trendek mellett annak is köszönhető, hogy a Dél-Dunántúlon megmaradt kevés számú mezőgazdasági nagyüzem nagyrészt felszámolta a munkaigényes ágazatait (elsősorban az állattenyésztést), és extenzív irányban fejlődött; a kisüzemi világ pedig

többnyire csak jövedelemkiegészítő forrásként szolgál tulajdonosai számára.

A Dél-dunántúli régió gazdasági helyzetét aprófalvas településszerkezetének és a munkahelyek hiányának köszönhetően a fiatal és szakképzett generáció elköltözése is súlyosbítja. A régióban ugyanis a tercier szektor (balatoni üdülőkörzet) fejlettségének ellenére, akárcsak a mezőgazdasági foglalkoztatásban, nagyon nagy az idénymunkák aránya. Az élelmiszeriparban való elhelyezkedési lehetőségek kimerülnek néhány borászatban, kisebb hús- és tejipari cégnél, valamint a Kaposvári Cukorgyárnál. A többi ipari ágazat jelenléte is elhanyagolható foglalkoztatási szempontból. Paktumbeli tapasztalataim alapján nagyobb létszámú alacsony képzettségűeket foglalkoztató alig van a régióban: a tabi Flextronics, a kaposvári Videoton, néhány pécsi elektronikai összeszerelő üzem, valamint pár kisebb vállalkozás.

Említést kell továbbá tenni arról is, hogy a szakképzetlen népesség aránya a harmadik legmagasabb az országban; például Somogyban a nyolc általánost sem végzetek aránya háromszorosa az országos átlagnak. Ebből sajnos egyenesen következik, hogy a szakképzetlen népesség többnyire csak mezőgazdasági idénymunkát tud vállalni, és ma is a mezőgazdaság szívja fel az ilyen munkaerő 39 százalékát. Ezeket az embereket tömegével csak szezonálisan és alkalmi munkavállalóként dolgoztatják, ami nagymértékű fluktuációhoz vezethet; már 1996-ban egy vizsgálat 20,5 százalékos fluktuációt mutatott ki a régióban. (*Berde, 2003*)

A vázolt gazdasági állapotot tükrözik a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 13. táblázatban összefoglalt regionális és megyei adatsorai. A

munkanélküliségi ráta szempontjából a Dél-dunántúli régiónál csak az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiók voltak tendenciózusan rosszabb helyzetben a vizsgált 2004 - 2008 időszakban. A trend figyelemre méltó stabilitással romló, egyedül 2006-ban volt a régiós összesítésben 0,4 százalékpontos javulás az előző évhez képest.

13. táblázat: A nyilvántartott álláskereső és a munkanélküliségi ráta alakulása a Dél-Dunántúlon

Terület		2004	2005	2006	2007	2008
Dél-Dunántúl	1000 fő	49,8	54	53,7	56,6	57,9
	<i>ráta %</i>	<i>19,1</i>	<i>13,4</i>	<i>13</i>	<i>13,6</i>	<i>14,3</i>
Baranya	1000 fő	19,1	21	21,1	22,1	22,6
	<i>ráta %</i>	<i>11,6</i>	<i>13,4</i>	<i>13,3</i>	<i>12,9</i>	<i>13,6</i>
Somogy	1000 fő	18,7	20,3	20,7	22,3	22,7
	<i>ráta %</i>	13,4	14,5	14,6	16,2	16,9
Tolna	1000 fő	11,9	12,7	11,9	12,3	12,6
	<i>ráta %</i>	<i>11,6</i>	<i>11,8</i>	<i>10,5</i>	<i>11,5</i>	<i>12,1</i>

Forrás: *Saját szerkesztés NFSZ, 2011 statisztikák alapján*

A megyék közül Baranya és Tolna esetében figyelhető meg, ami a régiós adatokban látszik (azaz a ráta 2006. évi enyhe javulása megtöri a romló trendet); Somogyban a vizsgált időszak alatt végig növekvő munkanélküliség a jellemző. A legfeltűnőbb azonban az, hogy a kisebb népességű és településszámú Somogyban 2008-ban már számszerűen is több munkanélküli volt (22 699 fő), mint a sokkal népesebb Baranyában (22 626 fő). Tolna megyében ezzel szemben végig az országos (pl. 2008-ban 10 százalék) átlag közelében alakul, annál alig 1,5-2,5 százalékponttal nagyobb a munkanélküliségi ráta.

A dél-dunántúli régió kistérségei

The map displays the districts of the Southern Great Plain region, categorized into four development levels:

- Komplex programmal segítendő leghátrányosabb helyzetű kistérségek** (Dark red): Tamási, Pécs, Szigetvár, Barcs, Csurgó, and parts of Tolna and Komló.
- Leghátrányosabb helyzetű kistérségek** (Light red): Tab, Langgyepli, Marcali, Kadarkút, and parts of Tolna, Komló, and Barcs.
- Hátrányos helyzetű kistérségek** (Yellow): Balatonföldvár, Pápa, Sásd, Komló, Pécs, Szentlőrinc, Selye, Siklós, Mohács, and parts of Tolna, Marcali, and Barcs.
- Átmenetileg kedvezményezett kistérségek** (Light yellow): Pannonhalmas, Fonyód, and parts of Tolna and Balatonföldvár.

Other locations marked on the map include Siófok, Páks, Bonyhád, Szekszárd, and Dombóvár.

Forrás: *Mátyás, 2008*

99

összesen 33-at, leghátrányosabb helyzetűvé 47-et és hátrányos helyzetűvé is összesen 47-et minősítettek a 174-ből. Tehát az ország LHHK minősítésű kistérségeinek a negyede, a HH minősítésű kistérségeknek pedig közel egyötöde a régióban található.

Mátyás (2008) alapján részletesen ismertek a leghátrányosabb helyzetű kistérségek demográfiai és foglalkoztatási adatai. A kilenc leghátrányosabb (LHHK + LHH) helyzetű kistérségre közösen jellemző a rendkívül alacsony népsűrűség (37,5 százalék), akár a Dél-dunántúli régió átlagához (68,3 százalék), akár az országos átlaghoz (108,2 százalék) hasonlítjuk, és a települések több mint 60 százaléka ötszáz léleknél kevesebb lakónak ad otthont. Az országos viszonylatban megállapított 1136 LHHK osztályozású településből 270 a régióban található, ezek a számok HH kategóriában 365 az 1050-ből. Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma is lényegesen alacsonyabb a Dél-Dunántúl leghátrányosabb kistérségeiben (67), mint akár a régió egészében (109), akár az országban (118). A fenti mutatók után szinte természetesnek tűnik, hogy a nyilvántartott álláskereső aktív népességhez viszonyított aránya is deficitet mutat a dél-dunántúli LHHK illetve LHH kistérségekben (23 százalék) mint a régióban (14,3 százalék) és az országban (10,1 százalék) – és az utóbbi indikátor még nem tartalmazza az inaktív lakosságot. Ugyanakkor a szociográfiai bontás további részletekkel szolgál: bár a munkanélküliek összetétele kor alapján a magyar átlagot tükrözi, az érintett kistérségekben a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők 54,8 százaléka bejelentett álláskereső, míg Magyarország egészében ez „csak” 42,9 százalék. (Mátyás, 2008)

Az idő dimenziót is megfigyelve elmondható, hogy a foglalkoztatási színvonal a vizsgált időszakban régiós és megyei szinten is romlott. A kisebb, kistérségi és települési területi egységek gazdasági fejlettsége az országos átlaghoz viszonyítva nagymértékben elmaradott, kiemelt fejlesztése minden szempontból sürgető. Ezek alapján a második hipotézisem is bebizonyosodott: a Dél-dunántúli régióban sem az I. Nemzeti Fejlesztési Terv alatt, sem 2007-2008 viszonylatában nem növekedett a foglalkoztatás színvonala. Sokkal inkább a növekvő munkanélküliség jellemzi mindkét időszakot, a szakirodalomban is megjelenő, ex-ante várakozásoknak megfelelően.

7.9. Kvantitatív vizsgálat

7.9.1. A munkanélküliségi adatok elemzésének problémái

A Nemzeti Foglalkoztatási szolgálat adatainak beszerzésekor hatalmas mennyiségű településsoros munkanélküliségi adat állt rendelkezésemre. A táblázatok eredetileg településenként, havi bontásban tartalmazták a regisztrált munkanélküliek, a több mint 365 napja regisztrált munkanélküliek, a járadékra jogosultak, a jövedelempótló támogatásra jogosultak, a rendszeres szociális segélyre jogosultak számát, valamint a munkakorú népességet.

Ez csak Baranya megye esetére 2004-2008 között, közel 140 ezer adatot jelentett. Miután összegeztem ezt a somogyi 110 ezer és a tolnai 50ezer adattal arra a következtetésre jutottam, hogy ezt a nagyméretű adatbázist szakmai és matematikai szempontok szerint is racionalizálni kell.

Mivel a jövedelempótló támogatás, a rendszeres szociális segély és a járadék folyósításának feltételei a vizsgált időszakban többször is megváltoztak, ezen adatokat nem vettem figyelembe. Matematikai-statisztikai elemzésük lehetséges ugyan, de a jogosultsági feltételekben megnyilvánuló vonatkozási rendszer módosulásai miatt a következtetések torzítottak, ezáltal megkérdőjelezhetőek lesznek. Ez azt jelenti, hogy például a jogosultsági feltételek szűkítése miatt csökkenhet a rendszeres szociális segélyezették száma, de ez az adott település aktuális gazdasági állapotától független. Ergo, lesznek olyanok, akik ebből a körből kiesnek, de ez még nem feltétlenül jelent javulást a foglalkoztatottság színvonalában.

Második lépésként elemzésre alkalmasnak minősítettem a mindenkori regisztrált munkanélküliek számát. Természetesen a munkanélküliségi ellátásokra való jogosultság feltételei szintén változtak, de a regisztrációra mindenki jogosult, és ez független attól, hogy az egyén kap ellátást vagy sem. E mutató esetében a jogszabályban meghatározott munkanélküliségi időtartam változása sem kérdőjelezi meg az eredményekből levonható következtetéseket. Az eredeti adatbázis ugyanis havi bontású, tehát ebből, az általam számolt éves átlagba mindenképpen bekerült, ha valaki legalább egy alkalommal regisztrált munkanélküliként jelentkezett a területileg illetékes munkaügyi hivatalban. Ráadásul a vizsgált időszakban nem volt olyan jogszabály vagy rendelet, amely kevesebb, mint egy hónapra állapította volna meg a regisztrációra való jogosultságot.

A kiválasztás után következő lépésként került sor a havi bontásban szereplő adatok statisztikai átlagolására. Az eredmény egy olyan adatbázis lett, amelyben minden településhez öt darab éves átlagot (2004, 2005, 2006, 2007, 2008) tudtam kiszámolni.

Ezt követően a településekhez hozzárendeltem a kistérséget, valamint a dolgozatomban korábban is alkalmazott kistérségi minősítést (LHHK, LHH, HH, ÁTM, NHH).

A végeredmény egy letisztult, közel 30 ezer adatot tartalmazó, kezelhető, 2004-2008 között a Dél-Dunántúl egészét felmérő munkanélküliségi adatbázis lett.

Az adatbázis struktúrájának és adatainak szemléltetése a 14. táblázatban található.

14. táblázat: Részlet a Baranya megyei adatbázisból

Kistérség minősítése	Kistérség	Év	Település	Regisztrált munkanélk. (fő)	Munkakorú népesség, (fő)
NHH	Pécsi	2004	Abaliget	31	420
LHHK	Sellyei	2004	Adorjás	47	121
LHHK	Sásdi	2004	Ág	54	121
LHHK	Szigetvári	2004	Almamellék	59	294

Forrás: *Saját szerkesztés.*

7.9.2. A pályázati adatok elemzésének nehézségei

A munkanélküliségi adatbázis elkészültét követően a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által gyűjtött pályázati adatok szűrésére és tisztítására került sor. Az innen származó adatok közül két típust választottam ki a dolgozatom céljának megfelelően: az adott – az összes dél-dunántúli - településhez tartozó nyertes pályázatok számát és támogatási összegét. Ahhoz, hogy a munkanélküliségi adatokkal kompatibilis módon kezelhetők legyenek, ezeket az adatokat is településenként és évenként összesítettem. Végül két külön oszlopban bekerültek a megfelelő település munkanélküliségi adatai mellé.

A pályázati adatok szűrésekor azonban már látható volt, hogy paraméteres matematikai-statisztikai elemzésük komoly problémákba fog ütközni,

ugyanis nagyon sok település nem pályázott egyszer sem. Ez azt jelentette, hogy mind a darabszám, mind az elnyert összeg esetében is rengeteg nulla értékű item között néhány nagyon nagy értékű item (pl. 0 forint és 18 millió forint) jelent meg, azaz valószínűsíthető volt, hogy ennyi kiugró érték mellett normál eloszlásról nem lehet beszélni, ami alapvető elvárás lenne a paraméteres statisztikai vizsgálatok elvégzéséhez. (Sajtos-Mitev,2007)

A támogatási összeg vizsgálatát, néhány leíró egyváltozós statisztikával egyetemben, az SPSS programcsomag segítségével végeztem el. A 15. táblázatban az SPSS egyváltozós statisztikái láthatóak.

15. táblázat: Az SPSS statisztikák támogatási összegre, Baranya

Statistics		
Támogatási összeg, Ft		
N	Valid	1505
	Missing	0
Mean		4421193.6
Median		,00
Mode		0
Std. Deviation		82,079,777
Range		2964215220
Minimum		0
Maximum		2964215220
Sum		6653896366

Forrás: Saját számítás, SPSS eredménye

A leggyakoribb elem (Mode) a nulla, tehát leggyakrabban nem pályáztak. A medián eredménye alapján megállapítható, hogy az

1 505 vizsgált esetben legalább a felében nem pályáztak. A terjedelem (Range) eredménye pedig megmutatja, hogy a legkisebb (Minimum) és a legnagyobb (Maximum) támogatási összeg közötti különbség egy óriási, közel 3 milliárdos tétel. Gyakorlatilag tehát a normál eloszlás hiányában paraméteres összefüggés-vizsgálat elvégzése a pályázati adatok esetében ugyan nem lehetetlen, de tudománytalan feladat.

A dolgozatom egyik alaphipotézisének a bizonyításához illetve elvetéséhez azonban szükséges elvégezni az összefüggés-vizsgálatot a munkanélküliség alakulása és a pályázati támogatások között. Ehhez az szükséges, hogy a pályázati adatok normál eloszlást mutassanak.

A kiugró értékek megszüntetésének - szakmai körökben elfogadott - egyik módszere az adatok csonkolása. (*Huzsvai, 2004*) Ez az általam vizsgált esetben nem lehetséges, mert a támogatási összeg általában nullát, vagy valamilyen 6 és 9 közötti helyi értékű számot vesz fel, azaz pontosan a legfontosabb szakmai jellemzőjétől kellene megfosztani az adatbázist. A megoldás érdekében két lehetséges opciót tártam fel az adatok normális eloszlásának biztosítására:

1. a támogatási összeg helyett a pályázati darabszámot alkalmazom,
2. vagy a támogatási összegeket egy vagy két, maximum négy számjeggyé teszem, azaz forint helyett millió forintban és kerekítve alkalmazom.

7.9.3. A pályázati támogatások és a munkanélküliség összefüggései

Az adatbázis normális eloszlásának kialakítására végül a támogatási összegek millió forintban történő kifejezését választottam, mert a regressziós egyenes felírásakor a paraméterek értelmezése közérthetőbb (pl. 0,192 millió forint egyszerűbben értelmezhető, mint 0,074 darab pályázat).

Ennek következményeképpen a nulla és a maximum érték között legfölbbebb 4 helyi értékű szám szerepelt és lehetővé vált a kétváltozós lineáris regresszió kiszámítása.

Az alkalmazott regressziós modellben a főben kifejezett, regisztrált munkanélküliség (független) változó és a millió forintban kifejezett foglalkoztatási célú támogatási összeg (függő változó) összefüggéseit kerestem a három dél-dunántúli megye vonatkozásában. A modell és a paraméterek tesztelésére az F-próbát és a t-próbát alkalmaztam, melyek elvárt szignifikanciájára (sig.) az 5 százalékos küszöbértéket határoztam meg úgy a modell, mint a paraméterek esetében.

A regressziós modell

$$\bar{y} = a + b \cdot x$$

formában jelenik meg, ahol az:

- a paraméter a teljes foglalkoztatottság (0 százalékos munkanélküliség) esetén megspórolható foglalkoztatási célú támogatási összeget jelenti, ezért, bár az a konstans a modell

elkerülhetetlen része, dolgozatomból szempontjából csekély relevanciával bír.

- b paraméter a foglalkoztatottság egy egységgel (fővel) történő változása empirikusan hány (millió) forint változást eredményezett a megítélt foglalkoztatási célú támogatás összegében.
- x paraméter a foglalkoztatottság egy egységét (fő) jelzi.

A megalkotott modell első megközelítésben leíró jellegű, tehát feltárja az foglalkoztatottság és a megítélt foglalkoztatási célú támogatások között fennálló összefüggést. Második megközelítésben ugyanakkor alkalmas arra is, hogy előrejelzést adjon arról, hogy a támogatási összeg tetszőleges változtatása milyen várható eredménnyel jár a foglalkoztatottság tekintetében.

A modell leírását és magyarázatát Baranya megye releváns adatain elvégzett elemzésen követem végig a dolgozatban. Ezt követően a többi megyével (a hasonló, de adott megyére vonatkozó releváns adatokkal számolt) összehasonlítva a dolgozatomból fókuszában álló Dél-dunántúli régió területi különbségeit igyekszem feltárni.

A vizsgálatomból lépései a következők:

- a. szignifikancia próba
- b. összefüggés mértékének megállapítása
- c. a regressziós modell bemutatása
- d. az eredmények megyénkénti összevetése

A. Szignifikancia próba

Az elsőként elvégzett szignifikancia próba, mint az a 16. táblázatban látható, a modell F-próba tesztelése jóváhagyta az adatok alkalmazhatóságát, vagyis ebben a lépésben már látszik, hogy van értelme elvégezni a regressziót (sig.<0.005)

16. táblázat: Baranya megyei modell, SPSS variancia-analízis táblája

ANOVA^b

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	4287990,766	1	4287990,766	1103,435	,000 ^a
Residual	5840716,238	1503	3886,039		
Total	10128707,003	1504			

a. Predictors: (Constant), Regisztrált mkanélk., fő

b. Dependent Variable: Támogatási összeg, MILLIÓ Ft

Forrás: Saját számítás, SPSS modell eredménye

A paraméterek - tehát a függő és a független változóként felhasználandó pályázati támogatások összege, valamint a munkanélküliség – 17. táblázat által bemutatott t-próba tesztje szintén elfogadható szignifikancia szintet eredményezett (sig.<0.005).

17. táblázat: Baranya megyei modell, SPSS t-próba táblája

Coefficients ^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	-9,440	1,660		-5,686	,000
Regisztrált munkanélk., fő	,197	,006	,651	33,218	,000

a. Dependent Variable: Támogatási összeg, MILLIÓ Ft

Forrás: Saját számítás, SPSS modell eredménye

B. Az összefüggés mértéke

A modell alkalmazhatóságának megállapítását annak megfigyelésével folytattam, hogy a támogatások elnyerésében a munkanélküliségi adatok alakulása milyen szerepet játszott. A kérdés alapvető fontosságú, hiszen a vizsgált két változó együttmozgásának ereje rávilágít a foglalkoztatási célú támogatások témájában érintett politikai, gazdasági és társadalmi döntéshozók gondolkodásmódjára nem elkülönítve egymástól a pályázó és az odaítélő szereplőket. Erős összefüggés esetén alaposan feltételezhető, hogy foglalkoztatási célú támogatások kérelmezésekor illetve odaítélésekor a munkanélküliségi helyzet javításának célja lebegett a döntéshozók szeme előtt, míg gyenge összefüggés esetén valószínűsíthetően egyéb (a modell értelmezési tartományán kívül eső) faktorok játszottak nagyobb szerepet.

A 18. táblázat „R Square” tétele fedi fel a modellben a változók összefüggésének erejét, ami 42.3 százalék. Ezen érték szerint az odaítélt foglalkoztatási célú támogatások összege, alig több mint 42 százalékos

összefüggésben volt a munkanélküliség mintázatával a vizsgált időszakban, Baranya megyében. Véleményem szerint ez az összefüggés mind szakmai, mind statisztikai szempontból alacsonynak értékelhető.

18. táblázat: Baranya megyei modell, SPSS összesítő táblája

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,651 ^a	,423	,423	62,3381

a. Predictors: (Constant), Regisztrált mkanélk., fő

b. Dependent Variable: Támogatási összeg, MILLIÓ Ft

Forrás: *Saját számítás, SPSS modell eredménye*

C. Regressziós modell

A regresszió-analízis eredményeképpen a 17. táblázatból alkotható meg a célul kitűzött regressziós modell:

$$\bar{y} = -9,440 + 0,197 \cdot x$$

Az elemzés során a képlet b paraméterének 0,197 értékének van központi jelentősége. A modell leíró értelmezése szerint a munkanélküliség 1 fővel történő változása Baranya megyében 197 ezer forinttal változtatja meg a pályázott és megítélt foglalkoztatást elősegítő támogatás összegét. A modell előrejelző értelmezésével az fogalmazható meg, hogy az empirikus tapasztalatok szerint amennyiben a döntéshozók 1 fővel szándékoznak

csökkenteni a munkanélküliek számát, úgy 197 ezer forinttal magasabb összegű pályázati támogatásra van szükségük. Egy harmadik megfogalmazásban: egy fővel nagyobb munkanélküliség esetén 197 ezer forinttal több pályázati támogatásra számíthatnak. Bármelyik megfogalmazást alkalmazzuk is, a b paraméter a pályázati támogatás foglalkoztatottságra gyakorolt hatékonyságát jelzi.

D. A Dél-dunántúli régió megyei összehasonlítása

A megyék összehasonlítása (19. táblázat) igen tanulságosnak bizonyult a pályázati támogatások és a munkanélküliség összefüggéseinek felfedése szempontjából. Elsősorban a modell felszínre hozta, hogy Tolna illetve Somogy megyében a munkanélküliség még az alacsonyra értékelt Baranya megyénél is alacsonyabb mértékben (14,2 százalékban illetve 27,3 százalékban) járult hozzá a vizsgált időszakban a foglalkoztatás előmozdítását célzó támogatásokra való pályázásban. Az, hogy az összehasonlításban alacsonyabb munkanélküliséggel bíró Tolna megyében a pályázatokon való indulást és azok elnyerését alacsonyabb mértékben determinálja a munkanélküliség, mint Baranya és Somogy megyében, valamelyest érthető, bár célzottan foglalkoztathatóságot növelő pályázatok elemzéséről lévén szó a 14,2 százalék igen alacsonynak értékelhető. Somogy megye esetében viszont, ahol a vizsgált három megye közül a legmagasabb a munkanélküliség, a 27,3 százalékos determináció véleményem szerint elfogadhatatlan. Úgy vélem, ezek az eredmények a pályázati rendszerben rejlő strukturális gondokra mutatnak rá.

19. táblázat: Az összefüggés-vizsgálat eredménye

	Baranya megye	Somogy megye	Tolna megye
Modell szignifikanciája	5% alatt	5% alatt	5% alatt
Paraméterek szignifikanciája	5% alatt	5% alatt	5% alatt
R Square (determináció) értéke	0.423	0,273	0,142
Regresszió eredménye	$\hat{y} = -9,440 + 0,197x$	$\hat{y} = -11,61 + 0,197x$	$\hat{y} = -5,143 + 0,092x$

Forrás: *Saját számítás.*

Ezzel párhuzamosan a regressziós egyenesek b paraméterének vizsgálata megmutatja, hogy a foglalkoztatottság 1 fővel történő javításához a tapasztalatok szerint mekkora pályázaton elnyert összegre van szüksége a megyéknek. A pályázott és elnyert támogatási összegek foglalkoztathatóságra gyakorolt hatásának viszonylatában a mutatók összehasonlítása során az derült ki, hogy Tolna megye használja fel leghatékonyabban az elnyert összegeket, hiszen mindössze 92 ezer forint támogatásra van szüksége ahhoz, hogy 1 fővel javuljon a foglalkoztatottsági indikátora. Somogy megyének ugyanehhez 183 ezer forintra, Baranya megyének pedig 197 ezer forintra van szüksége.

Le kell azonban szögezni, hogy a modell ugyanakkor *csak közvetett információt ad* arról, hogy a megyék közti hatékonyságbeli különbségek a projektek felhasználásának módjával vagy a munkaerő-piaci helyzet megváltoztatásának objektív nehézségeivel állnak összefüggésben. Azonban mégis úgy vélem, hogy az R négyzet és a b paraméter együttes értelmezése e tekintetben árulkodó. Baranya megyében (a régió

viszonylatában) közepes összefüggés áll fenn a nyertes pályázatok és a foglalkoztatottság színvonala között, a hatékonyság mégis a legalacsonyabb a megyék között. Ennek alapján az a vélemény alakult ki bennem, hogy a megyék között Baranyában a legellenállóbb a munkanélküliség. Somogy megyében sokkal alacsonyabb az összefüggés a foglalkoztatottság és az elnyert pályázati támogatás között (ami önmagában kérdéses döntéshozatalra utal), és a pályázati pénzek foglalkoztathatóságra gyakorolt hatása is kevésbé hatékony. A két faktor együtt ugyanakkor jelentheti azt, hogy vannak tartalékok a döntéshozatal minőségében, így ha a pályázatokra való jelentkezést szorosabban, konkrétan, vagy éppen az aktuális mutatókhoz kötnék a foglalkoztatottsági adatok esetében, a hatékonyság javulhatna. Tolna megye tűnik a legkedvezőbb helyzetben lévőnek a Dél-dunántúli régió megyéi között, hiszen azzal együtt itt látszik a legnagyobbnak a pályázati összegeknek a foglalkoztatás fejlesztésére gyakorolt hatása, hogy nagyon alacsony összefüggés van a pályázatok és a munkanélküliségi adatok között.

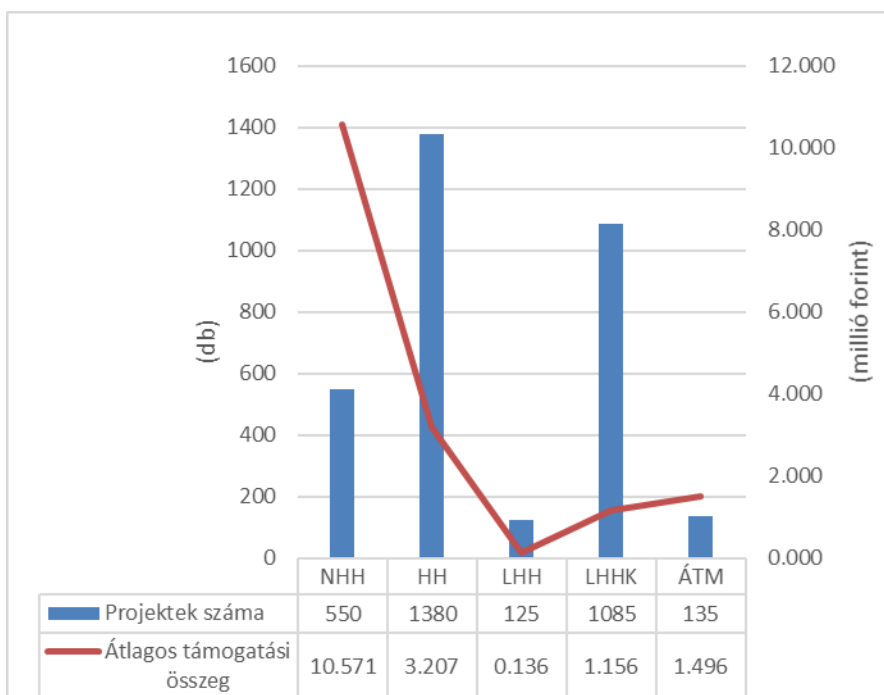
A megfigyelések értelmezése közvetlenül kapcsolódik dolgozatom harmadik hipotéziséhez. A munkanélküliség és a pályázaton elnyert támogatások összefüggése igen alacsony szinten mozog a vizsgált dél-dunántúli megyékben; a legerősebb együttmozgást mutató Baranyában sem haladja meg a 42,3 százalékot, de különösen kedvezőtlennek ítéltető meg a helyzet Somogy és Tolna megyében. Ezért a hipotézist elfogadásra javasolom.

7.9.4. A leghátrányosabb helyzetű kistérségek foglalkoztatási helyzete

Az Unió elveinek megfelelően a gazdasági szempontból problémákkal küszködő területek támogatásának kiemelt jelentősége van a felzárkóztatásban. Ebből az elvből kiindulva, a Dél-dunántúli régiónak van mit behoznia, tehát támogatása a pályázati rendszereken keresztül kiemelt feladat. A dolgozatom eddigiekben már megállapította, hogy a vizsgált pályázati támogatások mennyiségileg az országos átlag körül mozognak. Az előző fejezetben megmutattam a megyék közötti különbségeket, egyenlőtlenségeket és sajátosságokat a pályázatok és a foglalkoztatottság viszonylatában.

A következő lépésben a vizsgálatomat kiterjesztem kistérségi szintre. A következő elemzésben újdonságot jelent a publikált jelentésekhez képest, hogy a kistérségeket a 311/2007 (XI.17) Kormányrendelet minősítései alapján kategorizáltam, és ez alapján veszem górcső alá a pályázatokból származó támogatások területi megoszlását.

A 6. ábra a leíró statisztika módszertanával elemzett adatbázis grafikusan ábrázolt összefoglalását mutatja be.

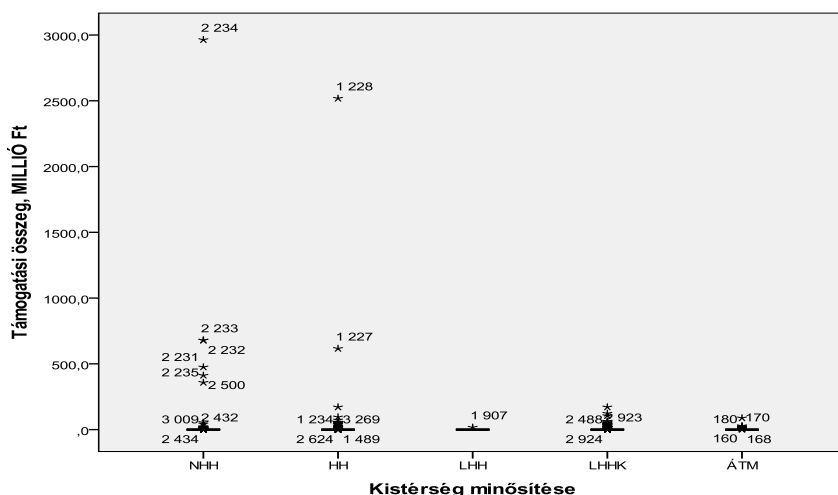

6. ábra - Elnyert projektek száma és átlagos értéke a régióban

Forrás: *Saját számítás*

Első pillantásra is könnyen megállapítható az ábráról, hogy az elnyert projektek száma a HH (hátrányos helyzetű) és az LHHK (komplex programmal segítő hátrányosabb helyzetű) kistérségekben a legnagyobb. Ez a tendencia önmagában kielégítőnek tűnik, hiszen a valóban kedvezőtlen helyzetben lévő kistérségek erős kedvezményezettjeinek tűnnek a támogatási rendszernek – bár érdemes figyelni rá, hogy az LHH besorolású egységek nyertek el szám szerint a legkevesebb támogatási projektet, míg a nem hátrányos helyzetű (NHH) kistérségek ennél több mint négyszer több projektet futtattak.

Ugyanakkor az elemzés kiterjesztése az átlagosan elnyert támogatási összegekre alaposan módosítja a képet. Az NHH térségek minden kétséget kizáróan magasan a legnagyobb támogatásvonzó képességgel bírnak, hiszen az ilyen kistérségekben futtatott projektek egyenként átlagosan több mint 10 millió forint értékűek voltak a régióban. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliségtől leginkább sújtott LHHK kategóriájú kistérségekben a projektek nagy száma ellenére a támogatási összeg átlagosan csak tized akkora. Még rosszabb a helyzet az LHH osztályhoz tartozó kistérségekben, hiszen itt az amúgy is ritka projektek átlagos értéke nem éri el a 140 ezer forintot sem, amely összeg gyakorlatilag semmire sem alkalmas. A drasztikus eltéréseket kiválóan tükrözi a 7. ábra is:

7. ábra - Kiugróérték vizsgálat kistérségi fejlettségi kategóriánként

Forrás: Saját számítás

Az ábrából az is megállapítható, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben közel azonos értékben nyertek pályázatokat, míg ezzel

szemben a NHH és HH minősítésű térségekben elég nagy a szórás. Az is látványosan megmutatkozik, hogy a több tekintetben is súlyos problémákkal küszködő kistérségekben a pályázati összeg egyetlen esetben sem érte el az 500 millió forintot, sőt, gyakorlatilag még a százmilliót sem.

Felső értékhatárra megvizsgáltam az ábra bal felső sarkában lévő kiugró értékeket, melyet a program az adatbázis 2234. illetve az 1228. elemeként azonosított. Az első esetben a Pécsi kistérség pályázatáról van szó, mely révén közel 3 milliárd forint áramlott a kistérségbe. A második esetben pedig a Kaposvári kistérség pályázataival kicsit több, mint 2,5 milliárd forintot nyertek.

Ezek az információk alátámasztják azt az előzetes elképzelésemet és egyben a negyedik hipotézisemet, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségek alulreprezentáltak a pályázati támogatások elnyerésében. Ez azt is jelenti, hogy a régió viszonylagosan jó támogatásvonzó képessége, kisebb területegységeken vizsgálva megkérdőjelezhető.

A régió összesített támogatásvonzó képessége ugyan átlagosnak mondható, a vizsgálataim tükrében azonban ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a támogatások valóban oda jutottak el, ahol megoldandó probléma a munkanélküliség és a gazdaság felzárkóztatása. Az eredmények azt mutatják, hogy nem felzárkózás történik, hanem olyan kistérségek vonzzák a támogatásokat, ahol a gazdaság működőképes, a munkanélküliség pedig kezelhető méretű. A probléma oka csak egyfelől keresendő a pályázati rendszerben. Azt már előzőleg bizonyítottam, hogy nincs megfelelően szabályozva az, hogy a munkanélküliség milyen mértékben legyen mérvado szempont egy támogatás odaítélésénél. Természetesen ezen kívül

több olyan ok is van, amely a támogatások áramlását befolyásolhatja. Az egyre kisebb területegységeket (jelen esetben a kistérségeket) vizsgálva felfigyeltem ugyanis arra, hogy a perifériákon elhelyezkedők tendenciózusan rosszabb helyzetben vannak, tehát az infrastruktúra fejletlensége is befolyásoló tényező. Az infrastruktúra fejletlensége pedig megszabja a pályázóképes szervezetek számát, azaz nem csak a pályázati rendszer a hibás, a legtöbb esetben hiányzik az, aki pályázni tudna. Ezt pedig a pályázati rendszer egyedül képtelen kezelni, kizárólag összehangolt gazdaságpolitikai és foglalkoztatáspolitikai lépésekkel lehetne orvosolni.

7.9.5. A Dél-dunántúli régió jellegzetes településosztályai

Az utolsó hipotézisem az volt, hogy a vizsgált időszak alatt, a régió bizonyos területein gyakorlatilag nem történt foglalkoztatással kapcsolatos fejlesztés. Ezt konkrétan nem lehet kijelenteni, ugyanis a dolgozatomban nem vizsgáltam például - a HEFOP és a TÁMOP által finanszírozott - a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálaton keresztül nyújtott támogatásokat. Azonban a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által kezelt foglalkoztatathatóságot javító célú támogatásokat feldolgozva már az ezt megelőző vizsgálatok során is megállapítottam, hogy eltérések mutatkoznak az egyes térségi szintek között. Továbbá kimutattam azt is, hogy a megyék, de még inkább a kistérségek összevetésében már észrevehetőek és jelentősek az eltérések. A kérdés az maradt, hogy a rendelkezésre álló települési adatok alapján lehet-e azokat csoportosítani, úgy, hogy jellemezze a támogatásvonzó képességüket és egyben a munkaerő-piaci helyzetüket is.

A kérdés megválaszolásához klaszterelemzéssel a régió összes települését csoportokba soroltam a regisztrált munkanélküliek száma, a munkakorú népesség, a pályázati támogatási összegek, illetve a pályázatok darabszámának figyelembevételével.

A klaszterelemzéshez először minden változót figyelembe vettem és több különböző számú csoport képzésével igyekeztem jelentőséggel bíró klasztert megállapítani. Azonban a varianciaanalízis eredménye mindannyiszor arra utalt, hogy a pályázatok darabszáma nem alkalmazható szignifikáns módon a modellalkotáshoz, így ezt a változót végül figyelmen kívül hagytam. A megmaradt három változót felhasználva K-közép eljárással klasztereket alakítottam ki, melynek a 20. táblázat tanúsága szerint minden eleme szignifikáns volt (Sig.<0,005).

20. táblázat: A klasztermodell szignifikancia eredményei

ANOVA						
	Cluster		Error		F	Sig.
	Mean Square	df	Mean Square	df		
Regisztrált mkanélk., fő	61,656,385	2	18,875	3267	3,267	,000
Támogatási összeg, MILLIÓ Ft	3,793,274	2	2,907	3267	1,305	,000
Munkakorú népesség	2.97E+13	2	1,823,856	3267	16,289	,000

Forrás: Saját számítás, SPSS eredménye

A 20. táblázatban látható elemzés eredményeképpen létrejött három csoport 1, 2 és 3 jelöléssel. Ezek az általam keresett eltérő pályázati támogatottságú, vagy még inkább támogatásvonzó képességű területek. Az eredmények különlegessége, hogy a 3270 adatnál (az 5 hiányzó adat abból

származik, hogy Pári község csak 2006-ban vált ki Tamásiból, így a korábbi évek adatai nem álltak rendelkezésre), - mint azt a 21. táblázat is szemlélteti - a három csoportból kettőben mindössze 5-5, az egyikben pedig 3260 elem szerepel.

21. táblázat: A klasztermodell esetszámot tartalmazó táblája

Number of Cases in each Cluster		
Cluster	1	5
	2	3,260
	3	5
Valid		3,270
Missing		5

Forrás: *Saját számítás, SPSS eredménye*

Ez a csoportösszetétel szokatlanak tűnhet, de a további eredmények szakmailag fogják indokolni azt, hogy miért a három klaszteres modellt választottam és nem a statisztikai módszertannak sokkal inkább megfelelő két klasztert.

22. táblázat: A klasztermodell csoportjainak adatai

Final Cluster Centers			
	Cluster		
	1	2	3
Regisztrált munkanélküli, fő	2,992	72	4,099
Támogatási összeg, MFt	679.8	1	1031
Munkakorú népesség	44310.2	515.41	100499.6

Forrás: *Saját számítás*

A klasztermodell végül a 22. táblázatot adta eredményül. A kialakult 1,2, és 3 jelzésű csoportok ezen eredmények segítségével a következőképp jellemezhetők (mely tulajdonságaik alapján nevüket is származtattam):

1. Fejlődő zóna: az első csoportba tartoznak azok a területek ahol átlagosan 6,75 százalékos munkanélküliség mellett átlagosan 680 millió forint foglalkoztathatóságot fejleszteni hivatott támogatást kaptak, illetve átlagosan 44 000 fő a munkakorú népesség. Ez egy fő munkakorú népességre vetítve átlagosan 15 ezer forint, egy fő munkanélküire vetítve átlagosan 227 ezer forint támogatás jut.

2. Fejlesztési null-zóna: a második csoportba azok a területek tartoznak, ahol a munkakorú népesség mindössze átlagosan 515 fő, a pályázati támogatottság átlagosan 1 millió forintot tesz ki és a munkakorú népességből átlagosan 13% munkanélküli. Ez azt jelenti, hogy itt egy főre 2 ezer, és egy munkanélküire pedig mindössze 14 ezer forint jut.

3. Fejlett zóna: A harmadik csoportba azok a települések tartoznak, ahol a munkakorú népesség átlagosan meghaladja a százezer főt, a munkanélküliség átlagosan 4% körül mozog, s a pályázati támogatottság pedig az 1 milliárd forintot meghaladja. Ebben az esetben egy főre 10 ezer és egy munkanélküire pedig 251 ezer forint támogatás jut.

A kialakult három klaszter adatai jól rávilágítanak a nagy különbségekre. Az átlagos munkanélküliség alapján az első és az utolsó csoportot össze is lehetne vonni, mert viszonylag kicsi az eltérés.

Mégis kettéválasztottam a csoportokat, mert így kimutatható, hogy létezik régióon belül olyan terület, ahol az egy munkanélkülire jutó pályázati támogatás a 250 ezer forintot is meghaladhatja, illetve az is egyértelművé válik, hogy a 100ezer fölötti munkakorú népesség kizárólag Pécs esetében állhat fenn. Ez az egy település jelenti tehát gyakorlatilag a régió fejlett zónáját.

A fejlődő zónába, - kizárólag, azért mert *átlagos* népességgel számol a modell – Somogyból csak Kaposvár tartozik, Tolnából Szekszárd, Baranyából pedig Komló tartozik. Ez azt is jelenti, hogy a kisebb városok is, - annak ellenére, hogy kettő ebből megyeszékhely - támogatottság és munkanélküliség szempontjából Pécshez viszonyítva már a perifériába tartoznak.

Az igazi periférián azok a területek vannak, amelyek a fejlesztési null-zóna csoportba kerültek, ahol a mindösszesen átlagosan 1 millió forintos támogatások elnyerésével még esély sincs arra, hogy kilábaljanak a magas munkanélküliség csapdájából. Az utolsó hipotézisem bizonyult igaznak ezzel, ugyanis a régió településeinek 99%-ában tehát nem történt valódi, foglalkoztatást elősegítő fejlesztés a vizsgált 4 évben.

Mindezek alapján a **Fejlesztési null-zóna fogalma** is definiálható: **az a térség, amelynél legalább 5 év átlagában a pályázaton elnyert átlagos támogatások összege 0 forint felé konvergál, és ezzel egy időben országos átlagot meghaladó munkanélküliség sújtja.**

A klasztermodell eredménye és a zónák egyértelműen felismerhetőek az 6. térképen, látványossá téve azokat a kék színnel jelölt Fejlesztési null-zónákat, melyek esetében gazdasági, foglalkoztatási és strukturális

fejlesztésekre van szükség ahhoz, hogy egyáltalán a támogatásvonzó képességüket tudják növelni.

6. térkép – A Dél-Dunántúl kistérség-klaszterei

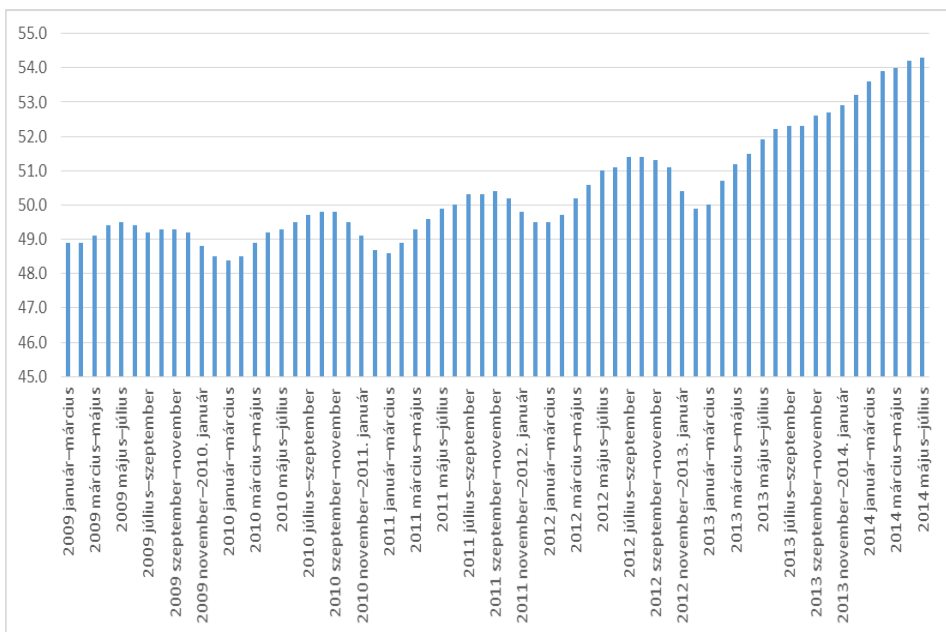
Forrás: Saját szerkesztés

8. Magyarország foglalkoztatási jelene és jövőképe

A múlt elemzése nélkül, mely dolgozatom fókuszában állt, a jövő sem tervezhető alaposan. Véleményem szerint jelenleg hazánk az elkövetkező, 2014 – 2020 közötti tervezési időszakban a jelek szerint az elmúlt időszaktól alapvető vonásaiban eltérő makrogazdasági környezetben kell, hogy szembenézzon a foglalkozási helyzettel, a munkavállalók foglalkoztathatóságának színvonalával és a sajátosan Magyarországra jellemző gazdasági inaktivitással.

A dolgozatom gravitációs pontjában rámutattam a foglalkoztatást támogató pályázati rendszer alacsony hatékonyságára; ezért a mutatókban bekövetkezett javulást nem javaslom a támogatási rendszer sikerének betudni, sokkal inkább a gazdasági világválságból való kilábalás számlájára írni.

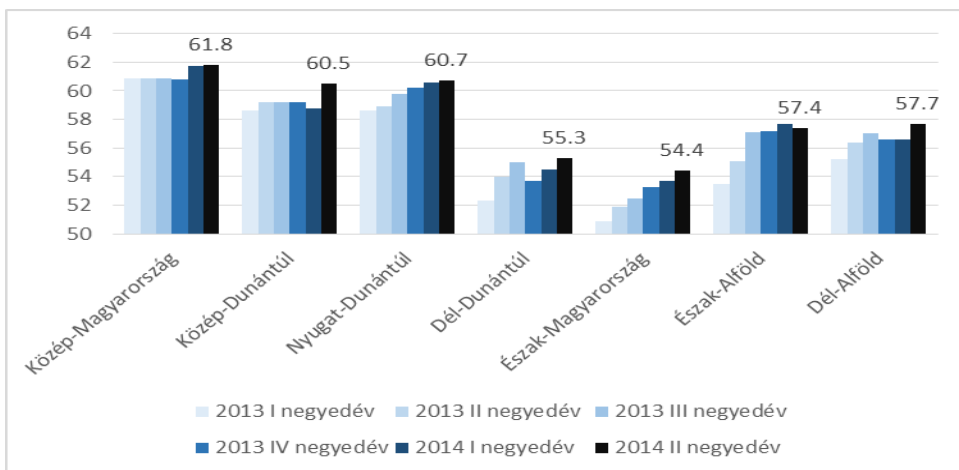
A Központi Statisztikai Hivatal legfrissebb adatait személve ugyanis a hazai foglalkoztatottsági helyzet 2014-ben elszakadni látszik az 50 százalékos szint legalsó régiójától és a szezonális hatásokat is felülírva növekvő pályára állt. (7. ábra).

7. ábra: Foglalkoztatottság (%) a 15 – 74 évesek között, 3 havi mozgó átlag

Forrás: KSH (1) (2014)

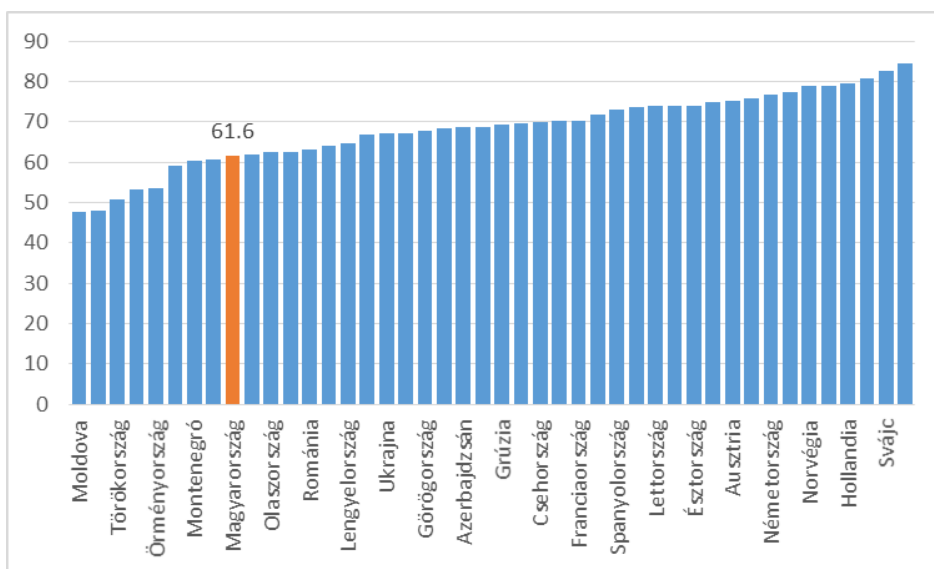
Ezzel párhuzamosan a lakosság gazdasági aktivitása szintén kedvező képet mutat 2014 második negyedévében (8. ábra), bár tartós tendenciáról Nyugat-Dunántúl és Észak-Magyarország kivételével véleményem szerint még nem beszélhetünk. A kedvező fejlemények ellenére a dolgozatom fókuszában álló Dél-dunántúli régió munkavállalói aktivitása 55,3 százalékkal még mindig a legalacsonyabbak között van az országban.

8. ábra - Lakosság gazdasági aktivitása régióként (%)

Forrás: KSH (2) (2014)

Ugyanakkor a magyar gazdaság a 2014 – 2020 időszakra a kormányzati programban meghirdetett és az Európai Unió hasonló távban megcélzott 75 százalékos foglalkoztatottsági céljával összhangban lévő állapotától még távol áll. A Nemzeti Fejlesztés 2020 dokumentumban a kormány megfogalmazta a kitűzött cél eléréséhez szükségesnek látott teendőket. Az elmúlt időszak foglalkoztatás-fejlesztésre fordított erőfeszítések mérsékelt sikerét húzzák alá, hogy a fő sarokpontok alig változtak a tervezett periódusra nézve: az elsődleges cél a munkaerőpiachoz való hozzáférés biztosításának a javítása a hátrányban lévő szociográfiai szegmensek számára. Ez a 9. ábra fényében érthető, hiszen európai viszonylatban a munkaerő aktivitása alacsonynak nevezhető.

9. ábra – Munkaerő-aktivitási ráta Európában (%)

Forrás: *KSH (3) (2014)*

Az idősök foglalkoztathatóságának javítása továbbra is központi cél. Az elvi szinten megfogalmazott támogatások a rugalmas foglalkoztatási formákhoz való hozzáférés biztosítása felé mutatnak, ami a terv szerint a munkáltatók alkalmazkodóképességének javításán keresztül érhető el. A rugalmas foglalkoztatási módszerek erősítése rendszeresen visszatérő motívuma a dokumentumnak, amit a fiatalok munkához jutása érdekében és az átlagos munkaórák csökkentésére is fel kíván használni a törvényhozó.

A második kiemelt cél az alacsonyan képzettek és a hátrányos térségekben élők foglalkoztatási helyzetének javítása. Az elsődleges munkaerőpiac felszívóképességének javulásáig a dokumentum előírja egy szociális

vállalati rendszer fokozatos kiépítését, ami munkalehetőséget biztosítana a megkülönböztetetten nehéz helyzetben lévők számára. Véleményem szerint ez jelentős elmozdulás a foglalkoztathatóság javításának céljától a közvetlen állami szerepvállalás felé.

Harmadik sarokpontnak az oktatási rendszer piaci igényekhez való további igazítása emelhető ki, aminek dimenzióira a dokumentum nem tér ki.

Negyedszer, cél a gyermekvállalás után a munkaerőpiacra visszatérő nők elhelyezkedésének könnyítése, amire az oktatás és célzott munkaerőköltség csökkentés eszköztárát tervezi bevetni a törvényhozó.

9. Következtetések, javaslatok

A dolgozatomban végzett kutatások és vizsgálatok arra mutatnak, hogy a Dél-dunántúli régióban, a pályázati formában elnyerhető támogatások éppen oda nem jutnak el, ahol a legnagyobb szükség lenne rá. Első olvasatban az I. Nemzeti Fejlesztési Terv tapasztalataiból arra lehet következtetni, hogy a foglalkoztathatóságot elősegíteni kívánó támogatásokat célszerű racionalizálni és összevonni. Azonban hiába valósították ezt meg a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben – a TÁMOP-ban koncentrálni ezeket a forrásokat – a kezdeti tapasztalatok azt mutatják, hogy az első két évben nem sikerült jól lehívni a támogatásokat. Összességében szükség van a foglalkoztatottság növekedését bármilyen módon elősegíteni hivatott támogatások feltételeinek felülvizsgálatára. További vizsgálatokra van szükség arra vonatkozóan, hogy mi húzódik meg az inaktivitási probléma mögött, hogy miért nem akarnak/tudnak pályázni éppen azok a szervezetek, amelyek magas munkanélküliséggel küszködő településen működnek. Felül kellene vizsgálni a pályázati jogosultságot, tekintve, hogy a vizsgált időszakban, - és a jelenlegiben sem jobb a helyzet - a régió periferiáin (ami a klaszterelemzés alapján, majdnem az egész területére jellemző) igazából nincsenek pályázat-képes szervezetek, és nem települnek új vállalkozások sem az infrastruktúráisan periférikus és gazdaságilag elmaradott területekre.

Majdnem minden elemzésem során bebizonyosodott, hogy a regionálisan számolt mutatók – legyen az KSH, NFSZ, vagy saját számítású - kevésbé tükrözik a valódi munkanélküliségi problémákat, illetve a támogatottság fokát. Ebből kifolyólag a valódi fejlettség leírásakor nem lehet

megelégedni a regionális adatokkal, legalább kistérség részletezéssel kell azokat figyelembe venni. Ezt a szabályt a pályázati elemzésekben is alkalmazni szükséges.

Ahhoz, hogy megfeleljünk az Európa 2020 terveknek, a LEADER programot sokkal gördülékenyebbé kell tenni. Az első időszak alapján ez egy rendkívül lassú és bürokratikus rendszer, amelynek a hatékonyságát alig-alig lehet mérni. Tehát - amiért a dolgozatomba is bekerült - az alapvetően a vidéki népesség megtartására kitalált program eredményessége foglalkoztathatóság szempontjából, legalábbis a régióban, igazából nem ismert. Az uniós csatlakozásunk utáni második LEADER program a vizsgált időszak végén még gyakorlatilag nem jutott el arra a szintre, hogy a pályázatokat kiírják, mindössze a nyertes akciócsoportok születtek meg.

A foglalkoztatási paktumokat a már meglévő „jó gyakorlatok” alapján be kell iktatni a foglalkoztatáspolitikai folyamatokba, nem elég csak támogatni őket. Működésük bizonyítottan jó hatással volt az EU-15-ök tagországainak foglalkoztatási színvonalára és a helyi problémákat is sokkal jobban kezelik. A hazai paktumok hatékonyságának javításához, jogszabályban kellene a működésükről rendelkezni.

A dolgozatomban megfogalmazott hipotéziseim sajnálatosan negatív képet festenek a Dél-dunántúli régió helyzetéről. Ahhoz, hogy folyamatosan követni lehessen a térség foglalkoztatási állapotát, fejlődési szintjét a kutatásokat mindenképpen folytatni szükséges. A következő tanulmányomban, mintegy ennek a kutatásnak a folytatásaként a 2008-ban

bekövetkezett gazdasági válság hatásait is ki kell mutatni, ehhez pedig új módszerek kidolgozására is szükség lehet.

11. Új tudományos eredmények

1. Magyarországon az aktivitási ráta növelése a gazdasági fejlődés egyik kulcskérdése. Csak ez adhat tartós megoldást a foglalkoztatási színvonal-, a morál megváltoztatására, illetve a lakosság jövedelmének növelésére és a közteherviselés arányosabb elosztására is. Dolgozatomban feltártam azt a tényt, hogy az uniós csatlakozásunk óta számos intézkedés született erre a célra, de azok a vizsgált időszak végéig nem bizonyultak elég hatásosnak.
2. A Dél-dunántúli régió településeinek a fejlettségi szintjét is bevéve a vizsgálatokba egyértelműen bizonyítottam, hogy megközelítőleg sem sikerült elérni az elmaradt települések felzárkóztatását, sőt az eleve fejletlenebb területek egyre nagyobb mértékben leszakadnak az országos átlaghoz képest.
3. Az összefüggés-vizsgálat modell segítségével kimutattam, hogy a Dél-dunántúli régióban a foglalkoztathatóság fejlesztését célzó pályázati támogatások elnyerése a megyék munkanélküliségi helyzetével nincs megfelelő arányban. A munkanélküliség és a pályázaton elnyert támogatások összefüggése igen alacsony szinten mozog a vizsgált Dél-dunántúli megyékben; a legerősebb együttmozgást mutató Baranyában sem haladja meg a 42,3 százalékot, de különösen kedvezőtlennek ítéltető meg a helyzet Somogy és Tolna megyében. És mindemellett a beáramló támogatások felhasználásának hatékonysága is kedvezőtlen.
4. Vizsgálataim kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy a pályázati támogatások a régió NHH, azaz a nem hátrányos helyzetű

kistérségeibe áramlanak. Tehát az elmaradott kistérségek fejlesztése ebben a pályázati rendszerben és gazdasági-infrastrukturális helyzetben megoldatlan feladat.

5. A támogatások területi eloszlásának egy klaszterelemzés segítségével végzett elemzése és kategorizálása alapján 3 típusba soroltam a településeket. Megállapítottam, hogy a régió településeinek 99%-a fejlesztési null-zónába tartozik, s pályázati támogatottságuk a nullához konvergál. Ezzel szemben a további két kategóriába tartozó mindössze 4 település több százmillió forintnyi támogatást tudhat a magáénak, miközben eleve kisebb foglalkoztatási problémákkal küszködik. A klaszterelemzés alapján definiáltam a **Fejlesztési null-zóna fogalmát: az a térség, amelynél legalább 5 év átlagában a pályázaton elnyert átlagos támogatások összege 0 forint felé konvergál, és ezzel egy időben országos átlagot meghaladó munkanélküliség sújtja.**

12. Összefoglalás

A dolgozatom elkészítése során fő feladatommak azt tekintettem, hogy megállapítsam, a foglalkoztatási támogatások mennyiben segítettek a Dél-dunántúli régió eleve nehéz foglalkoztatási helyzetén. A gyakorlati tapasztalataim azt mutatták már a munkám kezdetén, hogy környezetemben a munkanélküliség egyre nagyobb méreteket ölt annak ellenére, hogy megkaptuk a lehetőséget foglalkoztatási támogatások lehívására. Felmerült tehát bennem a kérdés, hogy mi áll ennek a hátterében.

Első lépésként a bőséges szakirodalmat dolgoztam fel. Ezt követően a vizsgált időszak pályázati adatait a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség adatbázisából, a munkanélküliségi adatokat pedig a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatbázisaiból válogattam ki.

A munkanélküliséggel kapcsolatos gyakorlati megfigyeléseimet „készpénzre váltottam”, amikor a régió gazdasági helyzetét a KSH, a munkanélküliség emelkedését, az inaktivitás magas arányát település szintű részletességben, a foglalkoztatási szolgálat adataival ki is mutattam.

A következő lépésként megállapítottam, hogy mely település pályázott foglalkoztatási támogatásra és mennyit nyert, hogy ezt összefüggésbe tudjam hozni a helyi munkanélküliséggel.

Az adatok egyszerűbb elemzését viszonyszámokkal kezdtem, majd az adatbázis számolásához MS Excel illetve az IBM SPSS Statistics 19 programcsomagokat használtam.

A vizsgálataim segítségével új és újszerű tudományos eredményeket tudtam felderíteni.

A szakirodalmi feldolgozás során már fény derült arra, hogy hazánk komoly kihívások elé néz az inaktivitás leküzdésében. **Tartós eredményt a foglalkoztatási színvonal és morál, valamint a jövedelmek pozitív változtatására, a közterhek csökkentésére csak az aktivitási ráta növelése hozhat. Erre vonatkozóan azt a tényt is feltártam, hogy az uniós csatlakozásunk óta számos intézkedés született, de azok a vizsgált időszak végéig nem bizonyultak elég hatásosnak.**

Alapos vizsgálatnak vetettem alá a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat országos, regionális valamint a Dél-Dunántúl településsoros munkanélküliségre, és a Központi Statisztikai Hivatal GDP-re vonatkozó adatait. A 240/2006. (XI.30) Kormányrendelet alapján a régió településeinek, a 311/270. (XI.30) Kormányrendelet alapján a kistérségek fejlettségi szintjét állapítottam meg és elemeztem. **Ezek alapján bizonyítottam, hogy megközelítőleg sem sikerült elérni az elmaradt területek felzárkóztatását foglalkoztatási szempontból. Az eleve nagyobb problémákkal küszködő területek adatai egyre nagyobb leszakadásról tanúskodnak.**

A harmadik feltevésem az volt, hogy a foglalkoztatási célú pályázati támogatások kérelmezésekor nem kap elég hangsúlyt a munkanélküliség mértéke, megyei kontextusban. Ezt a hipotézist egy kétváltozós lineáris regressziós modell segítségével bizonyítottam be. A megoldandó kérdés ebben az esetben az volt, hogy az elnyert foglalkoztathatóságot fejleszteni hivatott támogatások milyen összefüggést mutatnak a regisztrált

munkanélküliek számával. A kérdésre a válasz az lett, hogy a **pályázatok benyújtásában és odaítélésében a vizsgált területeken az munkanélküliségi helyzet nagyon alacsony szinten játszik szerepet. Összevetve ezt azzal a megfigyeléssel, hogy a pályázaton nyert összegek változó hatékonysággal képesek kezelni a munkanélküliség problémáját, arra a következtetésre jutottam, hogy a pályázati támogatási rendszer struktúrájában nem garantálja a vizsgált Dél-dunántúli régió megyéiben a foglalkoztatási deficit elleni küzdelmet.**

Az operatív programok, illetve a munkanélküliségi statisztikák tanulmányozása és elemzése során is kiderült, hogy a regionális mutatók kevésbé tükrözik a kisebb területi egységek helyzetét. Ezért vizsgáltam meg a megyék mellett, a kistérségek és hangsúlyozottan a hátrányos helyzetű kistérségek adatait is. Ehhez kiugróérték vizsgálatot és leíró statisztikai elemzést végeztem, melyek alapja a kistérség fejlettségi minősítése (311/2007 (XI.17) Kormányrendelet), valamint a pályázaton elnyert támogatási összegek voltak. **Ezek segítségével megállapítottam, hogy nem csak megyei viszonylatban, hanem a vizsgált Dél-dunántúli régió kistérségeiben is kimutatható, hogy a leghátrányosabb helyzetűek jutottak összecszerűen a legkevesebb támogatáshoz a megfigyelt időszak alatt. Az LHH és LHHK térségekben az elnyert támogatási összegek messze elmaradnak az eleve jobb fejlettségi szinten lévő kistérségekhez viszonyítva, tehát ebben a struktúrában az elmaradt területek felzárkóztatása továbbra is megvalósulatlan marad.**

Utolsó hipotézisem az volt, hogy a vizsgált időszak alatt olyan területek is vannak a régióban, amelyek gyakorlatilag nem jutnak foglalkoztatási jellegű támogatáshoz. Ennek megállapításához egy klaszterelemzést

végeztem. Az eredményül kapott három klaszter azt mutatja, hogy a régió településeinek 99%-a **Fejlesztési null-zónába** tartozik, és ezek pályázati támogatottsága a nullához konvergál. Ezzel szemben a másik két kategóriába (Fejlődő zóna, Fejlett zóna) tartozó 4 település több százmillió forintnyi támogatást tudhat a magáénak. Végezetül ezek alapján új eredményként meghatároztam a **fejlesztési null-zónák definícióját: az a térség, amelynél legalább 5 év átlagában a pályázaton elnyert átlagos támogatások összege 0 forint felé konvergál, és ezzel egy időben országos átlagot meghaladó munkanélküliség sújtja.**

A dolgozatomban megfogalmazott hipotéziseim sajnálatosan negatív képet festenek a Dél-Dunántúl foglalkoztatási és ebből kifolyólag az általános gazdasági helyzetéről is. Ahhoz, hogy folyamatosan követni lehessen a térség munkaerő-piaci állapotát, fejlődési szintjét a kutatásokat legalább kistérségi (járási) szinten folytatni szükséges. A következő tanulmányomban, mintegy ennek a kutatásnak a folytatásaként a 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság hatásait is figyelembe kell vennem.

13. Abstract

My capital task during completion of my paper was, to assess, how the South Transdanubian Region's employment situation was helped, by means of EU employment supports. My practical experiences – already on the beginning of my work - indicated that the unemployment in my environment is a growing problem, despite of employment supports. Therefore arose the new question, namely, what could be the reason behind?

The initial step in the applied methodology was to review the available vocational literature. Regarding the secondary data sources, I primarily relied on the National Development Agency (NFÜ) databases on the successful applicants of the HEFOP, ROP and TÁMOP projects. I underlined my practical experiences regarding employment in the region with data from the Central Statistical Office and I demonstrated de increasing unemployment, the high level of inactivity using datasets National Employment Service.

As next step, I stated which settlement was able to compete for employment development supports, and how much they won. This made possible to unfold the relationship between local support rate and the unemployment level.

The selected data was processed in Microsoft Windows software environment with Excel 2013 spreadsheet and IBM SPSS Statistics 19 statistical applications. By means of the above mentioned examinations I was able to reveal new academic deductions.

It came to light already during the research in the relevant literature, that Hungary faces serious challenges in overcoming the inactivity of the population. **Therefore one of the key challenges of economic development is to improve activity rate, this being the only long term solution to change the current niveau of employment and morale, to increase the income of households and, to attain a more balanced distribution of public burdens. My dissertation uncovered the fact that there had been a number of measures implemented to achieve this goal, but they had not proven to be effective enough by the end of the observed period.**

Including the development status of the settlements (based on the 240/2006. (XI.30) Government Regulation) of the South Transdanubian Region into the analysis, **I unequivocally proved that the efforts aimed at the convergence of the lagging settlements had clearly failed; what is more, the gap between the intrinsically underdeveloped areas and the national averages had grown.**

It was my third hypothesis that the measure of the unemployment, in a context of a county level, does not receive enough emphases at the time of the solicitation of the competition for supports with an employment development aim. Via a correlation model, **I demonstrated that the granted subsidies on tenders targeted to improve employability had been disproportionate to the unemployment situation of the counties. Comparing this with the point of view that the sums gained are capable to handle the problem with changing efficiency, I came to the conclusion, that in the South Transdanubian Region's counties, the**

examined structure of the support scheme does not guarantee the fight against the employment deficit.

The examination of the operative programs and unemployment statistics lightened up, that the regional indicators reflect slightly the situation of the smaller regional units. Therefore I investigated, beside the counties, also the data of micro-regions, studiously the underprivileged ones. To lighten up the differences I used descriptive statistics, and, examined the outlier values, where the base was the development status of the micro-regions (based on the 311/2007 (XI.17) Government Regulation), and the obtained support amount. **My observations tangibly proved that the tender subsidies had flown to the non-disadvantaged (NHH) subregions. Consequently, the development of the backward subregions was an unaccomplished task of the tender system in the prevailing economic and infrastructural environment.**

My last hypothesis was that during the examined period in the South Transadnubian Region there are areas, where are hard to obtain (or it is practically impossible) supports for employment development. I used cluster analysis of the regional distribution of subsidies, to prove my hypothesis. The identified three distinctive clusters classify the settlements. I established that 99 percent of the settlements of the region had belonged to the null-development zone with tender subsidies converging to zero. In contrast, the 4 settlements belonging to the rest of the two clusters gained a couple of 100 million HUF of subsidies, despite their relatively more favorable intrinsic employment status. As a result of the cluster analysis, I defined the notion of null-development zone: **an area where the amount of granted tender subsidies converged to 0 HUF in an average period**

of at least 5 years, despite a burdensome unemployment rate which is above the national average.

All hypotheses of my dissertation draw an unfortunate negative picture of the South Transdanubian Region. For the sake of following up the employment situation of the region, it is recommended to continue research. As part of my prolonged efforts, in my forthcoming study I intend to filter out the effects of the World Economic Crisis of 2008, which potentially calls for the elaboration of new methodologies.

14. Szakmai önéletrajz

Bitáné Biró Boglárka 1975. július 5.-én született Kolozsváron. Középiskolai tanulmányait Kaposváron a Toldi Gimnáziumban végezte. 1994-ben Valutapénztáros- és devizaügyintéző képesítést szerzett. 2000-ben Gazdasági agrármérnök szakra nyert felvételt, melyet 2005-ben a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Karán fejezett be, agrárinformatika szakirányon. Ugyanebben az évben megszerezte második középfokú nyelvvizsgáját, az angol után, német nyelvből is. 2006-ban nyert felvételt a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolájába, levelező képzésformára, melyet néhány hónap múlva nappalin folytatott és fejezett be. A PhD tanulmányok alatt a Somogy Megyei Foglalkoztatási Paktum menedzsmentjének megbízott tagjaként kezdte meg foglalkoztatással kapcsolatos kutatásait. Elvégezte az Országos Foglalkoztatási Alapítvány szociális gazdaság szakterületen indított, valamint a Somogy Megyei Vállalkozói Központ Közalapítvány „Hogyan pályázzunk Európai Unió pénzforrásokra” tanfolyamát is. 2007 októberében Információs Társadalmi Tanácsadó képesítést kapott Kaposváron, 2009-ben pedig Innováció menedzsment továbbképzésen vett részt. 2010-ben sikeres vizsgát tett a WIPO Worldwide Academy „General Course on Intellectual Property” angol nyelvű e-tanfolyamán.

Összesen 18 publikáció szerzője illetve társszerzője, melyek között magyar és angol nyelvű közlemények lektorált szakfolyóiratokban, előadások nemzetközi és hazai konferenciákon, valamint ismeretterjesztő cikkek is megtalálhatóak. 2010 nyarán a World Council for Curriculum and

Instruction 40. évfordulójának alkalmából megrendezett egy hetes nemzetközi angol nyelvű konferencia egyik bizottsági tagja, három alkalommal szekció-házigazdája valamint előadója is.

2009 óta tanít a Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karán számvitelt, gazdasági alapismereteket, vállalkozások költségvetési kapcsolatait, pályázatírást, valamint informatikai diszciplínához tartozó tantárgyakat.

15. Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném köszönetemet kifejezni témavezetőmnek, Dr. Varga Gyula professzornak, útmutatásáért, támogatásáért és kritikáiért, valamint a szakirodalmi források ajánlásáért.

Szintén itt szeretném kifejezni köszönetemet Dr. Tóth Tibor professzornak, aki a szigorlatomhoz nyújtott támogatást, biztatást és a doktori szigorlatom napján, 2011. február 03-án hunyt el. Örökre hiányozni fog.

Ezúton mondok köszönetet Dr. Széles Gyula professzornak, aki szintén a szárnya alá vett és úgy éreztem, meg van elégedve velem. Őt később vesztítettük el. Örökre hiányozni fog.

Köszönet illeti Dr. Nemeskéri Zsoltot, aki azt is számon kérte rajtam „idő előtt”, amihez határidőt sem adott meg. De közben mindig biztatott.

Köszönet illeti Pintér Józsefnét (Gabit), aki nélkül az életben nem tudtam volna letisztázni a többszázezer adatot.

16. Irodalomjegyzék

1. 1991. évi IV törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
2. 2005. évi LXX. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény módosításáról)
3. 240/2006. (XI.30) Kormányrendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről
4. 311/2007. (XI. 17.) Kormányrendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról
5. A LEADER története (2011) URL: <http://www.umvp.eu/?q=leader/a-leader-tortenete>, letöltve: 2011.08.09
6. A Munkaadók Lapja (2002): I. Nemzeti Fejlesztési Terv, VIII. évf. 2. szám, URL: http://a_munkaado_lapja.cegnet.hu/2002/2/nemzeti_fejlesztési_terv, letöltve: 2010. 08. 05.
7. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény
8. Állami Számvevőszék (2011): Jelentés a nemzeti Fejlesztési Terv végrehajtásának ellenőrzéséről. URL: <http://www.asz.hu/jelentes/1110/jelentes-a-nemzeti-fejlesztési->

terv-vegrehajtasanak-ellenorzeserol/1110j000.pdf, letöltve: 2012. 06. 08.

9. Állami Számvevőszék Kutató Intézete (2010): A nemzetgazdasági tervezés megújítása – Nemzeti igények, uniós követelmények, elérhető: URL: <http://www.asz.hu/tanulmanyok/2010/a-nemzetgazdasagi-tervezes-megujitasa-nemzeti-igenyek-unios-kovetelmenyek/t336.pdf>, letöltve: 2010. 06. 01.
10. Amszterdami Szerződés, 1997 VI a. Cím, 109.cikk, URL: http://www.irm.gov.hu/i/irm.gov.hu/files/downloads/Fooldal/Szakmai_munka/Europai_Unios_Ugyek/Az_unios_jog_magyarul/Alapszerzodesek/primleg_11997d.html, letöltve: 2011. 04. 14
11. ÁPV Rt. egyedi adatszolgáltatás (1997): Az élelmiszeripar tulajdonosi szerkezete 1997-ben
12. Artner Annamária (2009): Gondolatok a magyar foglalkoztatási helyzetről, Egyenlítő V. évf. 2007/5 sz., pp. 23-25.
13. Az Európai Tanács rendkívüli ülése a foglalkoztatásról, Elnökségi összefoglaló, Luxemburg, 1997. november 20-21. URL: http://mathom.dura.hu/mszeib/kiadvanyok/kapcsos/Europai_Unio19.html, letöltve: 2008. 01. 15.
14. Benczúr Péter (2007): Az adókulcsok hatása a különböző gazdasági szereplők viselkedésére – irodalmi összefoglaló. Budapest. Közgazdasági Szemle, LIV. évf.. 2007. február, pp. 125-141.

15. Berde Csaba (2003): Menedzsment a mezőgazdaságban, Budapest, Szaktudás Kiadó. pp. 68-82.
16. CEC (2002): Taking stock of five years of the European Employment Strategy. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Commission of the European Communities, COM (2002)416 final, Brüsszel.
17. CEC (2005): Integrated Guidelines for Growth and Jobs, 2005–2008. Commission of the Európai Unió/European Communities, 12. April, COM (2005)141, final. Brüsszel
18. COM (2004): Strengthening the implementation of the European Employment Strategy. Proposal for a Council Decision on guidelines for the employment policies of the Member States; Council Recommendation on the implementation of Member States' employment policies. Communication from the Commission, Brüsszel, 7. April.
19. COM (2008): Európai Tanács 2008/0252 határozata a tagállamok foglalkoztatáspolitikáira vonatkozó iránymutatásról. URL: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,hu&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=487554:cs&page=>, letöltve: 2011.04.13
20. COM (2010): Council Decision on guidelines for the employment policies of the Member States. Part II of the Europe 2020 Integrated Guidelines. Brussels. URL:

- http://www.europolitics.info/pdf/gratuit_en/271194-en.pdf,
2011. 04. 13.
21. Csáki György - Macher Ákos (1998): A magyarországi privatizáció 10 éve (1988-1997). Budapest. URL: <http://ebooks.gutenberg.us/Wordtheque/hu/AAACBR.TXT>,
letöltve: 2008. 08. 14.
 22. Cseres-Gergely Zsombor – Scharle Ágota (2005): Az idősek alacsony aktivitásáról és annak intézményi okairól, In: Európai Foglalkoztatási Stratégia, Lehetőségek és korlátok az új tagállamok számára. KOPINT-DATORG Konjunktúra Kutatási Alapítvány, Budapest.
 23. DDRFÜ Nonprofit Kft (2010): Záró jelentés a DDOP félidei értékelés I. üteméhez. URL: http://www.deldunantul.com/public/upload/tervezes/regio/Del_Dunantuli_Operativ_Program_DDOP_felidei_ertekelese/DDOP_midterm_zaro_jelentes_vegleges_110324.pdf,
letöltve: 2014. 08. 10.
 24. Die Beschäftigung vor Ort fördern (2000). Eine lokale Dimension für die Europäische Beschäftigungsstrategie. Mitteilung der Kommission an den Rat, das Europäische Parlament, den Wirtschafts- und Sozialausschuss und den Anchluss der Regionen. Brüssel. 07. 04. 2000. URL: http://europa.eu.int/comm/dg05/key_de.htm, letöltve: 2008. 05. 06.
 25. EB (2005): Közös munkával a növekedésért és a munkahelyekért. A lisszaboni stratégia új kezdete. Közlemény

- az Európai Tanács tavaszi ülészakának. Brüsszel. Európai Bizottság. 2005. 02. 02.
26. EC (2003): Employment in Europe 2003. European Commission. Brüsszel. pp. 209-226.
 27. Egységes Monitoring Információs Rendszer (EMIR), (2007): Operatív programok - eljárásrend szerinti lekérdezés. URL: http://emir.nfu.hu/nd/kozvel/?link=kozv_3_2.inc&hw=1920&ht=3.2%20Megyei%20%20feloszt%20E1s%20%20E9s%20operat%20EDv%20programok%20szerinti%20lek%20E9rdez%20%20Kategoriz%20E11%20E1s%20projekt%20helysz%20EDn%20alapj%20E1n&sc=2&ml=2&sr=5633&offset=4&id_megye_fejl_hely=17&id_op=3&id_tamogatascel=-1&id_paly_tip=-1&id_paly_altip=-1, letöltve: 2007. 09. 11.
 28. EMOGA – 1257/1999: A TANÁCS 1257/1999/EK RENDELETE az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról, valamint egyes rendeletek módosításáról, illetve hatályon kívül helyezéséről
 29. ERFA – 1783/1999: AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 1783/1999/EK RENDELETE az Európai Regionális Fejlesztési Alapról
 30. ESZA – 1784/1999: AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 1081/2006/EK RENDELETE AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 1081/2006/EK RENDELETE
 31. EU: negyedével csökkent tíz év alatt a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma, 2010. május 09. URL:

- www.agrarhirek.hu/Európai_Unió_unio/6763.html, letöltve: 2012. 06. 06.
32. Európai Bizottság (2014): Új készségek és munkahelyek menetrendje. URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=958&langId=hu>, letöltve: 2014. 10. 21.
33. Európai Tanács 2009/531/EC 2009 június 25.-i ajánlása a tagállamok és a Közösség gazdaságpolitikájára vonatkozó átfogó iránymutatások 2009. évi naprakésszé tételéről és a tagállamok foglalkoztatáspolitikáinak végrehajtásáról. URL: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,hu&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=498147:cs&page=>, letöltve: 2011. 04. 13.
34. Európai Unió (2013): Steps toward joining. URL: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/steps-towards-joining/index_en.htm, letöltve: 2014. 09. 18.
35. Europäische Kommission, (2007): Zehn Jahre Europäische Beschäftigungsstrategie (EBS). Generaldirektion Beschäftigung, Soziales und Chancengleichheit, Referat D.2, Juli 2007. URL: http://ec.europa.eu/employment_social/publication, letöltve: 2008. 01. 02.
36. European Commission (2007): Leader+ Member States files, Hungary. URL:

- http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/memberstates/hungary_a.htm, letöltve: 2010. 01. 23.
37. European Telework Development (ETD): Statistics Relating To Information Technology In EU and other selected Countries, Employment Indicators. URL: [http://www.eto.org.uk/Európai Unióstats/employ.htm#empoprat](http://www.eto.org.uk/Európai_Unióstats/employ.htm#empoprat), letöltve: 2008. 01. 15.
 38. EX ANTE Tanácsadó Iroda (2006): Humánerőforrás Fejlesztési Operatív Program Időközi értékelés 2005. URL: www.hefop.hu/download.php?PPID=1764, letöltve: 2013. 12. 13.
 39. Facing the challenge (2004): Facing the challenge, the Lisbon strategy for growth and employment. Report from the High Level Group, chaired by Wim Kok, 2004 november.
 40. Fazekas Károly (2000): A külföldi működőtőke-beáramlás hatása a munkaerő-piac regionális különbségeire Magyarországon, Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek 2000/5, MTA KTK.
 41. Fazekas Károly (n.d.): A magyar foglalkoztatási helyzet jelene és jövője. URL: <http://econ.core.hu/doc/parbeszed/fazekas.pdf>, letöltve: 2014. 08. 01.
 42. Fazekas Zsuzsa – Nemes Gábor – Fertő Imre (2005): A Közös Agrárpolitika költségvetésének reformja és hatásai a magyar agrárpolitika mozgásterére. (The reform of the budget of the Common Agricultural Policy and its effect on the Hungarian agricultural policy) Kézirat. Budapest.

43. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (2006):
URL:
http://www.fvm.hu/doc/upload/200603/leader_nyertesek_telepuleslista.pdf, letöltve: 2007. 12. 13.
44. Frey Mária (1997): Munkahelyteremtés a munkaerőpiac fő áramlatán kívül. Kiadó: Nonprofit Vállalkozásokért a Népjóléti Szférában Alapítvány. Budapest.
45. Frey Mária (2005): Az Európai Unió foglalkoztatási stratégiájának fejlődéstörténete. Európai Foglalkoztatási Stratégia. Lehetőségek és korlátok az új tagállamok számára, KOPINT-DATORG Alapítvány, Budapest.
46. FVM (1) (2004): LEADER+. URL:
<http://www.fvm.hu/doc/upload/200412/leader2004.pdf>,
letöltve: 2007. 12. 13.
47. FVM (2) Agrár-vidékfejlesztési Főosztály, (2008): Községi Vidékfejlesztés, Tájékoztató az Európai Unió LEADER programjáról. URL:
<http://www.umvp.eu/files/K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi%20vid%C3%A9kfejleszt%C3%A9s%20-%20T%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3%20az%20Eur%C3%B3pai%20Uni%C3%B3%20LEADER%20programj%C3%A1r%C3%B3l.pdf>, letöltve: 2007. 12. 13.
48. FVM (3), (2006): Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program, p.119-123. URL:
http://www.fvm.gov.hu/doc/upload/200606/avop_hun_060627.pdf, letöltve: 2007. 11. 05.

49. Gács János (2005): Európai Foglalkoztatási Stratégia, dilemmák, értékelés és jövő, URL: <http://econ.core.hu/doc/mt/2005/hun/gacs.pdf>, letöltve 2008. 01. 15.
50. Gottschalk, P., Smeeding, T. M. (1997): Cross-National Comparisons of earnings and Income Inequality, *Journal of Economic Literatures*, Vol. 35.
51. Gulyás László (2001): A munkanélküliség kezelésének nemzetközi és magyarországi tendenciái, In: Évkönyv 2001, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs.
52. HEFOP (2004): Humánerőforrás Fejlesztési Operatív Program, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Oktatási Minisztérium, Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztérium, 2004. január 25. URL: http://www.kozpontiregio.hu/00_aktualis/nemzeti.html, letöltve: 2007. 05. 25.
53. HOPE (1999): 1263/1999: A TANÁCS 1263/1999/EK RENDELETE a Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközzel
54. Huzsvai László (2004): Biometriai módszerek az SPSS-ben, SPSS alkalmazások, Debreceni Egyetem, URL: <http://www.agr.unideb.hu/~huzsvai/pub/spsskonyvphd.pdf>, letöltve: 2007. 06. 08.
55. Juhász Gábor (2008): Az Európai Unió szociális dimenziója – A szociális dimenzió fejlődésének új lendülete a lisszaboni csúcserkeztetést követően. URL:

- http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/juhasz_gabor__az_eu_ropai_unio_szocialis_dimenzioa.pdf , letöltve: 2008. 01. 15.
56. Kohéziós Alap (1999): 1264/1999 és 1265/1999: A TANÁCS 1999. június 21-i 1264/1999/EK RENDELETE a Kohéziós Alap létrehozásáról szóló 1164/94/EK rendelet módosításáról
57. Kopasz Marianna – Mártonfi György – Medgyesi Márton – Pintér Róbert – Sági Matild – Z. Karvalics László (2003): A gazdasági döntések hatásai a társadalmi szerkezetre középtávon különös tekintettel az EURÓPAI UNIÓ-csatlakozás folyamatára. TÁRKI, Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, 2003. február
58. Kopasz Marianna (2003): Gazdasági aktivitás, munkaerő-piaci flexibilitás, migráció és az Uniós csatlakozás, In: A gazdasági döntések hatásai a társadalmi szerkezetre középtávon, különös tekintettel az EU-csatlakozás folyamatára, 2003 február. Budapest TÁRKI. p. 35-55
59. Kovács Péter (2003): Foglalkoztatási Paktum, Kiadó: Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület. Szombathely.
60. Központi Statisztikai Hivatal (1) (2014): Foglalkoztatottság, 2014 május – június. URL: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog21407.pdf> , letöltve: 2014. 08. 28.
61. Központi Statisztikai Hivatal (1995-2009): Bruttó hozzáadott érték, GDP, 1 főre jutó GDP (folyó áron) URL: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>, letöltve: 2012. 08. 15.

62. Központi Statisztikai Hivatal (2) (2014): A 15 – 64 éves népesség gazdasági aktivitási rátája, URL: <https://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/eu/gazdasagiaktrata.html>, letöltve: 2012. 10. 11.
63. Központi Statisztikai Hivatal (2001-2011): Népsűrűség, települések száma. URL: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd005.html és <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>, letöltve: 2011. 08. 15.
64. Központi Statisztikai Hivatal (2005): Foglalkoztatottság és munkanélküliség, mikrocenzus. URL: http://konyvtar.ksh.hu/kiadvanyok/Foglalkoztatottsag_es_munkanelkuliseg/ofa7/text.htm, letöltve: 2009. 11. 11.
65. Központi Statisztikai Hivatal (2011): Bruttó hozzáadott érték, GDP, 1 főre jutó GDP (folyó áron). URL: <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>, letöltve: 2011. 08. 15.
66. Központi Statisztikai Hivatal (3) (2014): Aktivitási arány, URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf025.html, letöltve: 2014. 08. 28.
67. Kun J. Erzsébet (2006): Feketemunka nélkül sem roppanna össze a gazdaság – Népszabadság, 2006. december 11. URL: <http://nol.hu/cikk/427620>, Letöltve: 2008. 11. 12.
68. Larson, Allan (1998): The European Employment Strategy and EMU. The 1998 Meidner Lecture, Arbetsinstitutet, Stockholm. 03.18.

69. László Gyula (2010): A magyarországi foglalkoztatási paktumok összehasonlító elemzése és átfogó értékelése. Pécs Országos Foglalkoztatási Alapítvány. URL: <https://skydrive.live.com/?cid=20226f10b70b2c25&id=20226F10B70B2C25!350>, letöltve 2012. 03. 20.
70. Lunk Tamás (2003): Regionális Fejlesztési Operatív Program 2004-2006. Budapest. Miniszterelnöki Hivatal, Nemzeti Területfejlesztési Hivatal, ROP Irányító Hatóság vezetője, 2003. október 15. URL: http://www.kozpontiregio.hu/00_aktualis/nemzeti.html, letöltve: 2007. 05. 25.
71. Mátyás Tibor Attila (2008): A Dél-dunántúli régió leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek bemutatása, URL: http://www.ddrmk.hu/documents/lhh_tan_leghkt.pdf, letöltve: 2012. 08. 12.
72. Medgyesi Márton (2003): Az Európai Unióhoz való csatlakozásnak a jövedelmi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatása, In: A gazdasági döntések hatásai a társadalmi szerkezetre középtávon, különös tekintettel az EU-csatlakozás folyamatára, 2003. február. Budapest. TÁRKI. p. 82-104.
73. Molnár Tamás (2003): Általános statisztika. Egyetemi jegyzet. Kaposvár. Kaposvári Egyetem.
74. Monostori Judit (2007): A korai nyugdíjazás jelensége és annak társadalmi meghatározottsága. Demográfia, 50. évf. 2–3. szám pp. 220–251. URL: http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Demografia/2007_2-3/Monostori4.pdf, letöltve: 2008. 08. 14

75. Nagy Katalin (2003): Az Európai Foglalkoztatási Stratégia, Európai Tükör, 1. sz. pp. 2-24.
76. Németh Péter (2003): Az elmúlt 14 év (Magyarország és az Európai Unió csatlakozási tárgyalásai), MAGYARORSZÁG ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ III. évfolyam 2. szám • 2003. március, URL: http://iroga.hu/Magyarország_EURÓPAI_UNIÓ/nemeth.htm, letöltve: 2011. 04. 13.
77. Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv (2004): Magyarország 2004, URL: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=1&articleID=21047&ctag=articlelist&iid=1>, letöltve: 2010. 08. 11.
78. Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2011): Statisztikák. URL: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_afsz_nyilvtartasok, letöltve: 2011. 07. 14.
79. NFÜ (1) (2010): Az I Nemzeti Fejlesztési Terv kidolgozásának háttere. URL: www.nfu.hu/download/698/0_nfthatter.pdf, letöltve: 2010. 08. 05.
80. NFÜ (2) (2004): I. Nemzeti Fejlesztési Terv, URL: http://www.nfu.hu/nemzeti_fejlesztési_terv, letöltve: 2007. 08. 25.
81. NFÜ (3) (2007): Új Magyarország Fejlesztési Terv, URL: http://www.nfu.hu/uj_magyarország_fejlesztési_terv_2, letöltve: 2007. 11. 05.
82. NFÜ (4) (2007): TÁMOP prioritások. URL: <http://www.nfu.hu/doc:> Dokumentumtár/ Fejlesztési programok/ ÚMFT dokumentumai/ ÚMFT akciótervek/

Társadalmi megújulás program/TÁMOP 1-8. prioritás, letöltve:
2007. 11. 05.

83. NFÜ (5) (2011): Térképtér. URL:
<http://www.terkepter.nfu.hu/#>, letöltve: 2011. 07. 21.
84. NFÜ (6) (2007): Térképek. URL: <http://www.nfu.hu/terkepek>,
letöltve: 2007. 08. 28.
85. NFÜ (7) (2007): Térképek – Szerződéskötések ROP 3.2 és
Szerződéskötések ROP 3.3. URL:
[http://www.rop.hu/content.php?p=dokumentumtar_letoltheto_
dokumentumok](http://www.rop.hu/content.php?p=dokumentumtar_letoltheto_dokumentumok), letöltve: 2007. 08. 28.
86. OECD (2008): Reforms for Stability and Sustainable Growth -
AN OECD PERSPECTIVE ON HUNGARY. URL: URL:
<http://www.oecd.org/dataoecd/10/60/40415872.pdf>, letöltve:
2011. 07. 21.
87. OECD Employment Outlook (2009): Tackling the Jobs Crisis,
Summary in English, OECD. URL:
<http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/free/8109151e5.pdf>
, letöltve: 2011. 07. 21.
88. OMMF (2006): Lehangelő foglalkoztatási kultúra, Veszprémi
Napló, 2006. 10. 06, URL: www.ommf.gov.hu, letöltve: 2007.
10. 04.
89. Paul A. Samuelson - William D. Nordhaus (1999):
Közgazdaságtan: I. Alapfogalmak és makroökonómia.
Közgazdasági és Jogi Kiadó. Budapest. pp. 301 – 325
90. ROP (2004): Regionális Fejlesztési Operatív Program 2004-
2006, Program kiegészítő dokumentum, 2004. január 28. URL:

http://www.kozpontiregio.hu/00_aktualis/nemzeti.html,
letöltve: 2007. 05. 25.

91. Sági Matild (2003): A társadalmi szerkezet változása és az Európai Unió csatlakozás, In: A gazdasági döntések hatásai a társadalmi szerkezetre középtávon, különös tekintettel az EU-csatlakozás folyamatára. 2003 február. Budapest. TÁRKI. pp. 18-33
92. Sajtos László - Mitev Ariel (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Budapest. Alinea Kiadó.
93. Scharle Ágota (2005): Az adó és a jóléti rendszer hatása a munkakínálatra: amit az effektív marginális adókulcs mutat, In: Európai Foglalkoztatási Stratégia, Lehetőségek és korlátok az új tagállamok számára. Budapest. KOPINT-DATORG Konjunktúra Kutatási Alapítvány.
94. Sey István (2006): Az EURÓPAI integráció története a 20. században. HEFOP 3.3.1-P.-2004-09-0102/1.0 pályázat támogatásával. URL:
<http://www.scribd.com/doc/52268725/57/A-Koppenhagai-Szerz%C5%91des>, letöltve: 2008. 11. 13.
95. Social Agenda (2007): 50 years of the European Social Fund, ISSUE Nr.15, September. URL:
http://ec.europa.eu/employment_social/publication, letöltve: 2008. 01. 02.
96. Somogy Megye Foglalkoztatási Stratégiája (2006)
97. Strukturális Alapot szabályozó 1260/1999 (EK) Tanácsi Rendelet

98. Szendrő Katalin (szerk.) (2010): Képzési és karrier napok Innovációs Szakmai Fórum kiadványa. Kaposvár, 2010. március 31. Somogy Megyei Foglalkoztatási Paktum. pp. 89-101. URL: <http://www.sie.hu/files/paktumkonyv.pdf>, letöltve: 2012. 08. 08.
99. Sziklai István (2005): A tartósan munkanélküliek munkaerőpiaci reintegrációja. In: Európai Foglalkoztatási Stratégia, Lehetőségek és korlátok az új tagállamok számára. Budapest. KOPINT-DATORG Konjunktúra Kutatási Alapítvány.
100. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. KOPINT-TÁRKI konjunktúrakutató Intézet Zrt., PPH Értékelő Kft (2010): A kohéziós politika hatása a visegrádi országok foglalkoztatási szintjére és minőségére – Értékelő jelentés. URL: http://hetfa.hu/ujen/wp-content/uploads/2014/01/Ertekeles_V4_Kohezio_T_KT_PPH_2010nov4.pdf, letöltve: 2013. 08. 08.
101. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. (2007): A foglalkoztatás hosszú távú alakulására gyakorolt hatása. URL: http://www.tarki.hu/hu/research/development/hea_elemezsek_20070321_2.%20fejezet.pdf, letöltve: 2009. 12. 10.
102. Terényi János (2009): 1989-2009: húsz év a magyar külpolitikában. Budapest- Szentendre. URL: [http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/DE/hu/20_eves_jubilEurópai Unióm/terenyi.htm](http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/DE/hu/20_eves_jubilEurópai%20Unióm/terenyi.htm), letöltve: 2011. 04. 13.
103. Tóth Máté, Baksay Gergely, Bilek Péter, Czakó Veronika, Gáspár Pál, Orbán Gábor (2003): A privatizáció összehasonlító

- elemzése a csatlakozó és egyes átalakuló gazdaságokban. Budapest. International Center for Economic Growth, European Center. URL: http://www.icegememo.hu/hun/kutatasi_projektek/privatization.pdf, letöltve: 2008. 08. 12.
104. Tremmer Tamás (2006): Alapjában megújul a munkamódszer – Interjú Papp István elnökkel, Veszprémi Napló, 2006. 10. 25.
105. Új Magyarország Vidékfejlesztési Terv (2011).
106. ÚMVP jelentés (2007). URL: <http://umvp.eu/?q=tamogatas-szamokban>, letöltve: 2011. 08. 09.
107. ÚMVP jelentés (2008). URL: <http://umvp.eu/?q=tamogatas-szamokban>, letöltve: 2011. 08. 09.
108. Varga Gyula (2004): A magyar mezőgazdaság az idők sodrásában. Helyzetkép az EU-hoz való csatlakozás időszakában. Stratégiai Füzetek 17. Budapest. MEH Stratégiai Elemző Központ. pp. 74-85.
109. VÁTI Nonprofit Kft (2007): Nagy PHARE Könyv. URL: http://www.vati.hu/files/articleUploads/10554/Phare_Big_Book_070802.pdf, letöltve: 2011.04.13
110. Weninger László (2005): Az Európai Unióhoz való csatlakozás várható munkaügyi és foglalkoztatási hatásainak vizsgálata, különös tekintettel a képzési, felnőttképzési szükségletek vizsgálatára. Budapest. Nemzeti Felnőttképzési Intézet. URL: <https://www.nive.hu/konyvtar/content/edoc/files/10weninger.pdf>, letöltve: 2011. 12. 14.

111. Wim Kok (2003): Jobs, Jobs, Jobs – Creating more employment in Europe. Report of the Employment Taskforce chaired by Wim Kok. November 2003, URL: http://ec.europa.eu/employment_social/publications/2004/ke5703265_en.html, letöltve: 2008. 08. 12.

17. A disszertáció témaköréből megjelent publikációk

1. Bitáné Biró Boglárka – Györke Diána: LEADER activity in the South Transdanubian Region. In: Journal Central European Agriculture, 2009 Vol 10. No 2. 123-132 p. ISSN 1332-9049 URL: <http://jcea.agr.hr/volumes.php?lang=en&search=Article%3A687>
2. Bitáné Biró Boglárka – Györke Diána: LEADER aktivitás Dél-Dunántúlon. In: Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola: „Önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés” Pécs. 2008. 410-415. p. ISBN 978-963-642-243-1
3. Bitáné Biró Boglárka- Koponicsné Györke Diána: A munkanélküliség és a kulturális ráfordítások kapcsolata két somogyi falu példáján. Kaposvári Egyetem 2. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia, 2009. április 2-3. 126 pp. (CD) ISBN 978-963-9821-08-8.
4. Bitáné Biró Boglárka: A Dél-dunántúli régió foglalkoztatási helyzete az I. NFT tükrében. Előadás. Sellye Kistérségi Foglalkoztatási Paktum. Sellye. 2007. 09. 28
5. Bitáné Biró Boglárka: Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv foglalkoztatási célú forrásainak felhasználása a Dél-Dunántúlon. In: Acta Oeconomica Kaposvariensis. 2008. Vol 2, No1, 103-113 p. Kaposvári Egyetem. ISSN 1789-6924 URL: http://www.gtk.ke.hu/files/tiny_mce/File/kutatas/acta/2008_1/09_Bitane_B_B.pdf

6. Bitáné Biró Boglárka: Foglalkoztatási helyzet Magyarországon – A rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. In: EDU elektronikus szakfolyóirat. 2011. 2. szám. Pécsi Tudományegyetem. ISSN 2062-3763. URL: http://fikszh.hu/images/stories/pdf/edu_2.pdf
7. Bitáné Biró Boglárka: Foglalkoztatási Stratégiák és Foglalkoztatási Paktumok lehetőségei. Előadás. Sellye Kistérségi Foglalkoztatási Paktum. Sellye. 2007. 04. 25.
8. Bitáné Biró Boglárka: Foglalkoztatási stratégiák és a „feketemunka”. Kaposvári Egyetem és Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.: I. Terület és Vidékfejlesztési Konferencia, Kaposvár, 2007. március 2-3. 40 p. ISBN 978-963-2261-5 URL: <http://www.deldunantul.com/download.php?id=2742>
9. Bitáné Biró Boglárka: Munkavállalás az EU-ban. Előadás. Nagyatád. Nagyatádi Városi Könyvtár. 2007. november 20.
10. Csimáné Pozsegovics Beáta - Bitáné Biró Boglárka: A nemek közötti foglalkoztatási- és bérkülönbségekről. In: Acta Oeconomica Kaposvariensis, 2008 Vol 2, No. 2, 53-62 p. Kaposvári Egyetem ISSN 1789-6924 URL: http://www.gtk.ke.hu/files/tiny_mce/File/kutatas/acta/2008_2/06Csimane.pdf
11. Horváth Judit Bernadett – Bitáné Biró Boglárka: A PTE végzett hallgatói, mint munkaerőpiaci szereplők. In: Diplomás Pályakövető Rendszer tanulmánykötet 2014. pp 179-195. Pécsi

Tudományegyetem. ISSN: 2064-5848. URL:
[http://alumni.pte.hu/kutatasi-eredmenyek.](http://alumni.pte.hu/kutatasi-eredmenyek)

12. Koponicsné Györke Diána – Bitáné Biró Boglárka: Analyzing Assessment of the Winner LEADER+ Projects in South Transdanubia. Keszthely. 50. Jubileumi Georgikon Napok. 2008. szeptember 25-26. (CD) ISBN 978-963-9639-32-4

18. A disszertáció témakörén kívüli publikációk

1. Bitáné Biró Boglárka: Technological and social innovation in Hungary. In: WCCI 14th World Conference (CD), Pécs, 2010 July 11-17. ISBN 978-963-642-331-5.
2. Bitáné Biró Boglárka, Varga Mónika, Bokorné Kitanics Tünde, Bánkúti Gyöngyi, Csukás Béla: Vállalkozók adózási stratégiáinak szimulációja generikus kétrétegű háló modellel. Kaposvári Egyetem IV. Alkalmazott Informatika Konferencia, Előadás. 2005. május 27.
3. Varga Mónika, Bitáné Biró Boglárka, Bánkúti Gyöngyi, Csukás Béla: Vállalkozók adózási stratégiáinak szimulációja generikus kétrétegű háló modellel. In: Acta Agraria Kaposváriensis. 2006. Vol 10. No 1, 93-102 pp. Kaposvári Egyetem. ISSN 1418-1789 URL: <http://www.atk.ke.hu/index.php?mid=60&did=441>
4. Varga Mónika, Bitáné Biró Boglárka, Bánkúti Gyöngyi, Csukás Béla: Vállalkozók adózási stratégiáinak szimulációja generikus kétrétegű háló modellel. In: Informatika a felsőoktatásban 2005, Debrecen, 2005. augusztus 24-26.
5. Tésits Róbert, Alpek Levente, Biró Boglárka: Regional and structural characteristics of labour market in the Dráva region, Modern Geográfia 2013/I. pp.67-92. ISSN: 2062-1655. URL: http://moderngeografia.eu/wp-content/uploads/2013/02/2013_I_06_tesits_alpek_biro.pdf
6. Lendvai Tamás – Artner Zsuzsa – Rill Fanni – Tésits Róbert – Bitáné Biró Boglárka: The role of „Fate Turning – Fate forming”

labor market program in rural development, Modern Geográfia,
2011/ 1, ISSN 2062-1655. URL:
[http://foldrajz.ttk.pte.hu/mg/tanulmanyok/munkaeropiac/lendvai
et_al_2011_1.pdf](http://foldrajz.ttk.pte.hu/mg/tanulmanyok/munkaeropiac/lendvai_et_al_2011_1.pdf)

7.